

KOROŠKI

svžinar

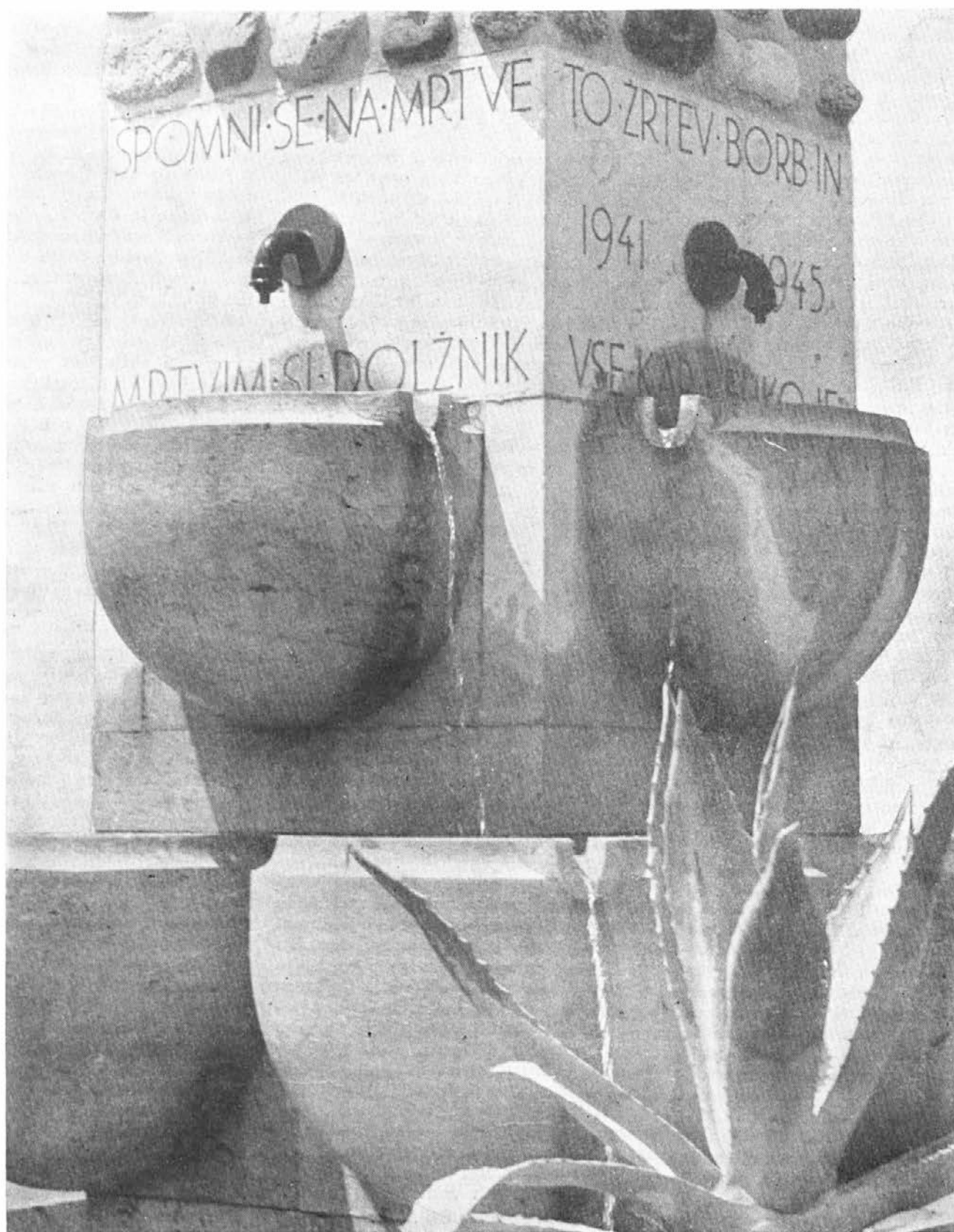
GLASILO RAVENSKIH ŽELEZARJEV

Leto XV.

Ravne na Koroškem, 27. aprila 1965

Št. 4-6

Praznik dela,
praznik svobode
slavimo
v novih mestih,
novih tovarnah
z delovnimi zmagami
svobodni ljudje

Vse, kar veliko je, vzkali iz žrtve in ti, ki živ si, mrtvim si dolžnik

Janko Glazer

Direktor Gregor Klančnik:

Ravne so zrasle v jugoslovanski pojem

Ob 20. obletnici osvoboditve

Letos proslavlja vsa naša domovina pomemben jubilej — 20. obletnico osvoboditve. Začetkom maja 1945 so bili prav iz naše doline pregnani zadnji ostanki okupacijskih trup, ki so več kot štiri leta preganjale in pobijale naše ljudstvo in uničevale ljudske dobrine. Ves svet si je takrat oddahnil, predvsem pa tisti narodi, ki so občutili strahote najobsežnejše in najbolj krute svetovne vojne, zlasti pa tisti, ki so občutili krutost fašistične okupacije. Prebivalci Jugoslavije tudi pod najhujšim terorjem niso klonili in se s ponosom junaka neoboroženi uprli obsežni premoči okupacijskih sil. Kruta je bila borba in neprecenljivo velik delež — 1.700.000 žrtev ter požgana in uničena dežela — ki so ga jugoslovanski narodi prispevali na oltar osvoboditve izpod fašistične zveri. Nepopisno je bilo zato navdušenje potem, ko je iz prvih, najbolj prekaljenih borcev, članov Zveze komunistov, prerastli v armada, od Triglava do Devdelije bila od okupatorjev očiščena naša država. Navdušenje ni bilo samo izraz konca vojnih strahot, temveč ga je vzpodbujal tudi nastanek ljudske oblasti, ki je odprla možnost za hiter razvoj in razcvet gospodarstva ter izboljšavo življenjske ravni. Kot eden so takrat ljudje stopili brez vprašanja za plačo k obnovi porušene domovine in z najbolj primitivnimi sredstvi pričeli s ponovnim proizvajanjem dobrin. Zasnovali so se zamisli za hitro rast industrije in rudarstva, kmetijstva in prometa, za obnovo tovarn, šol, bolnic ter stanovanjskih objektov, enostavno — začeli smo načrtno graditi socializem. Tudi prebivalci Mežiške doline so z navdušenjem pozdravili osvoboditev izpod zasedbenih sil in izpod kapitalističnih vezi ter že prve dni potem, ko je zadnji okupatorski vojak zapustil naše kraje, požrtvovalno prijeli za delo.

Obsežni so plodovi 20. let razvoja in napredka naše skupne domovine jugoslovanskih narodov. Veliko je bilo zgrajenih tovarn, rudnikov, energetskih naprav, prometnih objektov in zvez, razširila so se mesta in kraji, nastala so nova naselja, zgradilo in razvilo se je šolstvo, zdravstvo, kultura in šport. Po dinamiki rasti obsega gospodarstva smo med prvimi v svetu, saj smo za šestkrat povečali industrijsko proizvodnjo. Tudi naša železarna je ob osvoboditvi stopila v svoj edinstveni zgodovinski razvoj. Razpoložljiva delovna sposobnost, bližnji energetski viri ter tradicija so odločili smer razvoja bivše jeklarne na Ravnah v specializirano tovarno žlahtnih jekel. Jeklo, osnova vsake industrijske dejavnosti, je pri razvoju jugoslovanskega gospodarstva igralo važno vlogo. Le 17 kilogramov smo ga na prebivalca proizvajali v bivši Jugoslaviji, zato je razumljivo, da je že prvi 5-letni plan posvetil posebno pozornost razvoju črne metalurgije. Medtem ko je leta 1939 proizvodnja surovega jekla znašala le 235.000 ton, se je lanske leto povzpela na 1.664.000 ton, kar je porast za več kot sedemkrat.

Že prvo leto po osvoboditvi, leta 1946, se je naša železarna uspešno vključila v obnovo in izgradnjo gospodarstva ter že dosegla in presegla maksimalno, leta 1939, doseženo proizvodnjo. To leto je zato prvo leto rasti in napredka naše delovne organizacije. Medtem ko je v bivši Jugoslaviji jeklarne na Ravnah inozemskim kapitalističnim lastnikom služila le kot sredstvo za uvoz avstrijskega blaga na balkansko področje in zato po obsegu ni napredovala, po programu pa je celo nazadovala, je bilo v 20. letih doseženega več kot prej v skoraj 200-letnem razvoju jeklarstva na Ravnah.

V primerjavi z letom 1939 do preteklega leta 1964 se je proizvodnja surovega jekla povečala od 7.550 na 91.000 ton ali za dvajsetkrat. Porast pa je še bolj viden iz vrednosti proizvodnje, izražene z letno prodajo naših izdelkov. Preračunano na sedanje cene je ta pred vojno znašala okrog eno milijardo dinarjev, lanske leto 18,3 milijarde, letošnji načrt pa jo že predvideva 21 milijard dinarjev, kar pomeni, da smo napredovali več kot za dvajsetkrat. Iz primerjave porasta obsega proizvodnje s porastom ostvarjene realizacije se vidi, da je naraščala vrednost proizvodnje hitreje kot pa proizvodene količine, kar je sledilo prehodu na kvalitetnejše izdelke. Od osvoboditve pa do danes smo z oplemenitenjem našega programa v celoti osvojili proizvodnjo širokega asortimenta orodnih, ogljikovih do visoko legiranih jekel, dalje proizvodnjo visoko kvalitetnih konstrukcijskih in posebnih jekel. Struktura izdelkov se je korenito spremenila. Namesto artiklov iz navadnih kvalitet jekla, predvsem za potrebe poljedelstva in gradbeništva kot so osi za kmečke vozove, podkve, betonsko železo in podobno, so stopili izdelki žlahtnih metalurško in mehansko predelanih jekel, brzoreznega orodja, pnevmatskega orodja, valji za hladno valjanje, orodja metalurških in rudarskih naprav, industrijski noži itd. S svojimi izdelki smo postali poznani skoraj v sleherni proizvodni dejavnosti pri nas. Svoje odjemalce oskrbujemo z valjanim paličastim jeklom, s prosto in utopno kovanimi odkovki, paličastim kovanim blagom in jekleno litino, listnatimi in spiralnimi vzmetmi, vlečnimi in hladno predelanimi jekli ter s širokim programom mehansko obdelanih izdelkov. Proizvodnja iz Raven je postala pojem v ladjedelništvu, avtomobilski in motorni industriji, strojnih tovarnah, elektro industriji, z drugimi besedami: skoraj v vseh proizvodnih panogah. S svojimi izdelki pa železarna ni samo važen člen jugoslovanske industrije, temveč je v zadnjih letih postala tudi važen izvoznik. Pridobila si je stalne potrošnike na Čehoslovaškem, Poljskem, v Nemčiji, Italiji, Švici ter še v vrsti drugih držav.

Jeklo je za Mežiško dolino, predvsem pa za Ravne na Koroškem bilo, je in ostane sredstvo industrializacije, gibalno gospodarstva, vir dohodka in pogoj življenja. Prav

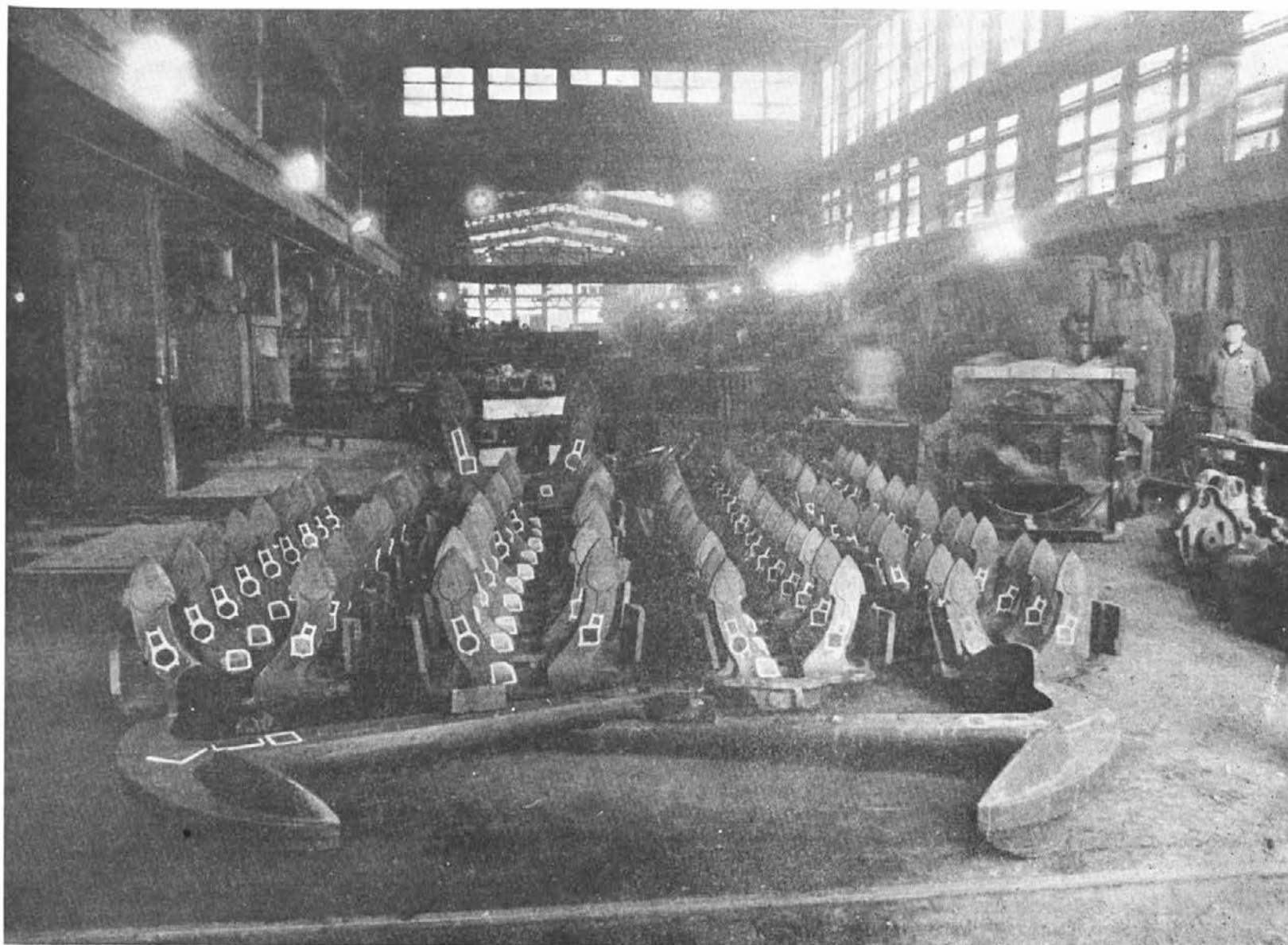
zato je v pogojih socialističnega gospodarstva bila na Ravnah temu žlahtnemu materialu posvečena posebna pozornost. Po obnovi so takoj sledila razširjevalna dela proizvodnih zmogljivosti od talilniških pa do metalurško in mehansko obdelovalnih naprav. Investicijska dejavnost je bila v povojnih letih usmerjena na povečanje talilniških kapacitet, modernizacijo jeklo-livarn, razširitev kapacitet kovačnice in mehanske obdelovalnice. Glavni namen rekonstrukcij in razširitev je bil: ostvariti pogoje za proizvodnjo žlahtnih jekel, ki jih je rastoča industrija potrebovala vse več. Zgrajena je bila nova jeklarne s topilnico za plemenita in kvalitetna jekla ter največja in najbolj mehanizirana jeklo-livarna v državi. 1. maja 1952 je prvič steklo jeklo in to iz 5-tonske obločne peči nove jeklarne. S svojimi agregati, elektro pečmi in SM pečjo smo dobili osnovo za razvoj vseh drugih obratov metalurške in mehanske predelave.

Iz mračne kovačnice je zrastel moderen industrijski obrat, v katerem je 1953. leta prvič bila vključena v proizvodnjo 600-tonska kovaška hidravlična stiskalnica, ki jo je 1958. leta zamenjal nov 1200-tonski agregat. Mehanska obdelovalnica je bila izpopolnjena z dodatnimi in novimi obdelovalnimi stroji, modernizirane in povečane so bile kapacitete vmetarne, leta 1959 pa osnovana tudi hladna predelava plemenitih in kvalitetnih jekel. Urejena je bila kompletna energetska centrala z generatorji, parnimi kotli, kompresorji, zgrajene naprave za kisik, aceten in centralna transformatorska postaja, postavljene vodne črpalke ter ožilje, po katerem se pretakajo elektrika, voda, stisnjen zrak, aceten in kisik.

Ob 10-letnici ustanovitve delavske samouprave, leta 1960, smo zato uspešno zaključili prvo fazo rasti naše železarne. Proizvodnja jekla se je v tem desetletju povečala skoraj za štirikrat, izdelava in prodaja izdelkov za petkrat, realizacija na zaposlenega pa za trikrat; skoraj 1000 ljudi pa je v tem času dobilo zaposlitev in kruh v naši železarni. Takrat pa smo že stopili v novo obdobje rasti in napredka. V dve etapi smo razdelili predvideno novo rast tovarne plemenitega jekla na Ravnah. Letos ob 20. obletnici osvoboditve in 15. obletnici delavske samouprave je že za nami uresničitev I. etape nove rasti; v teku pa je že nadaljnje povečanje in moderniziranje naših proizvodnih obratov. Že leta 1964 smo dosegli 91.000 ton surovega jekla ter s tem za več kot 10 % prekoračili prvotno predvideno zmogljivost po izgradnji I. etape.

Napredek nam najbolj ilustrira trend letošnje proizvodnje surovega jekla, ki je dosegel proizvodnjo surovega jekla celega predvojnega Böhlerjevega koncerna.

Talilnica sedaj razpolaga s takim izborom talilnih peči, da je možna proizvodnja vseh, po našem programu predvidenih kvalitet surovega jekla. Kovačnica je v

Razstava v čistilnici

Foto: R. Gradišnik

tem obdobju povečanja proizvodnih zmogljivosti pridobila dodatno 1800-tonsko hidravlično stiskalnico s potrebnimi ogrevalnimi, žarilnimi in adjustažnimi napravami. Posebna pridobitev tega obdobja pa je izgradnja srednje proge nove valjarne. Vzporedno s povečanjem proizvodnih kapacitet so se povečale tudi energetske naprave, pomembna pa je predvsem izgradnja nove moderne kisikarne.

Po osvoboditvi, v sproščenem socialističnem gospodarstvu, smo bili torej na Ravnah priča izredne dinamike rasti proizvodnje in predelave plemenitih jekel. Če leta 1939 za proizvodnjo surovega jekla vzamemo indeks 100, dobimo naslednjo sliko napredka:

1946	143
1947	161
1948	176
1949	173
1950	169
1951	172
1952	244
1953	407
1954	480
1955	505
1956	519
1957	589
1958	609
1959	635

1960	682
1961	744
1962	730
1963	886
1964	1205

Proizvodnja surovega jekla je torej porastla kar za dvanajstkrat. Iz številke pa tudi vidimo zaključitev posameznih obdobj investicijskih naložb.

V realizaciji je bil napredek zaradi prehoda na plemenita jekla in večjo predelavo seveda še večji. Če za tega v letu 1939 vzamemo indeks 100, potem ugotovimo, da smo ob ustanovitvi delavske samouprave leta 1950 dosegli 249,

1951	287
1952	329
1953	432
1954	579
1955	691
1956	714
1957	760
1958	884
1959	991
1960	1228
1961	1274
1962	1267
1963	1478
1964	1803, kar je napre-

dek za 18-krat.

Število zaposlenih pa se je povečalo od 407 leta 1939 na 3200 leta 1965, kar pomeni, da je v železarni skoraj 2800 ljudi več, kot jih je ta zaposlovala v bivši Jugoslaviji. Prav tako ugodni so tudi rezultati, merjeni s produktivnostjo dela. Tak napredek 20-letne izgradnje po osvoboditvi na Ravnah je bil možen le ob vzporednem povečevanju in izpopolnjevanju proizvodnih naprav, učenju in vzgajanju za proizvodnjo potrebnih ljudi, izgradnji stanovanj in drugih objektov, izboljševanju življenjskih pogojev ter v skrbi za kulturo, prosveto in športno razvedrilo, skratka ob istočasni gradnji objektov in človeka. S štipendiranjem, rednim šolanjem, tečaji in vzgojo na delovnih mestih smo uspeli zgraditi kolektiv, sposoben pestrega programa visoko vrednih zlahtnih jekel. Samo industrijska šola je v tem času dala 861 kvalificiranih sodelavcev, ki so osnova našega visoko kvalificiranega in srednje strokovnega kadra.

Človeku pa v tem času ni bila posvečena skrb samo na delovnem mestu. Edinstveni razmah je bil dosežen pri gradnji stanovanj in drugih objektov življenjske ravni. Medtem ko se je ob osvoboditvi večina delavcev s svojimi družinskimi člani stiskala v nehygienskih in zasilnih stanovanjskih barakah ter skromnih drugih sta-

Janez Žnidar:

Organizacija dela na znanstvenih osnovah

Namen in naloge oddelka za študij dela

Želja vseh nas je, da se življenjski standard izboljša. To pa moremo doseči le s povečanjem proizvodnje in zmanjšanjem stroškov proizvodnje. Zato je nujno, da se proizvodnja čim bolj organizira in da se izboljšajo metode dela. Naloga našega štaba za študij dela je prav v tem, da pomaga obratom iskati načine in poti, kako to doseči na najenostavnejši način.

Uporaba strojev in naprav kot tudi dragih materialov zahteva od podjetja, da jih v čim večji možni meri izkorišča, zmanjšuje izmeček in da čim bolj racionalno izkoristi človekovo delo. Zato ima v dinamičnem razvoju tehnike poseben pomen oblikovanje delovnih procesov. V naših obratih imamo avtomatiziranih in mehaniziranih veliko strojev in naprav. Vprašanje pa je, če so te naprave tudi najbolj ekonomično rešene in ali so ustvarjeni pogoji za največje možno izkoriščanje. Uvedba mehanizacije brez istočasne analize proizvodnje, pravega oblikovanja dela na delovnem mestu, pravega toka materiala in odprave vseh izgub, ki so nepotrebne, ne more povečati produktivnosti dela in ne zmanjšati stroškov proizvodnje.

Veliko neizkoriščenih rezerv v proizvodnji je prav v slabo oblikovanem delovnem mestu ali v teku proizvodnega procesa. Ta problem zavira boljše izkoriščanje mehanizacije in avtomatizacije. Nujno je, da do potankosti analiziramo ves proces dela kot tudi posamezna delovna mesta. Na delovnih mestih pa še vse operacije, prijeme in gibe, ki so potrebni za opravljanje nekega dela.

Problem povečanja produktivnosti dela ni enostaven, temveč zahteva kompleksno delo, začenši od pravilnega oblikovanja proizvoda, najekonomičnejše ureditve tehnološkega procesa, do poenostavljenega dela, pravilnega odrejanja časa izdelave, pravilnega planiranja poteka proizvodnje, dobrega sistema nagajevanja in do dobre metode kontrole in spremljanja proizvod-

nje ter pravega planiranja bodoče proizvodnje in razvoja podjetja. Razumljivo je torej, da se je že od prvih začetkov organizacije dela na znanstveni osnovi posvečala temu posebna pozornost, proizvodnja pa se je organizirala tako, da bi se dosegel čim boljši uspeh, ki se kaže v zmanjšanju stroškov proizvodnje in v znižanju cen proizvoda.

Po ugotovitvah vseh raziskovalcev, ki so se ukvarjali s to problematiko, se z izoliranim proučevanjem samo časa ali pa samo gibov ne more doseči maksimalnih rezultatov dela. Potrebno je združiti vse metode in z istočasnim delom na vseh področjih priti do boljšega načina dela.

Ni dovolj, če ugotovimo, koliko časa traja neka operacija ali faza dela, temveč je važno tudi, **kako** in na kakšen način se operacija ali faza dela izvede. V tem je bistvena razlika med študijem dela, ki to področje obravnava skupaj, in med študijem časa, ki ugotavlja le čas.

Tako se je tudi izoblikoval pojem »oblikovanje dela« in »študij dela«. Vse metode in načini dela se ne smejo uvajati samo v tehničnem smislu, temveč se mora poleg tehničnih rešitev voditi račun o ljudeh, ki delo izvršujejo s temi sredstvi. Edino s skladnim delovanjem osnovnih sredstev in ljudi, ki z njimi upravljajo, moremo doseči najboljše rešitve. Treba je vedno težiti za tem, da se delo izvrši čim boljše in čim lažje, s čim manj napora. Tako bomo prišli do zmanjšanja stroškov in do povečanja produktivnosti dela.

Moderne metode študija dela

Začetnik modernega študija gibov in praktičnega študija dela je F.B. Gilbreth (1868—1924). Njegov sodobnik Taylor (1856—1915) je nasprotno od Gilbretha razvijal teorijo časa, da je analiza trajanja delovnih operacij osnova za uspešno delo. Gilbreth se s tem ni strinjal. Zanj ni bilo

Letos ob pomembnem jubileju smo pričeli nove rasti in napredka tovarniških objektov družbene rasti. Gradi se nova talilnica, povečuje valjarna, modernizirajo obrati hladne predelave, razširjajo raziskovalne zmogljivosti; enostavno — razširja in modernizira se tovarna. Na področju družbene ravni pa je v teku največja izgradnja po osvoboditvi, kar nam zagotavlja daljnji napredek tovarne in kraja. 20-letno obdobje po osvoboditvi je iz zaostalega Guštanja dalo novo tovarno in nov kraj, znan po svoji proizvodnji doma in v svetu, znan po kulturnih in prosvetnih ustanovah, znan po lepoti svojega naselja, znan s svojimi ljudmi kot ustvarjalci, kulturniki in športniki, kraj splošnega jugoslovanskega pojma Ravne na Koroškem.

Ti uspehi so naša čestitka ob obletnici osvoboditve.

važno, koliko časa traja operacija, temveč le analiza, **kako** in na kakšen način se operacija izvede. V tem je bistvena razlika med ŠTUDIJEJEM DELA in ŠTUDIJEJEM ČASA.

Poenostavljeno delo je bilo naslednji korak na tem področju. Poenostavljanje so si predstavljali kot sistematično uporabo zdravega človeškega razuma, da bi dobili boljše in lažje metode izvrševanja vseh del od izločanja nepotrebnih gibov pri manjšem ročnem delu pa vse do popolne izmenjave strojev.

Vsak delavec bi moral biti vzgojen tako, da v vsem svojem delu išče »zakaj« in da je zainteresiran na prihranku časa, energije in materiala.

Oblikovanje dela

Združitev vseh prizadevanj od študija časa in dela ter poenostavljanja dela ima en sam cilj: zagotoviti največjo stopnjo učinka človeškega dela. To moremo doseči z istočasnim opazovanjem gibov delavca, s študijem časa in uvajanjem boljših stimulacij, ki okrepijo delavnost. Temu sistematičnemu postopku za izboljšanje dela na vseh področjih pravimo OBLIKOVANJE DELA.

Glavni cilj »oblikovanja dela« je, da se dobijo in izboljšajo standardi učinka. Taki standardi so važni za vsakogar, ki mu je dolžnost, da vodi delo ne glede na vrsto dejavnosti (dela v obratu, v pisarni, na polju, v trgovini itd.). V vsakem primeru je namen isti t. j. iz investicij v opremo in ljudi doseči čim večji dohodek. Oprema zahteva velike finančne stroške, ki se lahko povrnejo le z nenehnim izkoriščanjem. Tudi za izobrazbo delavcev se porabi veliko sredstev. Delovno skupnost pa je mogoče zadržati pri delu samo s pravilno in ugodno zaposlitvijo. Če so standardi učinka nujni, se postavi vprašanje, kako jih izdelati.

Ekonomičnost pri oblikovanju dela

Slika 1 prikazuje glavne funkcije proizvodnega podjetja. Vsaki od teh funkcij pripada sistem, dogajanja in delovni postopki, ti pa spet zahtevajo opremo, material in ljudi. Da bi se zagotovila njihova najboljše uporaba — to pomeni ugotoviti standard učinka — je nujno analizirati sisteme dogajanja in delovne postopke ter kot rezultat teh raziskav razviti učinkovito praktično metodo dela.

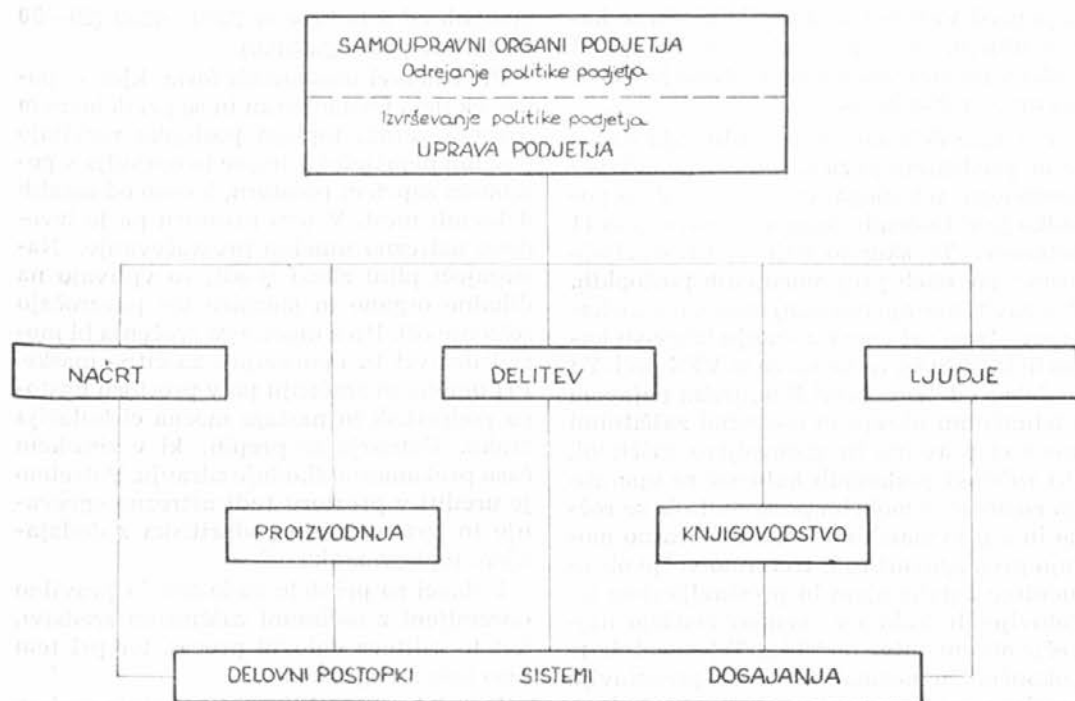
Ker mora biti ta postopek učinkovit, je treba standardizirati vse faktorje, ki vplivajo na čas, in za izvršitev raznih del ugotoviti čas (norme).

Če ponovimo: k tehniki oblikovanja dela spadajo analiza, sinteza, standardizacija in ugotavljanje potrebnega časa. Ker je uspeh vsakega od teh faktorjev tesno vezan s človeškim faktorjem, je treba to upoštevati. Kjer pri oblikovanju dela ni upoštevan vpliv človeka, skoraj ne moremo pričakovati uspeha.

Standardizacija in oblikovanje dela

Ko smo se odločili za neko metodo dela, tedaj je važno, da se zagotovi ne le standardizacija metode dela, temveč tudi opreme, materiala in pogojev dela. Če se vsi ti faktorji ne upoštevajo, je za tisto delo

novanjskih objektih, je bilo v 20. letih zgrajeno moderno stanovanjsko naselje na Čečovju, ki zajema 723 družinskih stanovanj, 77 garsonjer in samskih sob, dva samska doma z 280 ležišči ter internat s kapaciteto za 140 ljudi, Dom železarjev in trgovski trakt. Tem pa je treba priključiti še precej stanovanjskih hiš ter stanovanj, ki so jih naši delavci zgradili sami. V tem času pa je na Ravnah nastala tudi gimnazija, zdravstveni dom, študijska knjižnica in končno najmodernejši dom telesne kulture s stadionom in drugimi športnimi napravami; urejene so bile komunalne in komunikacijske naprave, zgrajena železniška postaja, asfaltirane ceste, na pobočju Uršlje zgrajeni planinski domovi, gora pa je pridobila moderno RTV postajo, ki nam posreduje v besedi in sliki dogodke iz vsega sveta.

nemogoče odrediti potreben čas (norme). Standardizacija kvalitete surovine kakor tudi proizvoda neposredno vpliva na čas, ki bo potreben za izvršitev nekega dela. Prav pri prirodnih surovinah kot na primer les, kjer nikdar ne vemo, kako se bodo obnašale pri predelavi, nastopa že prva prepreka pri odrejevanju potrebnega časa. Če pa se resno ne ukvarjamo s standardizacijo opreme in delovnih pogojev, je pa seveda stvarni učinek še mnogo slabši.

Na koncu obstaja še problem standardizacije metode dela. Če metoda dela ni standardizirana, prepuščamo izbor metode dela posameznemu delavcu ali njegovemu neposrednemu predpostavljenu. V tem primeru zanemarimo funkcijo projektiranja in funkcijo izvrševanja. Projektiranje zahteva posebne sposobnosti in morejo to delo opravljati le tisti ljudje, ki so za to posebej izučeni ali priučeni. Če delovne metode niso standardizirane, je povsem nesmiselno odrediti potreben čas. Z druge strani pa je res, da se težko morejo izboljšati postopki, če se ne razišče čas, ki je

potreben za izvrševanje nekega dela po raznih metodah. Zaradi te medsebojne odvisnosti je dobro, da študij časa vedno dopolnjujemo s študijem gibov.

Šele ko so standardizirani oprema, material, delovni pogoji in metode nekega odrejenega dela, se prične s poskušanjem odrejanja časa, ki je potreben za izvrševanje.

Tu se problem komplicira, ker kljub standardizaciji proizvodnih sredstev in metod ni mogoče enotno izvrševanje, če delavec ni normiran. Razlika med prirodnimi sposobnostjo in pripravljenostjo za delo predstavlja važno spremenljivko. Vsa teorija študija časa leži na spoznanju te ugotovitve. Obstaja veliko sistemov za ocenjevanje prizadevanja, vendar raziskave teh sistemov kažejo, da so popolnoma subjektivni in da se rezultati, ki jih lahko z njimi dosežemo, zelo razlikujejo med seboj.

Poskušalo se je na razne načine s pomočjo filmov uskladiti prizadevanja posameznikov, vendar tudi to ni dalo takih rezultatov, ki bi se mogli zoperstaviti

znanstveni kritiki. Preostali sta še dve možnosti za rešitev tega problema:

- a) vnaprej določeni časi;
- b) statistična analiza za razdelitve delovnega časa.

Nagrajevanje in oblikovanje dela

Iz vsega do sedaj povedanega izhaja, da strokovnjak za oblikovanje dela poišče tehnološko potreben čas za izvrševanje nekega dela. Tam, kjer vodstva poskušajo ta tehnološki čas prilagoditi časovni vrednosti, ki odreja določeno višino osebnega dohodka, strokovnjak za oblikovanje dela prehaja s področja tehnike na drugo področje, za katerega pa velikokrat ni pristojen. Ne da bi zmanjševali važen doprinos študija časa za merilo osebnega dohodka, nam mora biti jasno, da je to omejeno in morda najmanj donosno področje. Strokovnjak za oblikovanje dela se ne ukvarja toliko z višino zaslužka delavca kot s tem, da zagotovi racionalno izkoriščanje dela. Ko je na primer neki strokovnjak za oblikovanje dela ugotovil, da bi se neka skupina delavcev mogla zmanjšati od 12 na 8, s tem ni nastalo vprašanje zaslužka. Višino nagrade za opravljeno delo je treba ugotoviti na osnovi stopnje kompliciranosti dela in s tem grupe dela, okolja in potrebnega časa ter dosežene splošne produktivnosti dela. Za oblikovanje dela je značilnih več stvari:

1. Združuje vse, kar je bilo prej izraženo s študijem časa, gibov, poenostavljanjem dela itd.;

2. Oblikovanje dela ni omejeno le na proizvodne procese, temveč se more uspešno uporabiti povsod, kjer se uporablja človekova delovna sila. Njegove tehnike se lahko enako uspešno uporabljajo pri serijski in individualni proizvodnji, pri enostavnih ali kompliciranih specialnih delih;

3. Oblikovanje dela ni nikdar dovršeno. Dokler traja proizvodni proces, je nujno, da raziskujemo njegove metode dela, ker vedno obstaja še boljša metoda;

4. Oblikovanje dela upošteva, da mora delavec igrati važno vlogo. S tem vzbuja interes delavcev in daje priznanje, če je njihov doprinos povečal učinkovitost dela;

5. Oblikovalec dela se zaveda, da obstajajo tudi določene meje, ki pa se med raziskavami znatno razširijo.

Manj nezgod — večja produktivnost

Sredstva osebnega varstva za livarje litega orodja

Uvod

Z namenom, da se vsa delovna mesta v našem podjetju proučujejo sistematično in se doseže napredek tudi pri kvaliteti in asortimentu osebnih zaščitnih sredstev kakor tudi, da se poveča njihova uporabnost ter s tem doseže boljše razumevanje za večje potrebe osebne zaščite in zmanjšanje nevarnosti pred škodljivimi pojavi pri delu, smo obdelali sredstva osebnega varstva za delovno mesto livarja litega orodja. Pričakujemo, da bo prispevek spodbudno vplival na uporabnike zaščitnih sredstev tudi na drugih delovnih mestih in bodo dane pri-

pombe na posamezne ustrezne vrste osebnih zaščitnih sredstev, zlasti tistih, ki večkrat povzročajo delovne nezgode.

Prav tako bo potrebno uvesti v uporabo obstoječa osebna zaščitna sredstva, ki že lahko obvarujejo pred mnogimi nezgodami in se še ne, ali pa premalo in nepravilno uporabljajo.

Ustanovitev oddelka

V sestavu naše livarne se je pred leti (1955) ustanovil poseben oddelki za lito orodje.

Do ustanovitve je prišlo z namenom, da

se poveča tovrstna proizvodnja mehanskega orodja, ker je bilo v naši državi občutno pomanjkanje in zato zelo veliko povpraševanje po njem. Mnoga podjetja so ga uvažala iz inozemstva.

Na ustanovitev tega oddelka sta vsekakor pomembno vplivala zgodovinski razvoj in dolgoletna tradicija našega podjetja ter raznovrstnost in kvaliteta naših jekel. V Švici se je prav takrat pojavil nov patent posebne vrste jekla elomax I in II, ki je namenjeno za izdelovanje orodja za obdelavo kovin in lesa. Orodje iz teh kovin pa se ne izdeluje v do sedaj znani kovani izvedbi, temveč z neposrednim vlivanjem v kalupe.

V zadnjem času smo v glavnem že prišli od ročne izdelave peščenih kalupov na novejši postopek izdelave litega orodja po načinu Croningovega ali maskovnega postopka. Obenem se je delo s tem postopkom me-

haniziralo ter smo prešli na strojno izdelavo. Tako smo popolnoma dosegli zaželjeno kvaliteto za naše najmanjše proizvode raznovrstnega litega orodja in številnih drugih ulitkov, ki so pri nas v izdelavi.

Značilnost in problematika delovnega mesta z vidika osebne varnosti

Delovni postopek izdelave tovrstnih majhnih, lahkih ali preciznih ulitkov v teži od nekaj dekagramov do največ 30 kg zahteva napor — posebno zaradi delovnih pogojev, v katerih delajo in zaradi specifičnih nevarnosti delovnega mesta. Zaradi tega so delavci pri tem delu več ali manj tudi telesno izpostavljeni raznim škodljivim pojavom za njihovo zdravje in neizogam. Zato si bomo to področje nekoliko pobliže pogledali in ga obdelali predvsem s stališča delavca in njegovo osebno zaščito, ki ga obvaruje pred pogostimi fizičnimi poškodbami in raznimi obolenji ter s tem neposredno vpliva na njegovo delazmožnost in večjo produktivnost dela.

Delovni proces se ne opravlja ves na istem mestu. V posebnem prostoru se izdelujejo najprej kalupi. S kremenovim peskom v okviru se izdelujejo predvsem večji, bolj grobi ulitki. Maskovni kalupi pa so namenjeni za manjše in bolj precizne ulitke. Oboji se po izgotovitvi transportirajo na ca. 150 m oddaljeni ulivni prostor, ki se na-

haja pred VFE pečmi v topilnici. Tu se kalupi ulijejo, ohladijo in ulitki oddvojijo od peska v posebne zaboje ter se kasneje transportirajo v čistilnico.

Vse faze dela do samega ulivanja danes še ne predstavljajo za tu zaposlene delavce posebnega telesnega ogrožanja. V to posadko je vključenih skupno z delovodjem 11 delavcev. Ti skupno najprej pripravljajo forme po obeh prej omenjenih postopkih. Pripraviti morajo najmanj tako količino kalupov, da se pri enem ulivanju izkoristi kapaciteta 2000 kg težke šarže iz VFE peči. Za to delo so delavci proti škodljivim pojavom s tehničnimi ukrepi in osebnimi zaščitnimi sredstvi pravilno in zadovoljivo zaščiteni. Pri izdelavi peskovnih kalupov se uporablja postopek z mokrim peskom. Dela se ročno in s pnevmatskimi tolkali. Občasno morajo premagovati tudi trenutno večje obremenitve z dviganjem in prestavljanjem izgotovljenih kalupov, vendar znašajo največje obremenitve do 50 kg. Telesna drža je pokončna in normalna ter ne predstavlja posebnih zahtevnosti za naprežanje telesa. Delavci so izpostavljeni samo splošnim fizikalnim pogojem, ki vladajo v skupnem delovnem prostoru.

Efektivna temperatura je 15—23° C, relativna vlaga 30—70 %, gibanje zraka 0,08—0,35 m/sek., skupno prašnih delcev 2410—4355 —

manjših od 5 mikronov 2340—4250 (20—30 odstotkov prostega SiO₂).

Pri izdelavi maskovnih form, kjer je postopek dela mehaniziran in se pri delovnem procesu zaradi toplega postopka razvijajo posebni neprijetni plini, se to opravlja v posebnem zaprtem prostoru, ločeno od ostalih delovnih mest. V tem prostoru pa je izvedeno ustrezno umetno prezračevanje. Nastajajoči plini zlasti škodljivo vplivajo na dihalne organe in sluznice ter povzročajo solzenje oči. Brez umetnega zračenja bi morali delavci tu uporabljati zaščitne maske. Pri umetnem zračenju pa v prostoru nastopa podpritis in nastaja močna cirkulacija zraka. Ustvarja se preprih, ki v zimskem času prekomerno škoduje zdravju. Potrebno je urediti v prostoru tudi ustrezno ogrevanje in izravnavanje podpritiska z dodajanjem toplega zraka.

Delavci so pri delu zadostno in pravilno opremljeni z osebnimi zaščitnimi sredstvi, kot to zahteva delovni proces, ter pri tem niso telesno ogroženi.

Pri delu uporabljamo naslednja osebna zaščitna sredstva:

— za zaščito celega telesa — delovno obleko;

— za zaščito rok pri vročinskem delu — zaščitne rokavice v kombinirani izvedbi iz usnja in platna ter azbestne rokavice;

— za zaščito nog — čevlje z ojačano jekleno kapico, ki mora vzdržati 20 kg dinamične in 800 do 2000 kg statične obremenitve; čevlji imajo gumijaste podplate; proizvodni stroji so namreč električno ogrevani in so delavci tako zavarovani tudi proti morebitnim električnim udarom;

— za zaščito glave uporabljajo naglavna pokrivala — kape;

— za zaščito pri formanju in prenašanju form uporabljajo tudi usnjene predpasnike — zaščitnih očal, zaščitnih mrež, gamaš in drugih zaščitnih sredstev ne potrebujejo.

Fiziološki delovni pogoji so tu v redu.

Ker pa ti isti delavci opravljajo tudi drugi del delovnih faz ter v izdelane kalupe ulivajo tekoče jeklo na zastareli in edino izvedljiv način z ročnim ulivanjem, imamo do njih poleg visoke kvalifikacije za opravljanje tega dela še posebne zahteve, ki jih narakujejo že sami pogoji na delovnem mestu in drugi pogoji okolja.

Livni prostor je neposredno pred talilnimi VFE pečmi in je zelo tesen. Obkrožen je z vsemi mogočimi topilniškimi napravami in kokilami ter odpadki, ki se v nemehaniziranih livnih jamah stalno pojavljajo. Urejati ga je potrebno posebej pred vsakim litjem. Ker imamo opravka s tekočim jeklom, je prvi pogoj, da so tla ravna in suha, prehodi za prenašanje ročnih ponov s tekočim jeklom pa zadosti široki.

Fiziološki pogoji so sorazmerno neugodni in prekoračujejo vse dopustne meje škodljivosti po naših obstoječih predpisih.

Zaprašenos in zaplinjenost: vseh delcev 4.235—10.445, manjših od 5 mikronov 4.165 do 10.350, SiO₂ = 30—40 %, relativna vlaga 50—70 %, gibanje zraka 0,1—0,5 m/sek., osvetlitev splošna 17—29, naravna in umetna razsvetljava 108, efektivna temperatura 29—30° C, srednja temperatura sevanja 52—78° C, temperatura v višini 1,5 m — 40—42° C, temperatura v višini 0,2 m 29—42° C.

Kako bomo proslavili 20-letnico osvoboditve

Letos praznuje naša domovina 20-letnico osvoboditve in zmage ljudske revolucije. Proslavljali pa ne bomo samo zmage z orožjem, temveč tudi zmago socialistične graditve.

Posebno slavnostno jo moramo praznovati pri nas, saj je bila prav na naših tleh, v znameniti bitki na Poljani pred 20. leti izbojevana zadnja zmaga nad fašizmom v Evropi.

Načrt proslav, kakor ga je pripravil posebni odbor pod vodstvom predsednika občinske skupščine Franca Faleta, obsega 3 velike proslave v letošnjem jubilejnem letu.

PRVA IN OSREDNJA BO PROSLAVA NA POLJANI, 16. MAJA 1965 OB 10. URI. Posebno svečana bo še zato, ker se je bodo udeležile tudi občine Dravograd, Radlje in Slovenj Gradec z godbami na pihala, pevskimi zbori in recitatorji.

Istega dne popoldne bo na Ravnah slavnostna otvoritev novega doma telesne kulture, simbola povojne športne rasti Koroške. Ob tej priložnosti bodo tudi razne športne prireditve v novem domu in na stadionu.

Likovni salon pa bo takrat v študijski knjižnici odprl razstavo likovnih umetnikov.

DRUGA POMEMBNA PROSLAVA BO OB 300-LETNICI MEŽIŠKEGA RUDNIKA V MEŽICI 3. JULIJA 1965.

Ta dan bo slavnostna seja delavskega sveta podjetja, koncert godb na pihala, razstava umetniških fotografij, ogled rudnika za občane, v tisku pa je tudi poseben spominski zbornik, ki bo takrat izšel.

Le dan pozneje, 4. JULIJA 1965, BO NA RAVNAH PROSLAVA DNEVA BORCA s tremi razstavami na gimnaziji:

- razstava NOV Muzeja ljudske revolucije Slovenj Gradec,
- razstava povojnega gospodarskega napredka ravenske občine,
- prikaz razvoja delavskega in družbenega upravljanja v naši občini.

V študijski knjižnici naj bi bila odprta razstava likovnih umetnikov s temotiko »v boju in miru«.

Vse štiri razstave naj bi bile odprte do dneva vstaje, 22. julija 1965.

TRETJA IN ZADNJA VELIKA PROSLAVA V NAŠEM JUBILEJNEM LETU pa naj bi za dan republike, 29. novembra 1965, združila:

- otvoritev zdravstvenega doma na Ravnah in
- odkritje spomenika revolucionarju in umetniku Prežihovemu Vorancu.

Ob vseh naštetih bo seveda še vrsta manjših, zato pa prav tako pomembnih proslav, saj bo vsak kraj in vsaka šola še posebej počastila zgodovinsko obletnico.

Oddelek za izdelavo maskovnih kalupov

Vse to je vprašanje ureditve s tehničnimi ukrepi in se samo z osebno zaščitno opremo ne da zadovoljivo rešiti.

V takih pogojih delovnega mesta pa delavci opravljajo najtežji del svojega telesnega dela. Z ročnimi ponovkami prenašajo v skupini po dva in dva ročne ponovce s tekočim jeklom. Natočijo ga izpod velike ponve, ki je sprejela jeklo iz peči in je dvignjena nekoliko od tal, viseča na žerjavni vrvi. Od tu prenašajo to vročo, tekočo jekleno maso na mesto za ulivanje ter ga ulivajo v pripravljene kalupe.

Delo vse skupine mora biti pravilno razporejeno, ker je poleg splošno slabih pogojev, ki vplivajo v hali v času ulivanja, še veliko izpostavljenosti nevarnim mehaničnim vplivom. Ulivanje traja v odvisnosti od sortimenta pripravljenih kalupov od 30 do 45 minut. Med prenašanjem in ulivanjem ne sme biti nobenih spodrslijajev, ker vsaka najmanjša napaka ali padec lahko poškoduje ne samo enega, marveč tudi več sodelavcev.

Delovni pogoji zahtevajo od slehernega livarja popolno fizikalno in psihološko prilagoditev, za to delo se zahteva popolno fizično in konstitucijsko zdravstveno stanje, predpisana starost, ki ne dovoljuje opravljanje dela premladim in prestarim osebam, skratka zahteva se popolna prilagojenost delu.

Zaradi narave dela in specifičnih nevarnosti pri delu morajo biti dobro pripravljeni in urejeni splošni pogoji na delovnem mestu.

Prostor, kjer se uliva, mora biti urejen tako, da lahko poteka ulivanje nemoteno. Vsi prehodi morajo biti zadosti visoko, tla pa ravna in gladka, da ne pride do padcev ali spotik. V času ulivanja 30—45 minut je tempo dela izredno hiter. Prenašanje ponvic predstavlja v vročinskem vplivu stalno nevarnost za poškodbe in zdravje ter izreden fizičen napor. Telo je v času ulivanja večkrat v prisiljeno sklonjenem položaju. Od delavcev pa se z ozirom na delovno okolje in splošno izpostavljenost vsem nastopajočim škodljivostim (svetlobnemu in toplotnemu sevanju, plamenom in plinom, ki nastajajo pri izgorevanju rezofenskih

smol, premazov in drugih organskih dodatkov, brizganju in izlivanju jekla iz kalupov ter drugim nevarnostim), zahteva velika iznajdljivost in vztrajnost. Razumljivo pa je, da so pri tem močno izpostavljeni najrazličnejšim škodljivim pojavom in nevarnostim za poškodbe in zdravje, zato morajo biti tudi pravilno opremljeni z osebno zaščitno opremo.

Da bi lažje spoznali potrebe po ustreznih zaščitnih sredstvih, si oglejmo prej še druge specifične nevarnosti, ki pri ročnem ulivanju lahko nastopijo. Najčešče poškodbe pri tem delu so na raznih delih telesa. Te nastanejo iz različnih vzrokov, ki so vedno posledica napak ali pomanjkljivosti ljudi pri delu. Že pri izlivanju jekla iz peči lahko nastane brizganje — posebno še, če je jeklo nepomirjeno. Pri pretakanju iz velike ponve v majhne se jeklo spušča s pomočjo posebnega droga, ki odpira in zapira čep na

dnu ponve. Če ta čep odpove ali se odtrga, brizga jeklo po tleh in okolici. Delavci v bližini pa so v takem primeru zelo izpostavljeni poškodbam.

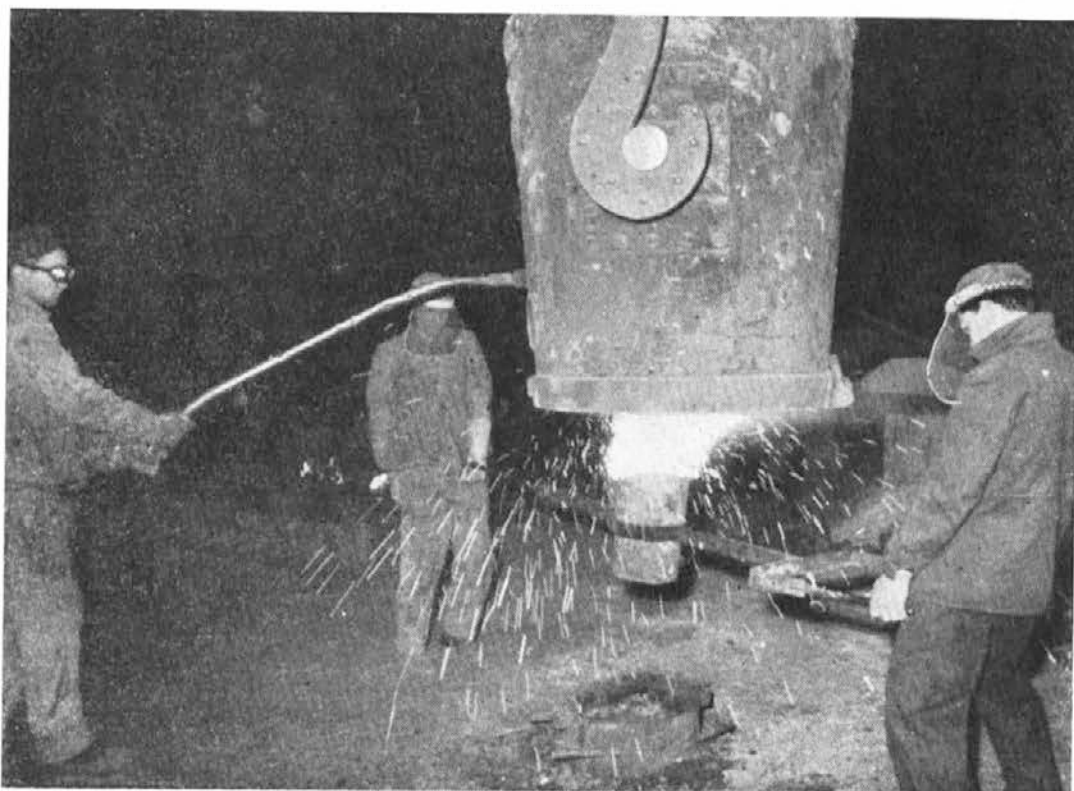
Vsak padec ali spotika pri prenašanju ponvic lahko povzroči prelitje jekla in s tem tudi nevarnost močnega odletavanja isker in kapljic tekočega jekla. Med litjem v kalupe ali maske lahko pride do brizganja iz kalupov, če v njih ni pravilno vpeljana zračnica za odvod nastajajočih plinov iz zraka. Prav tako lahko brizgne jeklo iz kalupov na sestavnih delih še po odlitju ter s tem ogroža delavce, ki jim lahko povzroči poškodbe zlasti na nogah.

Tudi nezgodni primeri tu zaposlenih delavcev nam povedo, da so posledice nastalih telesnih poškodb zgolj opekline težjega značaja in zahtevajo dolgotrajno zdravljenje tkiva. Manjših tovrstnih nezgod pa je veliko preveč, kar je popolnoma razumljivo z ozirom na slabo osebno zaščitno opremo, ki jo imajo za opravljanje takega dela.

Poglejmo si, kakšna zaščitna sredstva uporabljajo delavci pri tem delu. Njihova oprema je ista pri ulivanju kot pri izdelavi form, s tem da uporabljajo tu še sredstva za zaščito oči in obraza ter nič drugega. Pa se lahko vprašamo, ali ni cenejše investirati več sredstev v ustrezno zaščitno opremo kot plačevati dolgotrajna zdravljenja in pri tem trpeti še večje materialne izgube? Vsekakor je vzrok temu slaba splošna kvaliteta in pomanjkanje ustreznih zaščitnih sredstev na domačem trgu, vendar bi se vseeno dalo v doglednem času, s pravilnim sodelovanjem med odgovornimi voditelji dela, zadolženci za HTV in proizvajalci osebnih zaščitnih sredstev organizirati in zagotoviti primerno zaščitno opremo tudi za taka dela.

Sredstva osebnega varstva pri ročnem ulivanju

Začnimo kar pri zaščiti glave, obraza in oči. Dosedanja pokrivala iz platna za glavo nikakor ne ustrezajo. Brizgi jeklenih kapljic

Delavci so pomanjkljivo zaščiteni, zlasti glava in roke

Ročno ulivanje. Osebna zaščita je slaba, zato lahko vsaka napaka povzroči poškodbo

jih pogosteje prežgejo in delavce popečejo. Vrat in tilnik sta močno izpostavljeni opeklina.

Za uspešno zaščito je potrebno nabaviti in uporabljati med litjem ustrezne šleme (čelade), ki pokrivajo vse občutljive in izpostavljene dele vrata in tilnika. Za zaščito oči, ki so pri tem delu zelo izpostavljene nevarnostim od brizgov jeklenih kapljic in samega toplotnega sevanja ter lahko vsaka nevarnost ali vrsta poškodbe povzroči zmanjšanje vida ali popolno oslepitev, je izredno važno, da se uporabljajo najučinkovitejša sredstva za osebno zaščito. Sprva smo uporabljali za zaščito oči očala z barvnimi stekli. Pri tem so se pokazale nepredvidene težave. Zaradi enostranskega bleščanja in sevanja od žareče ponovce delavci pri prenašanju in ulivanju jekla v ulivke kalupov ni bil varen. Moral je često snemati in ponovno natikati očala, ker so se zarosila in zamazala s prahom. Pozneje so se uporabljala zaščitna očala z brezbarvnimi stekli. Delavec je bil zavarovan pred brizgom tekočih jeklenih kapljic, ni pa bil zavarovan proti toplotnemu in svetlobnemu sevanju. Poizkusili smo tudi z uporabo obraznih ščitnikov, ki se zaradi izpostavljanja višjim temperaturam pri tem delu niso obnesli predvsem iz naslednjih razlogov: najprej se pojavlja zameglitev, kasneje deformacija in ker ščitniki niso iz negorljive mase, se tudi vnamejo in še bolj ogrožajo tistega, ki jih uporablja.

Primerni bi bili obrazni ščitniki iz polikarbonatov, katerih pa pri nas ni mogoče dobiti.

Končno smo uspeli najti ustrezno zaščito, ki se tudi v praksi pri nas uspešno uporablja. To so mrežasti ščitniki, ki ščitijo oči in še obraz pred brizganjem tekočih jeklenih kapljic in tudi delno pred močnim toplotnim in svetlobnim žarčenjem.

O zaščiti celega telesa z ustrezno obleko še ne moremo govoriti. Dosedanje delovne obleke za ulivanje niso primerne zaradi naslednjih slabosti:

blago je gorljivo, krog je neprimeren — pri žepih in drugih robovih se brizgi jekla zadržujejo in povzročajo nevarnost za vnetje obleke in s tem opekline, prevelika potrošnja, preredka tkanina. Pri pranju se robovi in hlačnice preveč skrčijo in tako zmanjšajo zaščito rok in nog.

Za tako delo je potrebna zaščitna obleka iz reflektivnega aluminiziranega materiala s primernim krojem, ki bo od zunaj popolnoma brez štrlečih delov, da se delavec obvaruje pred visoko toploto in da se od nje odbijejo vsi brizgi jeklenih kapljic.

Azbestna obleka je za tako delo pretežka, pregroba in neprimerna.

Zaradi pogostnosti opeklin na nogah so pri zaščiti nog zelo važni ustrezni čevlji. Težki čevlji z jekleno kapico in z gumijastimi podplati so primerni samo pri izdelavi kalupov, nikakor pa ne pri ulivanju. Res je, da tudi navadni čevlji z lesenimi podplati niso bili primerni, ker so povzročali nesproščeno in nesigurno hojo pri prenašanju polnih ponov. Tekoče jeklo je brizgalo celo skozi sprednje odprtine za zavezovanje čevljev. Na ta način so se pojavljale tudi težje opekline.

Potrebno je uporabiti ustrezen čevlj za ulivanje, ki bo spredaj zaprt, zapenjal pa se bo samo zadaj in ga bo mogoče v primeru opekline hitro odstraniti. Zaradi prenašanja ponov s tekočim jeklom pa se od čevlja zahteva tudi dobra prožnost. Čeravno gumijasti podplati za vročino niso primerni, verjetno vseeno ne bomo že v kratkem času prišli do primernejše rešitve.

Veliko je opeklin tudi na rokah. Delavci menijo, da jih rokavice pri delu zaradi hitrosti dela in potrebnega občutka v rokah celo ovirajo. To, da roke niso zaščitene, seveda ni pravilna rešitev. Potrebno je najti samo pravi vzorec in kvaliteto zaščitne rokavice, pa bo vse v redu. Predlagamo rokavice v izvedbi aluminiziranega materiala, ki odbija brizge jekla in toploto. Rokavice so

zelo važno zaščitno sredstvo in se morajo pri ročnem litju obvezno uporabljati. Tudi če delavca med litjem iz kakršnega koli vzroka po rokah opeče, ne sme izpustiti ročno ponovco, ker lahko povzroči s tem sebi in drugim sodelavcem še večjo nevarnost za nezgodo. Potrpeti mora do zaključka ulivanja in sporazumno s sodelavcem spustiti ponovco z jeklom na tla.

Po potrebi se morajo uporabljati pri litju še zaščitne gamaše. Te morajo prekrivati čevlje in biti nameščene pod hlačnicami.

Pri ulivanju uhajajo v atmosfero večje koncentracije plinov, vendar osebnih zaščitnih sredstev za dihalne organe zaradi velikih trenutnih telesnih obremenitev in druge že uporabljene zaščite na glavi ni mogoče uporabljati.

Potrošnja telesne energije v kilo kalorijah na minuto v času med ulivanjem znaša 8,5—11,5, kar znaša za čas ulivanja 30—45 minut—255—517 kcal/min. Potrošnja energije, ki je za zdravje še neškodljiva, je maksimalno 4,2 kcal/min. Poleg sredstev za osebno zaščito, ki delavcem po pravilniku HTV pripadajo brezplačno, pripada delavcem na teh mestih tudi zaščita v obliki higienskih pijač in prehrane. Tu zaposleni delavci so dnevno upravičeni na brezplačno prejetje pol litra mleka in pri vsakem litju na higienski vitaminski šipkov čaj z dodatkom C vitamina, citronske kisline, sladkorja in soli. Ta čaj delavcem povrne izgubljeno tekočino zaradi znojenja ter jim tudi krepi organizem.

Po vsakem ulivanju delavci mirujejo približno po eno uro, da se njihov organizem ponovno privadi na normalne razmere. Preskrbeti bo potrebno, da bodo delavci ta prosti čas preživeli v ugodnih klimatskih pogojih. Ti morajo biti urejeni v posebnih prostorih, ker so sicer delavci zelo izpostavljeni prepihu in drugim neugodnim razmeram ter s tem nevarnostim za obolenje.

V delo iste skupine livarjev spada izpraznjevanje okvirov in izbivanje ulitkov iz školjkastih form ter nalaganje teh v posebne zabojе, v katerih se ulitki transportirajo v čistilnico.

Pri tem delu nastajajo večje količine prahu, v katerih se nahaja prekomerna količina prostega SiO_2 v velikosti izpod 5 mikronov, ki je posebno škodljiv za dihalne organe in povzroča tudi poklicno obolenje — silikozo. Za obvarovanje proti temu škodljivemu plinu so najbolj učinkovite tehnične izvedbe pri samem njegovem nastanku. Kot je bilo že prej omenjeno, so splošni fizikalni pogoji v jeklarni zelo neugodni in škodljivi ter ni bila doslej še nobena naprava zadosti učinkovita, da bi uspešno obvarovala zaposlene delavce pred vsemi škodljivimi pojavi. Najbolj učinkovito je dosedanje začasno prezračevanje skozi strešne odprtine (odstranitev večjih strešnih površin).

Izpraznjevanje ulitkov v tem prostoru je sicer samo občasno, zato bi v tem času pri delu morali delavci uporabljati osebna zaščitna sredstva, to je respirator ali zaščitno masko. Pri uporabi respiratorjev ali mask je potrebno paziti na pravilno uporabo, pravočasno menjavo filtrov, vzdrževanje ter hranjenje na primernih mestih, da ostanejo nepoškodovani.

Analiza delovnega mesta za livarja litega orodja je pokazala, da imamo sorazmerno zelo malo ustreznih vrst osebnih zaščitnih

Problem priklopa novih elektroobločnih peči na električno omrežje

Trenutno imamo v naši železarni tri elektroobločne peči: 25-tonsko s transformatorjem 10 MVA, 10-tonsko s transformatorjem 6 MVA ter 4-tonsko s transformatorjem 4,5 MVA. V bližnji prihodnosti pa bomo montirali v novi jeklarni na levem bregu Meže še dve elektroobločni 40-tonski peči s transformatorjem moči 12,5 MVA.

Že sedaj lahko sodelavci v železarni opazujejo obratovanje obstoječih elektroobločnih peči s svojih delovnih mest: neprijetno nihanje svetlobe električnih svetilk ponazarja delovanje peči. Kadar pa se napaja celo naselje Ravne in okolica z električno

energijo prek tovarniške centralne transformatorske postaje — kar ni tako redek primer — lahko tudi doma sledimo utripu železarne. Z nekaj fantazije lahko ugotovimo, katera in koliko peči je v pogonu, ali so na začetku taljenja, ali se vrši rafinacija, ali je v njih droben vložek itd. Pri tožujemo se nad »slabo elektriko«, slabo sliko na televiziji ter utrujenostjo oči.

Takoj lahko ugotovimo, da je elektroobločna peč dokaj neprijeten potrošnik električne energije, ki širi svoj vpliv daleč naokrog po električnem omrežju. Za te vplive potrošnika na omrežje oziroma na

celotni elektroenergetski sistem se pojavljajo v svetu vsak dan ostreje zahteve. To so nihanja napetosti v omrežju, ki jih povzročajo spremenljiva obtežba peči. Poudariti moramo, da povzročajo spremembe napetosti v glavnem sprememba jalove moči, ker je impedanca napajalnega sistema pretežno induktivna. Najobčutljivejši potrošniki za take nenadne spremembe napetosti so vsekar žarnice na žarilno nitko, pa tudi fluorescentne cevi in televizijski aparati ne zastajajo mnogo v zahtevi po konstantni napetosti. Težko je enosmiselno določiti velikost in pogostnost napetostnih sprememb, ki naj bi predstavljala še dopustno mejo. Žarnice različnih moči in napetosti so različno občutljive za napetostne spremembe. Tako imenovano utripanje svetlobe (flikler, flimmen) je odvisno tudi od tega, ali je sprememba napetosti sinusna ali pa drugačne oblike. Na podlagi dolgotrajnih merjenj in testov, ki so jih v glavnem izvedli Amerikanci, se je osvojila krivulja dopustnih napetostnih sprememb v odvisnosti od njihove frekvence (glej sliko 1).

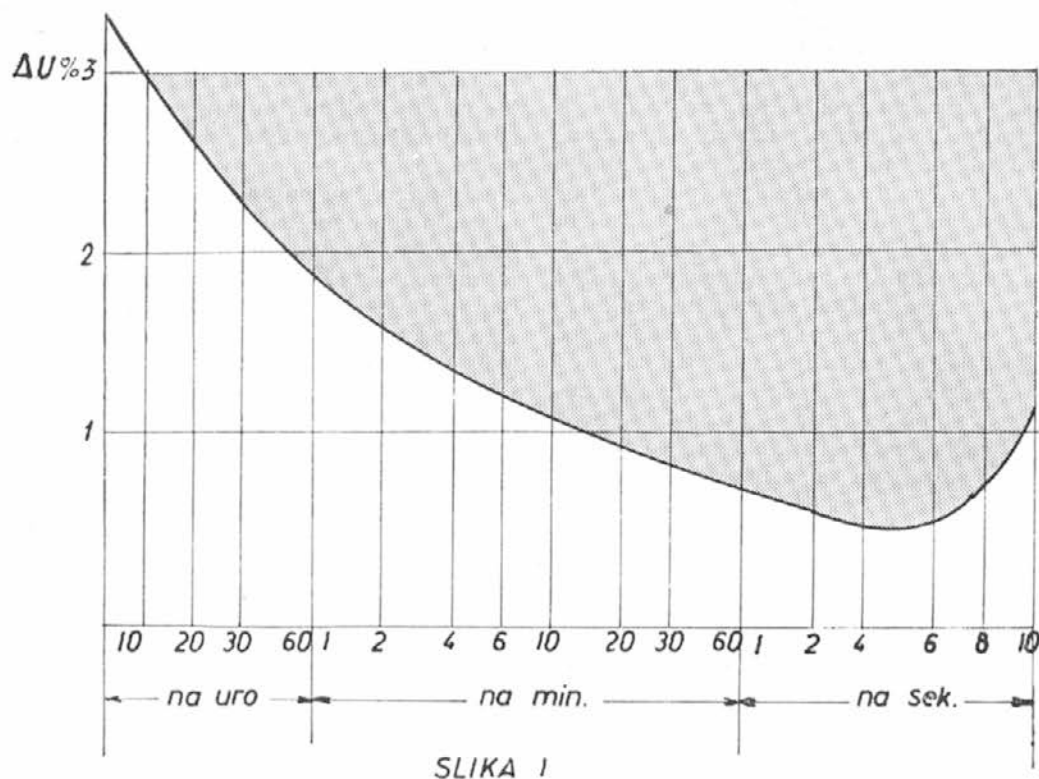
Razni avtorji prinašajo nekoliko drugačne krivulje, vendar se po smiselnosti vse ujemajo; posebno so si avtorji enotni v tem, da je naše oko najobčutljivejše za svetlobne spremembe s frekvenco 1—10 Hz. Zanimivo je, da je največja občutljivost za televizijske aparate še nižja: 0,5—3 Hz.

Pri elektroobločni peči imamo največje sunke v času taljenja: ti so popolnoma nepriodnični, njihova velikost je pri manjših napravah v povprečju večja od nazivne moči transformatorja, pri večjih napravah (nad 10 MVA) pa ti sunki niso večji od moči transformatorja. V splošnem se spremembe angažirane moči lahko gibljejo od praznega tega do trofaznega kratkega stika. Na nesrečo pa dobimo v času že raztaljenega vložka periodične spremembe moči, in to ravno tiste frekvence, za katero je oko najobčutljivejše (3—7 Hz). Spremembe toka so tu do 30% od nazivnega toka. Statistično obdelani podatki oziroma padci nam kažejo zanimive rezultate. Predvsem so ugotovili, da je velikost spremembe napetosti obratno sorazmerna s frekvenco utripanja in da ima pogostnost padcev napetosti z ozirom na njihovo velikost neke svoj maksimum. Podatki tudi kažejo, da ta maksimum pogostnosti padcev napetosti sovpada z utripno frekvenco 3—7 Hz in da je smatrati obdobje obratovanja z raztaljenim vložkom za vsaj tako kritično kot obdobje taljenja.

Problem, kako zmanjšati napetostne fluktuacije, ki jih povzročajo elektroobločne peči, lahko zgrabimo pri dveh koncih: pri sami peči, ali na prenosnem sistemu električne energije. Za napetostne spremembe sta kriva oba v enaki meri: prvi jih povzročajo, drugi pa dopuščajo. Za določanje napetostnih sprememb obstaja več metod. Vse imajo skupno to lastnost, da dopuščajo več ali manj le kvantitativno ocenitev, ali pa povedo na podlagi statistične verjetnosti, kdaj se nahajamo z našo napravo v ugodnem ali neugodnem obratovalnem območju. Avstrijske smernice za priključevanje elektroobločnih peči podajajo za izračun naslednji obrazec:

$$\Delta U \% = \frac{N_j}{N_{sw}} 100 \% \dots$$

pri čemer pomeni N_j največjo spremembo jalove energije agregata v MVar, N_{sw} pa je

SLIKA 1

sredstev na razpolago, ki bi bila zadosti učinkovita za opravljanje takega dela. Predvsem morajo biti zaščitna sredstva takaka, da jih delavci radi uporabljajo, da so primerna za vsa dela in da njihova uporaba ne inficira delavčeve kože. Važna je seveda tudi oblika, kroj in estetski videz, barva, vzdržljivost in primerna cena.

Zaščitna oprema za livarja ročnega ulivanja pa je še posebej pomankljiva in v večini primerov je to vzrok tudi za lažje ali težje opekline in druge poškodbe. Z domačimi podjetji, ki proizvajajo zaščitno opremo in jih je po številu kar veliko, bo potrebno najti pravo povezavo, da se bodo prilagodila s svojimi izdelki specifični potrebi raznovrstnih delovnih mest in izdelovala po dogovoru tudi taka sredstva, ki se na delovnih mestih res potrebujejo. Na splošno morajo proizvajalci za vsa izdelana sredstva osebnega varstva upoštevati upravičene zahteve po kvalitetnih artiklih ter zanje dati potrebno garancijo. Povečati pa je tudi kontrolo glede pravilnosti delitve in uporabe teh sredstev pri potrošnikih.

Vse uporabnike osebnih zaščitnih sredstev je pa seveda pravilno poučiti o nujnosti

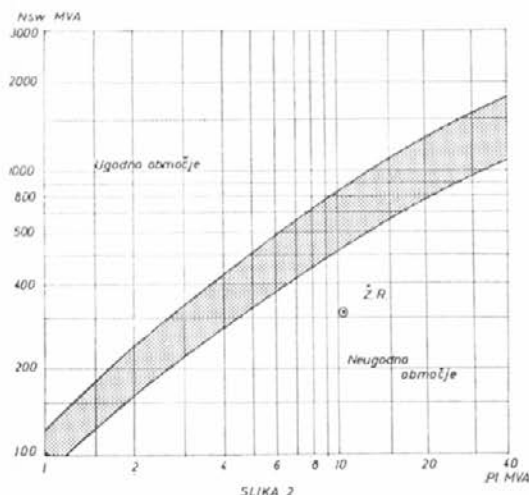
in smotrnosti uporabe ter zahtevati, da se ta sredstva uporabljajo po predpisih, z namenom, da delavce uspešno obvarujejo pred nezgodami in drugimi obolenji.

Z namenom, da se še nadalje poveča produktivnost in obseg precizne litine, ki je z razširitvijo lahke industrije pri nas vedno bolj iskan produkt, je potrebno misliti tudi na ugodnejše delovne pogoje in mehanizacijo delovnih postopkov. S primernejšimi ukrepi in sredstvi za osebno varnost tu zaposlenih delavcev ter z zmanjšanjem pogostosti delovnih poškodb in obolenj pa lahko dosežemo kar dvojen uspeh: večje osebno zadovoljstvo, delazmožnost in zdravje ter večjo produktivnost pri delu. Pravi uspeh in humanizacija dela bomo dosegli tudi takrat, ko bo delavec dosegel čim več kvalitativnih dobrin za sebe in družbo ob najmanjšem delovnem naporu.

Posebno v našem družbenem sistemu mora biti skrb za delavca na delovnem mestu prva. Človek daje proizvodnji smoter, proizvodnjo organizira in jo upravlja, dela s proizvodnimi sredstvi in jih tudi sam ustvarja ter uporablja.

trofazna kratkostična moč napajalne točke v MVA. Pri pomanjkanju podatkov za spremembe jalove energije lahko namesto tega vzamemo vrednost nazivne moči transformatorja v MVA.

Amerikanci so na podlagi meritev izdelali diagram (sl. 2), kjer sta v odvisnosti od nazivne moči transformatorja ter od vrednosti trofaznega kratkega stika označeni področji ugodnega in neugodnega obratovanja. Švicarska komisija za elektrokemijo je na pod-

lagi podobnih ugotovitev izdelala predlog za priključitev elektroobločnih peči na njihov elektroenergetski sistem. Procentualno razmerje med nazivno močjo pečnega transformatorja in minimalnim trofaznim kratkim stikom ne sme presegati vrednosti:

za eno peč	1,2%—1,6% za ŽR 4,2%
za dve peči	2,0%—2,7% za ŽR 5,9%
za tri peči	
ali več	2,8%—3,7% za ŽR 6,7%

Pri tem so podobno kot drugod avtorji upoštevali, da se vpliv več peči na mrežo obračuna tako, da se srednja vrednost moči več peči pomnoži s kvadratnim korenom iz števila peči.

Najmerodajnejše vrednosti napetostnih nihanj dobimo s pomočjo oscilografskih merjenj — žal šele takrat, ko je naprava postavljena in so njeni parametri že določeni. Vrednosti, ki jih priporočajo v različnih državah po svetu, se nanašajo na meritve v stičnih točkah pečnega dovoda s splošno napajalno mrežo ter se ne razlikujejo mnogo med sabo. Za različne napetosti napajalne mreže so maksimalne vrednosti napetostnih nihanj sledeče:

60 kV in nižje	1 %
110 kV	0,75 %
220 kV	0,5 %

Če si sedaj pogledamo поблиže kratkostične razmere elektroprenosnih naprav, vidimo v razvoju nekaj povojnih let silno povečanje kratkostičnega nivoja. Predvsem je to posledica uporabe vedno višjih prenosnih napetosti, ki se dvigajo preko 110 kV, 220 kV, 380 kV do 440 kV. Kako so se pri tem povečale kratkostične moči, kažejo najbolj razklopne moči stikal.

110 kV	2.500 MVA—5.000 MVA
220 kV	15.000 MVA
380 kV	35.000 MVA

Kljub temu pa je situacija marsikje kritična, ker so kratkostični nivoji na različnih

mestih elektroenergetskega sistema različni. Znižujejo se z oddaljenostjo od hidrocentral in energetskih vozlišč. Posebno neugodne so razmere pri nepopolni in preobremenjeni napajalni mreži, kot je to primer pri nas.

Načinov, kako povečati kratkostične moči v točki, kjer je povezan napajalni vod peči s splošno mrežo, je več — vsi pa imajo eno skupno lastnost, da so to zelo drage investicije. Če nimamo na razpolago še višjih prenosnih napetosti, lahko sežemo po enem od sledečih ukrepov:

- postavitev paralelnega daljnovoda,
- vgraditev serijskih kondenzatorjev v dovod peči,
- priključitev sinhronskega kompenzatorja na visokonapetostne zbiralnice elektroobločne peči.

Kompenzator mora imeti ekstremno hiter napetostni regulator. (Švedi so poizkušali s tem, da so krmilili napetostni regulator delno z vrednostjo spremembe impedance loka peči).

Tudi pri sami peči obstaja nekaj metod, s katerimi lahko zmanjšamo vpliv neenakomernega obratovanja peči na napajalno mrežo oziroma na sosednje potrošnike. Najenostavnejši je način direktnega priključka pečnega transformatorja na visokonapetosten daljnovod. Pri velikih napravah (100 t in več) smo v to tudi sicer primorani. Japonci so na primer svojo 200-tonsko peč moči 40.000 kVA priključili na 154 kV.

V Ameriki so poizkušali stabilizirati napetost s pomočjo votle elektrode. Stvar se ni preveč posrečila, kljub temu so opazili zanimiv pojav, da se je namreč specifična poraba elektrod zmanjšala. Pojav si lahko razlagamo z nastankom posebne rezultantne sile na električni lok, katere smer je obrnjena v notranjost trikotnika, ki ga tvorijo elektrode. Zaradi tega je izvor loka na elektrodi pomaknjen bližje središču elektrode in ne leži bočno na zunanji strani, kot je to običaj pri polnih elektrodah, kjer delujejo vse sile na lok v smeri iz trikotnika. Odgovorjanje votlih elektrod je torej enakomernejše.

Kot dajejo slutiti prvi poizkusi s predmagnetizirano dušilko, ki so bili opisani na V. mednarodnem kongresu za elektrotermijo v Wiesbadenu leta 1963, bi naj bila predmagnetizirana dušilka edina do sedaj poznana preprosta, relativno cenena in efektivna metoda za zmanjšanje napetostnih nihanj, ki jih povzroča obločna peč. Dušilka, ki ima železno jedro iz orientirane transformatorske pločevine, katere magnetna karakteristika ima ostro koleno, je predmagnetizirana, tako da nastane pri tokovih, ki leže nad nazivnim tokom peči, na dušilki velik padec napetosti. S tem se tokovni sunki sami zmanjšujejo. Meritve na 30-tonski peči s tako dušilko kažejo, da so se maksimalni toki, ki so bili sicer velikosti 1,75 In, zmanjšali na 1,35 In in da se je maksimum pogostosti napetostnih fluktuacij premaknil od prvotnih 1,1 In na 0,75 In. Vendar to ni edina pridobitev: o ekonomičnosti te rešitve govore naslednji rezultati, ki kažejo, da se je z uporabo predmagnetizirane dušilke skrajšal čas topljenja za 14,7% in da se je zmanjšala poraba električne energije za 4,1%!

Iz nekaj navedenih podatkov vidimo, da smo že sedaj pri treh elektroobločnih pečeh v neugodni situaciji. Neprijetnost ni samo

v tem, da nam utripa umetna svetloba na delovnih mestih in doma. Nihanje napetosti kvarno vpliva na vse elektroenergetske naprave: zmanjšuje življenjsko dobo elektromotorjev in daljinskih stikal ter vnaša na prvi pogled nerazumljive napake v avtomatizirane in regulirne naprave. Tako npr. ni mogel kvantometer, kot ekstremno občutljiva naprava, niti v poizkusni pogon, kljub lastnemu stabilizatorju, dokler mu nismo zagotovili popolnoma ločenega napajanja iz mestnega električnega omrežja; zdaj ima lastno transformatorsko postajo. Podobna neprijetnost se nam obeta pri pogonu fine valjarske proge. »Rade Končar«, kot dobavitelj elektroopreme za to progo, je postavil ostre zahteve kot pogoj za brezhibnost delovanja svojih naprav. Krmiljenje živosrebrnih usmernikov, ki bodo služili za napajanje pogonskih motorjev, je zelo precizna zadeva, kjer igrajo tisočinke sekunde in spremembe velikosti nekaj promil glavno vlogo.

Enostavne rešitve iz te »električne zagate« ni, saj hočemo imeti na razdalji nekaj metrov robustne silake, ki združeni mimgrede pospravijo moč dveh dravskih elektrarn, ter nežne naprave, ki jim je dovolj energija sončnega žarka, da opravijo svoje mnogokrat odgovornejše delo. Zagotoviti pa moramo obema življenjske pogoje, zato gradimo naš elektroenergetski sistem kot palačo iz kamnov: vsak element mora imeti smisel, ko se vgradi, in bo moral imeti še vedno smisel čez deset, dvajset ali še več let.

Zgradili smo centralno transformatorsko postajo, letos dobimo še dva transformatorja moči 20 MVA, tako da bo dokončna transformacijska zmogljivost 70 MVA. Za prenašanje take moči bo potrebno zgraditi nov 110 kV daljnovod iz vozlišča v Dravogradu. Le z doslednim ločevanjem mirnih in nemirnih pogonov na nizki, srednji in najvišji napetosti bomo poizkušali ublažiti vplive elektroobločnih peči na ostale potrošnike. Predvidena je postavitve centralne kompenzacijske naprave kot zadnji adut. Situacija pa je danes taka, da si niti Siemens ne upa projektirati take naprave brez poznavanja razmer v sistemu ob koncu izgradnje naše železarne.

Tudi pri izbiri samih elektroobločnih peči ter njenih parametrov je bila upoštevana prej nakazana problematika. 40-tonske elektroobločne peči angleške firme Birlec niso bile izbrane samo zaradi svojih tehnoloških kvalitete, ampak tudi zaradi energetskih prednosti. Peči so zvezane s svojim transformatorjem s tako imenovano trikotno vezavo, ki zagotavlja nizko in enakomerno impedenco celotnega agregata. S tem je dosežena simetrija obtežbe (vroče faze ni); z nizko impedenco pa se znižuje potrebna jalova moč, ki je glavni krivec napetostnih sprememb. Peči imajo hidravlično regulacijo elektrod. Taka regulacija je zelo hitra ter ima zelo kratke odzivne čase, zato lahko sledi regulacija marsikateri spremembi v peči, ki bi se sicer prenesla v elektromagnetsko mrežo.

Inž. Janez Bratina

ODKRITOSRČNOST

Osemnajstletna hčerka je rekla očetu in materi med kosilom:

— Kmalu se bom poročila... Kje bosta pa potem vidva stanovala?

Marjan Kolar:

Teorija in praksa obveščanja

Pravimo, da je slab gospodar tisti, ki ne ve, kaj se godi na njegovem posestvu. Preneseno v današnji čas, ko je delavec gospodar podjetja, to pomeni, da je slab upravljalca tisti, ki ne ve, kaj se godi v njegovem podjetju. Zaradi te preproste resnice je naša nova ustava jasno postavila zahtevo, da imajo upravljalci in občani vso pravico do obveščenosti, ker bodo le tako sposobni opravljati vse funkcije, ki jih prednje postavlja naš čas.

Zato smo v naši železarni poleg Koroškega fužinarja ustanovili Informativnega, zato smo začeli izdajati še Obvestila delovne skupnosti, v prihodnosti pa bomo morda našli še druge oblike. Vse z enim samim namenom — redno in objektivno obveščati delovno skupnost.

VSADKANJE KORISTI OBVEŠČENOSTI

Obveščanje je starejše od človeka in tvori enega od osnovnih medsebojnih odnosov. Poznajo ga že živali, nekatere med njimi — čebele in mravlje — pa imajo celo svoje posebne obveščevalne službe.

Najprimitivnejša ljudstva so poznala pomen obveščanja. Indijanci v Severni Ameriki so si pošiljali obvestila z dimnimi signali, po afriških vaseh se črnci še danes z bobnanjem obveščajo o napadu divjih zveri ali o bližanju sovražnika.

Modernega človeka tuljenje sirene opozori na požar, povodenj itd. Če pa se obrnemo od takega res življenjsko važnega obveščanja k bolj vsakdanjim rečem, spet ugotovimo, da brez njega ne gre.

Če so vremenska poročila količkaj točna, in če jih človek posluša, ga ne more presenetiti dež. Če poznamo vozni red, ne bomo zamudili avtobusa, in če zasledujemo dviganje cen, bomo vselej vzeli v trgovino zadosti denarja s seboj. Že pri obveščanju o tako vsakdanjih drobnarijah se pokaže njegova prva korist — občutek sigurnosti, varnosti.

Če delavca ne glede na kvalifikacijo in položaj stalno obveščamo o doseženih uspehih in neuspehih v proizvodnji, o dnevnih redih zasedanj delavskega sveta in o važnih sklepih ter če pri tem prav nič ne skrivamo, da je to naša dolžnost in njegova pravica, potem upravičeno domnevamo, da bo v delavcu zrasel občutek, kako je njegovo delo važno, on sam pa kot ustvarjalec pomemben član delovne skupnosti. Morda bo potem dobil do dela bolj osebni odnos, vsekakor pa bo zelo verjetno v lastnih očeh zrasel in postal bolj samozavesten, bolj odločen. Druga korist obveščenosti je torej v tem, da razvija v človeku občutek lastne pomembnosti in veljave, posredno pa s tem morda vpliva tudi na boljše delo.

Človek je pa tudi po naravi radoveden in ga zanima vse, od čenč o sosedu do vse-mirskih poletov. Višja stopnja radovednosti je vedoželjnost, torej resnejše zanimanje za dogodke na določenem področju. Vedoželjen človek redno zasleduje npr. zunanjo politiko, kulturne dogodke itd. Posledica tega stalnega zanimanja je, da pridobi s časom določeno znanje, morda pa si ustvarja o stvareh tudi lastno sodbo ali

jih začne celo samostojno raziskovati. Tretja in obenem največja korist obveščenosti je torej, da navaja človeka k samostojnemu presojanju dogodkov, torej k ustvarjalnemu mišljenju.

OBVEŠČANJE IN IZOBRAZBA

Kakor ne more drugih obveščati neizobražen človek, prav tako neizobražen in nerazgledan človek od obveščanja ne more imeti prave koristi. Običajno pri obveščanju vedno predpostavljamo, da je povprečna izobrazba tistih, ki jih obveščamo, ne popolna osnovna šola, zato se moramo po tem ravnati.

Vendar pa tisti, ki druge obvešča, pa je končal srednjo, višjo ali visoko šolo, ne sme nikoli biti zadovoljen z doseženo izobrazbo. Za takšnega družbenega delavca — pa naj je novinar ali aktivist — se študij nikoli ne konča, nikoli ne more reči zase, da je zadosti izobražen, da zadosti ve.

Kaj vse mora — ali bi moral — tak človek poznati?

Marksizem, osnove politične ekonomije in naše družbene ureditve, zgodovino delavskega gibanja pri nas in v svetu pa lokalno zgodovino; osnove psihologije in pedagogike — pač zato, da bo znal pravilno ravnati z ljudmi — poleg tega pa vsaj osnove novinarstva, slovenske slovnice in pravopisa ter pravila besedne umetnosti.

Za globlje razumevanje naše dobe ne bo odveč tudi poznavanje in razumevanje modernih struj v umetnosti, literaturi, filmu. Torej na kratko — veliko dela, zato pa tudi ne izostane široko obzorje, ki ga s tem človek pridobi, in pametno ter človeško reagiranje na različne pojave v vsakdanji praksi.

Seveda se takšna temeljita izobrazba

tistega, ki obvešča, nujno pozna tudi pri njegovem govorjenju in pisanju in s tem prehaja na širok krog poslušalcev in bralcev. Tu si torej podajata roko obveščanje in izobraževanje ter se človek, ki je redno in vsestransko obveščen, obenem nehote in nevede s tem tudi izobražuje.

Kljub temu pa, da smo rekli, kako moramo obveščanje prilagajati povprečno nizkemu izobrazbenemu nivoju, kljub temu, da se marsikaj da povedati zelo preprosto, je vendarle prav v gospodarstvu precej osnovnih pojmov in zakonitosti, ki jih je težko obravnavati vselej na nivoju 6. ali 7. razreda osnovne šole. Zato je treba te pojme in zakonitosti enkrat temeljito razložiti — v obliki članka ali predavanja — nato pa pri obveščanju že predpostavljati to osnovno znanje in na njem graditi naprej.

Zato še tako dober sistem obveščanja ne more biti učinkovit, če ga ne dopolnjujejo občasne ali stalne izobraževalne akcije kot npr. seminarji za člane delavskih svetov, razni tečaji in druge oblike izobraževanja, ki delavce in občane šele prav usposobijo za sprejemanje in razumevanje obvestil.

Stalna obveščenost in izobraževanje sta torej med seboj tesno povezana in šele oba skupaj dosežeta zaželeni učinek.

POLITIKA OBVEŠČANJA

Vsak človek si predstavlja samega sebe, svojo družino, delovno skupnost, v kateri dela, in sosese, v kateri živi, kot središče vsega dogajanja in je zato razumljivo, da ga najbolj zanimajo stvari, ki zadevajo osebno njega in njegovo okolje.

Obveščanje mora zato marsikdaj izkoristiti prav to psihološko dejstvo in mora biti usmerjeno v probleme, s katerimi se posameznik identificira — izenačuje — ker predstavljajo del njega samega. Seveda pa se moramo pri tem varovati druge skrajnosti, da namreč pri tem ne strežemo človeški sebičnosti, temveč moramo vselej

Kvalitete na kupe

poudarjati tudi širše razglede in prikazovati interese skupnosti, bodisi interese podjetja, občine ali tudi vse družbe.

Važno je predvsem to, da šele osebno zanimanje ljudi daje vestem oziroma obveščanju pravo vrednost. Nadaljnji dve neobhodni lastnosti obveščanja morata biti hitrost in objektivnost.

Obveščati moramo torej hitro, v naglici pa prej pride do napak. Te napake so lahko čisto tehnične narave: obveščevalci pri razglasni postaji se lahko zagovori, v tiskarni ponagaja tiskarski skrat, nimamo dovolj časa, da bi temeljito opravili korekture itd.

Še bolj pa pride v naglici do izraza spodobnost, izobrazba temperament in prizadevnost tistega, ki obvestila oblikuje oziroma ki obvešča. Samo od njega je odvisno, ali bo podal stvari živahno ali dolgočasno, ali jih bo oblikoval prizadeto ali šablonsko. Vse to pa seveda močno vpliva na vse tiste, ki obvestila srejemajo.

Že zaradi te popolne odvisnosti vsebine in oblike obveščanja od človeka, ki obvešča, je jasno, da čisto objektivnega obveščanja ni, vendar pa je tudi dobro, da ga ni. Časopis, ki bi hotel biti do kraja objektivni, ki bi hotel resnično docela nepristransko prikazovati dogodke, bi postal zbirka brezbarvnih podatkov in bi lahko ob prvi resnejši pomoti klavrno propadel ne glede na to, da ga že prej nihče ne bi bral, ker bi bil preveč dolgočasen.

Če je torej človek že pri formalnem podajanju obvestil tako zelo pomemben, pa je skoraj še važnejši pri izbiri in obdelavi snovi.

Američani so nekoč razdelili časopisno gradivo na »dejstva«, »mnenja« in »komentarje«, nato pa postavili geslo:

»Komentar je svoboden, toda dejstva so sveta.«

To geslo je zelo lepo, toda brez pomena že iz dveh razlogov: še tako sveta dejstva so prepuščena posameznikovi izbiri, posameznik pa je pri tem spet odvisen od politike države ali skupnosti, ki ji pripada,

oziroma od politike obveščanja, ki jo ta skupnost določa.

Točne podatke o tem, o čem obveščati javnost in o čem ne, vsebuje zakon o tisku in drugih sredstvih obveščanja, ki obsega 140 členov, teh pa seveda nima smisla prepisovati.

Jasno je, da je treba spoštovati vojaške in poslovne tajnosti, posebno pa seveda človeka kot osebnost. Seveda pa je tu marsikaj odvisno od posameznih poročevalcev, od njihove osebne zrelosti, obzirnosti in poštenosti, izobrazbe in ne nazadnje tudi — poguma.

SLABOSTI NAŠEGA OBVEŠČANJA

Vzemimo za primer tisk, ki je danes gotovo najbolj razširjeno sredstvo obveščanja. Kakršno koli predstavo imamo o tem, koliko časopisov pri nas izhaja in koliko ljudi jih bere, smo glede tega celo v zveznem merilu še zelo daleč za drugimi državami v Evropi. Še vedno pride pri nas na 100 ljudi komaj sedem izvodov časopisa in sta za nami le Albanija in Turčija. (Kljub temu, da je v našem podjetju nad 3000 sodelavcev, naklada Koroškega fužinarja malokdaj preseže 2500 izvodov, Informativnega fužinarja pa ne prodamo niti 2000 izvodov.)

Nismo pa šibki — tako v državnem kot v lokalnem merilu — samo pri številu izvodov, temveč večkrat tudi pri kvaliteti. V glavnem zato, ker naš hitri razvoj iz dneva v dan postavlja višje norme glede kvalitete obveščanja, ne raste pa število kvalitetnih obveščevalcev. To pa za tisk, za katerega pravimo, da je ogledalo časa in tudi oblikovalec tega časa, ni posebno pohvalno.

Katere so glavne napake našega tiska? V državnem merilu preostro potegnjena tista črta, ki loči novinarja od bralca, v merilu železarne Ravne premalo volje do sodelovanja in premalo razvit občutek, da članek sicer res ne more že rešiti problema, lahko pa rešitev pospeši. Pa še: pre-

malo obveščanja vnaprej o stvareh, ki šele nastajajo in lahko zato na to nastajanje vplivamo.

Manjka torej sodelovanje bralcev, ki so ga nekateri naši dnevniki začeli gojiti z rubriko PISMA BRALCEV. S tem so hoteli dodati mogočnemu toku obvestil, ki se vsak dan pretaka v smeri: časopis—bralci, drug tok, ki teče v obratni smeri: bralci—časopis. Seveda je ta drugi tok še veliko prešibak.

Gotovo ne bomo povedali nič novega, če rečemo, da je pri nas tisk orodje socialističnega javnega mnenja. Ta misel postaja čedalje bolj last vseh in se v boju posameznih mnenj oblikuje javno mnenje. Prav ta borba mnenj, iz katere raste resnica, pa še ni dobila primerne prostora na straneh naših časnikov.

Eden od vzrokov, zakaj ta napredek ni hitrejši, je gotovo ta, da obveščanje, ki hoče biti več kot samo seznanjanje ljudi z datumi zasedanj, z dnevnimi redi ali celo samo s sklepi zasedanj, zahteva razen že omenjene izobrazbe in sposobnosti, da presojamo stvari s svojo glavo, še pogum, da spoznanja, do katerih smo se dokopali, tudi res javno povemo in jih zagovarjamo.

OBVEŠČANJE V ŽELEZARNI RAVNE

Če pustimo ob strani »klasične« načine ustnega obveščanja, o katerih bomo spregovorili pozneje, ostanemo pri naši razglasni postaji in pri treh tovarniških glasilih.

Ker razglasna postaja še ni zajeta v sistemu rednega obveščanja, nima izdelanega programa in ne dopolnjuje smotno ostalih oblik. Čeprav je na razpolago vsem članom kolektiva, njene vrednosti še nismo dojeli v polni meri. Znajo jo uporabiti iznajdljivi odborniki posameznih društev, ne znamo pa je uporabiti za hitra in nujna obvestila npr. o zasedanjih delavskega sveta in o njegovih sklepih.

Da trimesečni Koroški fužinar ne more obveščati o tekočih dogodkih, je jasno, zato smo mu z leti dali funkcijo revije, ki prinaša daljše prispevke trajnejše vrednosti iz železarne in kraja.

Obveščal naj bi nas zato mesečni Informativni fužinar o vseh dogodkih v železarni. Vendar pa imajo v svetu tiska mesečniki še vedno značaj revij in je zato mesečnik, ki bi rad imel živahnost in aktualnost dnevnika, že sam po sebi nekoliko dvomljiva stvar.

Tiskarski proces nam onemogoča, da bi zadnjih 10 dni pred izidom številke karkoli dodajali, pa naj se tudi zgodijo v železarni ta čas še tako pomembne stvari. Proces urejanja je tak, da mora biti gradiva vselej za štiri fužinarjeve strani, torej lahko izdamo list le na 4, 8, 12, 16 straneh in ga tako tudi planiramo.

Če zdaj prinese kdo kaj važnega mimo »načrta«, mora bodisi izpasti že planirana stvar, ali pa bi se moral obseg številke povečati za štiri strani, toliko rezervnega gradiva pa nikoli nimamo.

Nadaljnja slabost našega mesečnika je v tem, da lahko poroča o stvareh, ki se zgodijo dan po izidu številke, šele čez mesec dni, ko so novice že precej zastarele, ko so o njih — če so bile pomembne — poročali že davno vsi dnevniki in potem mi, domačini, samo še ponavljamo.

Naša osnovna surovina

Zato smo bili prisiljeni ustanoviti OBVESTILA DELOVNE SKUPNOSTI, ki jih lahko po potrebi »tiskamo« doma. Tem pa se je seveda v prvih številkah poznala naglica, vendar jih izboljšujemo.

Če samo na kratko ponovimo našo večno žalostinko, da ljudje v železarni — predvsem delavci — pač nočejo in nočejo pisati in sodelovati in da je uredniško delo pri nas svojevrstna zmes trubadurstva in babištva, lahko zaključimo, da moreta dobro obveščati le dnevnik in tednik. Ker pa si ne enega ne drugega naše podjetje ne more privoščiti, je prisiljeno, posluževati se razen omenjenih časopisov še drugih oblik in sredstev obveščanja.

SREDSTVA IN OBLIKE OBVEŠČANJA

Vsako obveščanje lahko vključimo v eno od naslednjih skupin: 1. ustno, 2. pismeno, 3. obveščanje s sliko.

Ustno obveščamo v osebnem stiku, na sestankih, po razglasni postaji.

Medtem ko o osebnem stiku — po domače o pogovoru — menda ne kaže povedati kaj več kot to, da se dober aktivist ali obveščevalec navadno zna prilagoditi sogovorniku vsaj toliko, da ugame njegov način mišljenja in reagiranja in se potem »priklopi« nanj, pa z našimi sestanki še vedno ne moremo biti zadovoljni.

Navadno jih premalo skrbno pripravimo, zato se pogosto zavlečejo. Ker pa človek po naravi ne zdrži dolgo pri eni stvari, se začne dolgočasiti in navadno še tisto, kar je dal sestanek dobrega, rad prezre.

Radi se tudi izgublamo k témam, ki z dnevnim redom nimajo prave zveze. Oboje je verjetno vzrok, da sestanki večkrat niso tako obiskani, kot bi si želeli.

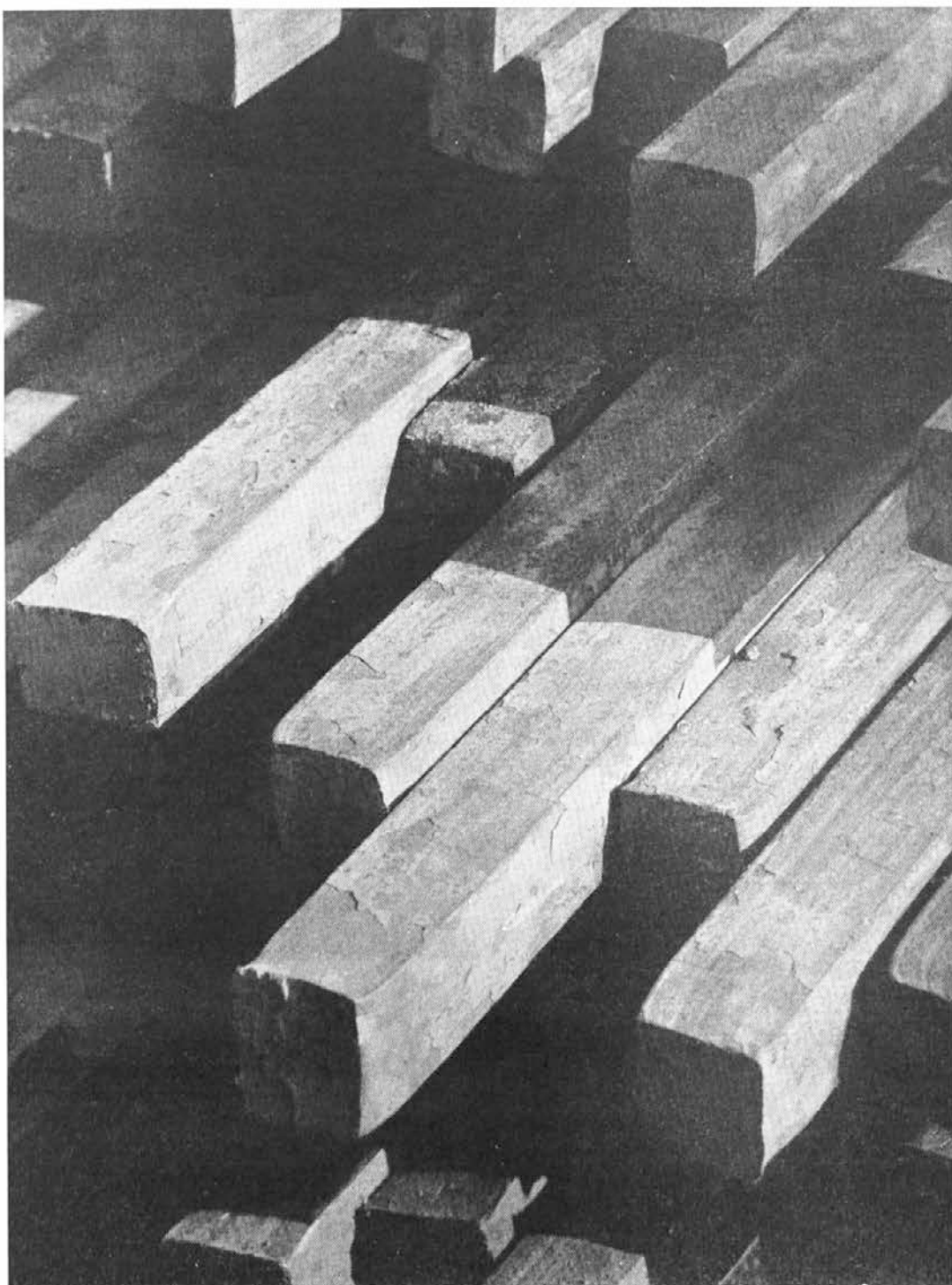
Glavna vodila za uspešne sestanke bi bila:

- dobro premišljen in ne presplošen dnevni red;
- dobro pripravljeno, kratko poročilo, ki obenem nakaže probleme, o katerih naj bi se razvila diskusija;
- omejitev diskusije na določen čas — 5, 10 minut;
- oblikovati sklepe takoj, pred vsemi in po možnosti tako, da bodo do prihodnjega sestanka lahko izvedeni;
- opomniti na to, naj udeleženci obvestijo tudi prijatelje in znance o bistvu sestanka;
- pri večjih — širših sestankih — konferencah, zasedanjih — **obvezno** pripraviti gradivo toliko prej, da so udeleženci že nekaj dni prej **seznanjeni bodisi z glavnim poročilom, bodisi opozorjeni na sporne reči**, ki jih bo treba razčistiti, tako da imajo dovolj časa za premišljeno pripravo na sestanek.

Tako pripravljene sestanke in konference se ne bodo vlekle v neskončnost in verjetno bodo na njih tudi diskusije krajše in bolj tehtne.

Seveda pa je potem nujno treba o sklepih — npr. zasedanj delavskega sveta — obvestiti kolektiv.

Razglasna postaja pride v poštev predvsem v podjetjih, in sicer oddajamo ob izmenah — torej na začetku in koncu izmene in med malico, skupno od 20 minut do pol ure.

Naš motiv

Ker je malica čas, ki je namenjen predvsem oddihu, oddaje ne smemo napolniti s samimi obvestili ali poročili, temveč jih moramo montirati tako, da bodo obvestila med zabavno glasbo. Lep zgled za to, kako pripravimo takšno oddajo, imamo pri vsakodnevnih obvestilih radia Ljubljana. Seveda mora biti glasbe vsaj dvakrat več kot obvestil.

Čas nam je torej skopo odmerjen, zato moramo naša obvestila sestavljati tem bolj pazljivo, tako da bomo tudi v teh nekaj minutah povedali čim več tega, kar želimo oziroma moramo povedati.

Pri razglasni postaji moramo paziti še na naslednje stvari:

- napovedovalec mora imeti lep, razločen glas;
- če delamo v podjetju na več izmen, ne smemo obveščati samo dopoldanske izmene, temveč tudi ostali dve. Pred začetkom in koncem dela obve-

ščamo le, če gre za zelo važne stvari, sicer lahko motimo pripravo na delo naslednje izmene.

Seveda pa se moramo od časa do časa prepričati, če vsi zvočniki res v redu delujejo. Če je le eden pokvarjen, lahko ostane 100 ali več ljudi neobveščanih.

OBVEŠČANJE S PISANO BESEDO IN SLIKO

Ta način obveščanja razdelimo na: vabila, razmnožene cirkularje — okrožnice, na stenski ali tiskani časopis ali špirogrfski bilten.

Prav vseeno je, če sodelujemo pri izdajanju kakšnega časopisa ali ne, pri vsaki vrsti obveščanja nam koristijo osnovni pojmi iz novinarstva, predvsem tako imenovani **novinarski K-ji**.

Ti so KDO, KAJ, KDAJ, KJE, ZAKAJ — pri čemer je lahko vrstni red tudi drugačen.

Vsaj nekatere od njih srečamo že pri navadnih vabilih na sestanke, npr.: Danes zvečer ob 20. uri (KDAJ) bo v Titovem domu (KJE) sestanek SZDL (KAJ), na katerem bo govoril predsednik Logar (KDO) o pripravi na volitve (O ČEM oziroma ZAKAJ bo sestanek).

Kakor je ta zadeva navidez tako enostavna, da je že primitivna, in vsi vemo, da so vsa obvestila zgrajena na omenjenih K-jih, pa vendarle preradi pozabljamo nanje že pri kratkih referatih, poročilih za sestanke, predvsem pa pri člankih, da ne govorimo o daljših sestavkih.

Vabila torej znamo pisati. Kako pa je s cirkularji — okrožnicami, ki naj krožijo po podjetju in ki se — če jih izdajamo redno, spremenijo že v neke vrste špirogrfski bilten, ki je oblika časopisa (pri nas OBVESTILA)?

Enostavno in važno pravilo zanje je, da sta dva kratka sestavka zmeraj boljša kot en dolg, še boljši pa so štirje.

Takšna okrožnica naj nikar ne obsega več ko dva lista. (Izveti so seveda predlogi letnih planov, zaključnih računov, referati za občne zbornice itd., toda mi tudi nimamo namena govoriti o takšnih izjemnih primerih, temveč o vsakdanji praksi).

Če se bomo količkaj potrudili, bomo videli, da se da večina stvari povedati na kratko.

O tem, da bodo okrožnice bolj privlačne, če v njih ne bo tipkarskih napak, menda ni treba posebej govoriti in moramo za tipkanje matric dobiti najboljšo dosegljivo tipkarico.

Kratka obvestila, vesti, sklepi itd., sestavljamo po principu omenjenih novinarskih K-jev.

Če prehajamo na bilten, ki je že zamelek časopisa, pa pravega časopisa podjetje nima, se ne bojmo opozoriti npr. na življenjski ali delovni jubilej dobrega sodelavca, pohvalimo to ali ono dobro skupino. Naš bilten bo na ta način bolj pisan in predvsem — bolj topel.

Stenčasi so bili nekoč velika moda, ki smo jo že pred leti opustili, pa se pod imenom oglasna deska spet vračajo k nam.

Oglasna deska je praktičen in poceni način obveščanja, vendar je bolje, da je ne postavimo, če je potem ne moremo v redu obnavljati. Ni namreč bolj obupne stvari, kot je takšna deska s 14 dni starimi ali še starejšimi obvestili. Pa tudi sicer je oglasna deska zahtevnejša od običasnih biltenov.

Veliko več prostora ima in sama kratka obvestila bi se na njej izgubila. Tu torej pridejo v poštev že članki, komentarji, celo krajše reportaže, predvsem pa grafiki, fotografije in risbe ali pa oboje. Zelo dobre so tudi fotografske vesti, kjer nam glavno pove slika, kratak podpis pa jo samo dopolni. Še bolje je, če imamo karikaturo, da nam izdela karikature. Vendar spet velja: bolje nobenih karikatur kot slabe.

Oglasna deska mora stati na takšnem mestu, kjer gre mimo vsak dan mnogo ljudi, pa še enkrat: obvezno vsak teden moramo menjati članke in fotografije, sicer res nima nobenega pomena.

DOBER SLOG

Večina bralcev ali poslušalcev ne razume izrazov, ki so domači ekonomistom,

politikom, inženirjem. Z učenimi besedami ne bi smeli pred delavce in kmete, pa to vendarle vsak dan počnemo. Takšno ravnanje je nesmiselno, kajti kako naj nas ljudje razumejo, kako naj sodelujejo pri upravljanju, če jim govorimo in pišemo nerazumljiv ali vsaj težko razumljiv jezik?

Tudi tovariš Tito je nekoč dejal: »... Zato si prizadevajte, da si pridobite dober slog. Toda ne sme biti suhoparen, ne sme vsebovati praznih fraz... Kadar pišete, morate paziti, da vas bodo razumeli ne samo voditelji, ampak da vas bo razumel sleherni kmet: pisati morate razumljivo, preprosto in stvarno, ne pa nerazumljivo, suhoparno in v frazah.«

Glavna pravila dobrega pismenega ali ustnega izražanja so:

- razumljivost,
- lahkotnost,
- logičnost,
- kratki stavki,

DRAGO PRESELJEVANJE

Kaj se zgodi, če v železarni Ravne v enem letu 388 »starih« delavcev zapusti delovna mesta, na katera pride prav toliko ali še več novih?

Na to povsem praktično vprašanje bi brez tehtnega razmišljanja sledil odgovor:

Železarna Ravne ima zasedena vsa delovna mesta z nadomestitvijo enakega števila novih delavcev, da se je število zaposlenih povečalo za toliko, kolikor smo sprejeli oziroma zaposlili več delavcev, kot pa jih je zapustilo podjetje.

Mi železarji pa s tem odgovorom ne moremo biti zadovoljni. Zelo velik odstotek železarjev bi ocenil, da je odgovor na postavljeno vprašanje popoln, če se ne zavedamo materialne škode, ki je bila povzročena naši delovni skupnosti in vsakemu posamezniku s tako visoko fluktuacijo delovne sile.

Ugotovitev je, da se je na delovnih mestih zamenjalo 776 delavcev ali 23,8 % vseh zaposlenih v podjetju. Med njimi kvalificiranih 149, s povprečnim delovnim stažem 6,3, 38 polkvalificiranih delavcev s stažem 8,7 let in 177 nekvalificiranih delavcev s povprečnim delovnim stažem v železarni Ravne 3,4 leta.

Močno se čuti porast fluktuacije pri fizičnih delavcih v razmerju do preteklih let. Pri umskih delavcih je bila fluktuacija v 1964. letu zelo nizka nasproti fizičnim, saj je znašala samo 1,6 % od skupno zaposlenih umskih delavcev.

Kaj pomeni delavec s šestletnim delovnim stažem na enem delovnem mestu, na enem proizvodnem agregatu, stroju, na vzdrževalnih delih itd.? Ni dovolj, da ga zamenjamo z drugim pa mogoče še pri pomnimo: »Se bo že priučil, saj se je njegov prednik tudi moral, da je lahko dosegel izredne uspehe pri delu.«

Ugotovitev je, da je železarna na izpraznjena delovna mesta zaposlila nove delavce z enako kvalifikacijsko strukturo in stopnjo strokovnosti, vendar z mnogo nižjimi delovnimi izkušnjami pri prejšnjih delodajalcih.

- aktiv namesto pasiva,
- domače izražanje ima prednost,
- proč z neslovenskimi frazami,
- dobra kompozicija.

Vse mora teči v razumnem zaporedju. Kar spada skupaj, naj se ne ponavlja razmetano po vsem sestavku. Posameznim vsebinskim enotam — uvod, jedro, zaključek — je treba odmeriti toliko prostora, kolikor ga po svojem pomenu zasluži.

Popolnoma zmotno je prepričanje, da je za dobro pisanje potreben velik talent, da nekdo ima žilico, drugi pa ne. To res velja za besedno umetnost, nikakor pa ne za vsakdanjo rabo.

Znanje slovnice in pravopisa je mogoče pridobiti, jasnih misli je vsak zdrav človek. Če pa bomo upoštevali zlato pravilo: **čim bolj preprosto, tem bolj prav**, našemu pisanju in govorjenju ne bo treba ničesar očitati.

Komisija za sprejem delavcev ni imela vedno srečne roke in je med 636 novimi delavci sprejela v delovno razmerje 93 takih, ki so v nekaj dneh ali tednih zapustili podjetje, namesto njih pa je morala sprejeti v delovno razmerje zopet druge.

Preden sem se odločil, da bom napisal ta članek, sem bil prepričan, da bom v železarni zbral podatke, s katerimi bi lahko podkrepil, kako drago stane našo gospodarsko organizacijo tako množično preseljevanje delavcev. Zaželenih podatkov nisem dobil, saj na ta problem oziroma povzročeno gospodarsko škodo v naši železarni nismo do sedaj niti mislili.

Gospodarska nujnost je, da se s tem problemom začne baviti ustrezna strokovna služba. Kaže, da prekomerno preseljevanje delavcev iz ene v drugo delovno organizacijo, ni samo »pereč problem različnih posplošenih referatov in sestavkov«, ampak pomemben ekonomski faktor s povsem konkretnimi posledicami, za odpravo katerih pa so potrebni tudi povsem konkretni ukrepi, ki jih je naše podjetje delno že uvedlo z namenom vsaj delnega zmanjšanja tako visoke fluktuacije, kot je bila v 1964. letu. Ni odveč, če si železarji zastavijo nekaj vprašanj.

1. Kakšna sta učinek in kvaliteta dela delavca na delovnem mestu od dneva, ko se je odločil, da zapusti delovno organizacijo, do njegovega odhoda?

2. Kako rasteta učinek in kvaliteta dela novega delavca na do takrat izpraznjenem delovnem mestu in koliko časa potrebuje, da doseže zaželeni učinek dela?

3. Kakšno škodo povzroči novi delavec zaradi nekvalitetnega dela in porabljenega materiala v času priučevanja oziroma uvažanja?

Odgovori na postavljena vprašanja niso in ne morejo biti enaki za vsa delovna mesta, vendar se odgovor mora dati, če hočemo biti dobri gospodarji.

Do danes odgovor ni bil potreben, zato ga tudi ne vemo. Tržišče, predvsem pa mednarodna delitev dela narekuje, da ga čimprej najdemo.

Čast, komur čast

Ze prastar je lepi običaj,
da za praznik 1. maj
naša godba na pihala
nam je »budnico« igrala.

Ko so s tem nas počastili,
smo jih radi pogostili.
So zagodli dve al' tri,
s tem se nam zahvalili.

Res, ni naša to dolžnost,
a tudi godbenik rad je prost.
Če on nam svoj čas žrtvuje,
naj vsak primerno ga spoštuje!

Godba je, ki nas časti!
Kako pa vračamo to mi?
Ker jih pogostil nihče ni,
letos hitro so odšli

iz naselja v naselje,
drugim nositi veselje.
Toda naše — žal! — »ta mlade«
odpravljajo lepe te navade.

Dokler mi stari še živimo,
jih vseeno radi pogostimo.
Ker za nas velja še skoz:
»NAŠA GODBA, NAŠ PONOS«.

V spomin na 1. maj 1964 spesnil
Milemot Lotar

V 1964. letu je bilo izvedenih 19 dvodnevni uvaljalnih seminarjev za delavce, ki so se prvič zaposlili v železarni, s skupno 488 slušatelji ali 7.808 delovnimi urami. Stroški za uvaljalne seminarje so znašali 859.408 dinarjev ali 1.966 dinarjev na vsakega novega člana delovne skupnosti.

Zdravstvena služba oziroma obratni zdravnik je moral pred nastopom na delo pregledati vseh 636 novih delavcev, za kar je porabil 69 delovnih dni, ne računajoč časa in dela ostalega medicinskega in pomožnega osebja, ki je bilo angažirano ob pregledu. Stroški zdravstvenih storitev na posameznika znašajo približno 1400 dinarjev ali skupno 880.400 dinarjev.

Za vsakega novega delavca je železarna porabila za 342 dinarjev predpisanih tiskovin, a za delavca, ki je bil razrešen delovnega razmerja, za 154 dinarjev, ne računajoč stroškov ob nastopu dela. Tako smo v železarni za 776 delavcev porabili za tiskovine 278.264 dinarjev.

V času uvaljalnega seminarja so novo sprejeti delavci upravičeni do osebnega dohodka in je bilo v ta namen izplačanih v neto znesku 1.821.680 dinarjev osebnega dohodka.

Upoštevati moramo, da je določeno število »starih« delavcev, ki so zapustili podjetje, ostalo v družinskih stanovanjih železarne Ravne, ker so se zaposlili v drugih gospodarskih organizacijah in ustanovah na območju Koroške. Novim poročenim delavcem je morala zaradi pomanjkanja družinskih stanovanj železarna nuditi prevoz na delo in z dela ali dodatek za ločeno življenje, kar vse obremenjuje sklade železarne Ravne in že tako kritične stanovanjske razmere in sklad za izgradnjo stanovanj.

Ko bi bil dan odgovor na prej postavljena vprašanja, bi se lahko vsaj približno ocenila materialna škoda, povzročena s tako visoko fluktuacijo delovne sile. Dejstvo je, da vseh mogočih faktorjev, ki

Peč razlagajo

Foto: F. Kogalnik

vplivajo na proizvodnjo, medsebojne odnose, razporeditve znotraj delovne skupnosti zaradi fluktuacije, ni mogoče analitično izračunati ali pa do polnosti objektivno oceniti.

Iz podatkov, ki jih je izdelal Zavod za statistiko Socialistične republike Hrvatske, je razvidno, da se proizvodnja oziroma delovni učinek na delovnem mestu, ko se pripravlja delavec za odhod iz podjetja, zmanjša za kakih 15%. Približno v enakem odstotku je zmanjšana produktivnost novega delavca z enako stopnjo strokovnosti in delovno prakso, preden se privadi delovnega okolja in ustaljenega tempa dela. Gledano v celoti, fluktuacija slabša kvalifikacijsko strukturo zaposlenih in s tem povzroča še večjo materialno škodo.

Zelo zanimiv bi bil podatek, ko bi naše strokovne službe imele na razpolago analitične pokazatelje v celoti in bi na podlagi teh lahko ugotovile, za koliko so bili člani

naše delovne skupnosti prikrajšani pri osebnem dohodku zaradi tako številnega preseljevanja delavcev v 1964. letu. Vendar pa drži, da je mogoče šele potem, ko je ugotovljen razlog za tako množičen odhod, začeti odpravljati tudi vzroke. Prav takšnega dela pa bi se morala lotiti naša delovna organizacija.

Franc Golob

NA SODIŠČU

V nekem ameriškem mestu so poklicali policaja kot pričjo na sodišče.

— Torej, je rekel sodnik, kaj je obtoženi dejal v trenutku, ko ste ga aretirali?

— Ali naj nespodobne besede izpustim, spoštovani sodnik?

— Kakšno vprašanje — seveda!

— Jaaa... — je rekel policaj, potem pa ni nič rekel!

Medsebojna delovna razmerja

Načrt novega zakona o delovnih razmerjih — ta je v razpravi med člani delovnih kolektivov — izhaja iz ustavne določbe, da je osnova naše družbeno ekonomske ureditve *svobodno in združeno delo*, družbena lastnina na proizvodnih sredstvih in samoupravljanje v proizvodnji, delitvi in menjavi; kot posledica tega pa odnosi v proizvodnji v obliki *medsebojnih delovnih razmerij*.

Ali to pomeni, da delovna razmerja niso več pravna razmerja med delavcem in delovno organizacijo? Načrt zakona o medsebojnih delovnih razmerjih prav gotovo dopušča tako ugotovitev zato, ker je naša samouprava v celoti dosegla tako stopnjo v osamosvojitvi, da je opredelitev delovnih razmerij kot medsebojnih razmerij mogoča iz več razlogov:

- delovna razmerja so neposredno povezana s pravicami in dolžnostmi in jih od tega ni moč odtujiti;
- delovna razmerja so v bistvu samoupravna razmerja, ki jih vzpostavljajo in urejajo delovni ljudje sami kot delovna skupnost s svojimi samoupravnimi predpisi (statut, najrazličnejši pravilniki);
- delovni ljudje kot delovna skupnost s sprejemanjem samoupravnih predpisov le uresničujejo ustavne določbe, dajejo samoupravljanju vsebino in to vsebino bogatijo.

Čeprav je samoupravljanje kot celota doseglo velik razvoj, je v konkretnih razmerah vendarle še relativno nerazvito. Zato v danih pogojih še ni moč prepustiti urejanja delovnih razmerij delovnim kolektivom v celoti brez nekaterih nujnih omejitev. Morda izraz »omejitev« ni najboljši, pomeni pa, da dana stopnja družbenega razvoja še ne dopušča popolne avtonomije pri urejanju delovnih razmerij, marveč še zahteva formalno pravna urejanja tam in toliko, kolikor bi bila sicer ogrožena socialna in ekonomska stabilnost ter pravna varnost delovnih ljudi.

Tehnokratizem v najrazličnejših pojavnih oblikah je v naši samoupravni praksi še prisoten in si ga ni moč odmisli kot ostalino, čeprav je njegovo torišče dela že zelo omejeno. Oblike odločanja in urejanja mimo ljudi pod pogojem samoupravljanja še namreč niso preteklost. Še so primeri samovolje, tehnokratizma zagledanosti in lažne skrbi za delovnega človeka. Ustava pravi, da je človek središče in izhodišče našega družbenega sistema. Ali pa je vedno tako?

Trditvi, da so pravna urejanja medsebojnih delovnih razmerij še potrebna, bi z apriornim stališčem lahko oporekali, zato ker na drugi strani poudarjamo krepitev samoupravljanja, prenašanje odločitvenih pravic na delovne skupnosti in podobno.

Glejte, zakaj temu ne moremo oporekati: mar ni tehnokratizem kot pojavnost oblika nesocialističnega in nehumanega mnogo nevarnejši samoupravljanju? Ali ne bi mar polno prepuščanje odločitev delovnim kolektivom zavestno vodilo samoupravo v nevarnost tam, kjer pojavnost oblike slabega še ugotavljamo kot živega spremljevalca našega samoupravnega življenja? Dejanska

samouprava je namreč v različnih delovnih organizacijah še na različni stopnji — razvita in nerazvita. Tendenc je več: do kolikšne stopnje prepustiti urejanje delovnih razmerij kolektivom samim z avtonomnimi predpisi in kje naj bo meja formalno pravnim posegom celotne družbe.

V uvodu smo ugotovili, da izhaja načrt zakona iz medsebojnih delovnih razmerij kot razmerij med enakopravnimi upravljavci. Takoj k temu smo dodali predvidevanje, da bi brez normativno določenih razmerij nastala določena »pravna praznina«, ki bi koristila le pojavnim oblikam tehnokratizma, birokratizma in podobno. Eno je gotovo: zakon o delovnih razmerjih mora določiti okvir pravic in dolžnosti, torej minimum, ki gre slehernemu delavcu, in ki s samoupravnimi predpisi delovnih organizacij ne morejo in ne smejo biti omejene. Zato tako tolmačen zakon o medsebojnih delovnih razmerjih ni negacija pravic, marveč nasprotno krepitev samoupravnosti, ki naj slehernemu članu delovne skupnosti zagotovi pravno, socialno in ekonomsko enakost.

Torej zakon, obravnavan v kontekstu, kljub močnemu poudarku avtonomnosti delovne organizacije ni nevarnost za pravice. Morda le tam, kjer ga ne bodo sprejeli zavestno, z vsestranskim obravnavanjem in po najvišjem samoupravnem organu. Zakon zato le določa nujne okvire, ki v interesu delovnega človeka in širše družbene skupnosti ne morejo in ne smejo biti oženi. Medsebojno delovno razmerje je tudi še v določenem pomenu formalno pravno razmerje med fizično in pravno osebo. Vendar teh ugotovitev ne smemo posploševati, zato ker skrivajo v sebi nevarnost poenostavljanja, namreč da gre le za formalno pravno razmerje med delavcem in delovno organizacijo kot pravno osebo. Bojazen postane odveč le, če tej ugotovitvi damo vsebinsko dejstvo, da delovna organizacija ni abstraktna tvorba, nekaj izven ljudi, marveč živ splet odnosov proizvajalcev med seboj. Če bomo medsebojna delovna razmerja razumeli tudi tako, da ne izgubijo svojega sociološkega obeležja — čeprav jih obravnavamo kot pravna razmerja — torej kot kompleks odnosov, ki so postavljeni le v določene nujne okvire, potlej tudi ni osnove za bojazen, da izgubljajo družbeno vsebino.

Ko izhaja načrt zakona o medsebojnih delovnih razmerjih iz že omenjenih družbenih stanj, prinaša temu primerno tudi posamezne norme.

V bodoče ne bo več cele vrste različnih delovnih razmerij, ker le-te opredeljuje kot redna delovna razmerja in dopušča poleg njih le še delovna razmerja za določen čas, pri čemer bo morala delovna organizacija točno navesti vrsto del, za katera se lahko sklene tako delovno razmerje.

Zakaj nič več celega registra delovnih razmerij? Predvsem zato, ker niso dajala polnih pravic.

Ustava postavlja vse proizvajalce v delovnem razmerju v enak družbeni položaj. Delovna razmerja, ki niso bila redna, so namreč ohranjala svojevrstno obliko mezd-nih odnosov in dopuščala svojevrstno obliko

izkoriščanja. Delavci zaradi predpisov niso postali enakopravni člani delovnih skupnosti. Čeprav so se tudi po več sezon zapored vračali k istemu »delodajalcu«, so bili prikrajšani za tiste pravice, ki jih delovno razmerje v socialistični skupnosti postavlja kot bistvo. Pravice soddločanja pri ustvarjanju in delitvi dohodka ni moč odtujiti od človeka v delovnem razmerju, kajti v nasprotnem primeru ustvarjamo zavestno nezadovoljstvo, slabe odnose in v posledici tega zmanjšujemo delovno zavzetost.

Tudi pri naštevanju pogojev za prenehanje delovnega razmerja prinaša načrt povsem nova stališča. Nič več ni tolerantne in šikanozne odpovedi po volji delovne organizacije in samovoljne zapustitve dela. Temelji za prenehanje delovnega razmerja bodisi od delovne organizacije ali delavca (slednjemu določa »načrt« veliko več obveznosti) so v načrtu naštet:

- kadar gre za zmanjšano dejavnost delovnega procesa s trajnejšim značajem,
- kadar se ukine delovno mesto zaradi reorganizacije proizvodnega procesa,
- zaradi strokovne nesposobnosti delavca.

Delovna organizacija mora upoštevati ta načela v svojem internem predpisu za urejevanje delovnih razmerij. Mimo naštetih primerov gospodarske organizacije ne bodo smele predvidevati temeljev za prenehanje delovnega razmerja po volji delovne organizacije. Tudi delavec ne bo več dolžan dati obrazložitev za prenehanje delovnega razmerja po njegovi volji. Obvezen pa bo ostati na delovnem mestu, dokler mu ne poteče s predpisom določeni rok, sicer se ne bo mogel zaposliti v drugi delovni organizaciji.

Načrt pozna prav tako le podaljšani redni delovni čas in ne nadurnega dela (tudi tu bodo dela in delovna mesta določena s predpisi).

Avtomatični 50-odstotni pribitek na urno osnovo odpade. Podaljšani delovni čas predstavlja le pogoj pri določanju osnov in meril pri delitvi osebnih dohodkov. Podrobnosti bodo uredile delovne organizacije same z avtonomnimi predpisi. Enako načelo je sprejeto tudi za obračunavanje nočnega dela.

Spremenjeno govori načrt tudi o delovnem času. Vrste kazni so določene z načrtom, delovna organizacija pa določa organe in postopek pri obravnavanju kršitve delovnega reda.

Načrt pravi: »O odpustu iz delovne organizacije zaradi kršitve delovnega reda (ta je najtežja kazen) odloča delovni kolektiv sam ali najvišji organ delavskega samoupravljanja.«

Z razsodbo bo smelo sodišče zahtevati ponovno zaposlitev tam, kjer bo ugotovilo nezakonito prenehanje delovnega razmerja. Doslej sodišče, ki je razreševalo delovni spor, te moči ni imelo.

Kot vidimo, je načrt zakona o medsebojnih delovnih razmerjih nova kvaliteta na tem področju. Načrt nam je dal nove možnosti, da vsebinsko obogatimo tudi področje delovnih razmerij. Bojazen so. Delno upravičene razloge le tam, kjer je samouprava zgolj formalna, kjer so odločitve mimo ljudi vsakodnevni pojav, kjer pod plaščem samouprave skrivamo samovoljo. Načelno vprašanje: kako dolgo še uprav-

Dr. Bogomir Celcer:

NAŠI ŽIVCI IN MI

V naših ambulantah, na delovnih mestih in v vsakdanjem pogovoru slišimo vedno pogostejše tožbe in vzdihovanje o tem, kako kruto nas pestijo naši živci. Celo ostarele kmečke mamice, ki svoj živ dan niso ničesar slišale ne vedele o živcih, pridno prenašajo sedaj svojo »živčnost« od enega zdravnika do drugega in jo ponujajo vsakomur, ki jih hoče ali noče poslušati.

Ali je tako imenovane živčnosti danes dejansko več ali pa gre le za modno bolezen, ki je vezana na čas, v katerem živimo? S tem, da je človek postal razumno bitje, je bila podana možnost za nevrotična obolenja. Že starogrški zdravnik Hipokrat es opisuje motnje v živčnem sistemu, ki naj bi — predvsem pri ženah — izvirale iz spolne nezadovoljenosti. Filozof Platon je v tem času priporočal nevrotičnim devicam poroko kot zanesljivo zdravilo za njihove tegobe. Demokritos je menil, da razburjivi in jezljivi državljani ne bi smeli sprejemati javnih služb.

Iz zgodnjega srednjega veka so ohranjeni opisi skrivnostnih bolezni, ki jih danes lahko brez težav opredelimo kot množične nevrose. Nemško mesto Aachen je kuga hudo prizadela — pomorila je okoli dve tretjini prebivalcev. Na verski slovesnosti, s katero so leta 1374 proslavljali osvoboditev od kuge, se je nenadoma pojavila nova bolezen: udeleženci so padali v čudno stanje vznemirjenosti in polzavosti, trzali so z glavami in okončinami, drgetali so in se niti za trenutek niso mogli pomiriti. Z lastno voljo teh nehotenih gibov niso mogli obvladati, plešali in drgetali so toliko časa, da so se onemogli zgruditi. Vse je kazalo, da je bolezen nalezljiva, kajti kmalu se je prenesla v Belgijo in Francijo in se pomirila šele okoli leta 1418.

Nekako v istem razdobju so krožile po vsej Evropi skupine tako imenovanih flagellantov — bičarjev. Bili so to nekoliko versko »udarjeni« nevrotiki, ki so bili navidez popolnoma neobčutljivi za bolečine. Med seboj so se do krvi obdelovali z biči in palicami. Enako »nežne« usluge so zahtevali od mimoidočih. Dali so se bičati, dokler jim telesa niso bila pokrita s krvavimi bunkami in marogami, kar naj bi bilo dobro za zveličanje duše. Leta 1840 je Pariz doživel podobno epidemijo nevroz: ljudje so padali po cestah, spreletavali so jih krči, vzpenjali so se v lok, tako da so se tal dotikali le s tilnikom in petami. Grozote prve svetovne vojne so leta 1917 v Galiciji sprožile med avstrijskimi vojaki veliko primerov »frontne drhtavice«. V isto skupino bi lahko šteli

naše »jurišante« med drugo svetovno vojno in po njej.

Živčna obolenja se torej kot nepretrgana rdeča nitka vlečejo skozi vso zgodovino človeštva in brez pridržka lahko trdimo, da so v svojem nastopanju tako dosledna, kot življenje samo, saj so z njimi tako tesno povezana, kot malokatera druga bolezen.

Živčni sistem človeka sestoji iz tako imenovanega centralnega živčevja (veliki in mali možgani in podaljšani hrbtni mozeg) ter perifernega živčevja (hrbtenjača in živci, ki izhajajo iz nje). Centralno živčevje je sedež naše zavesti, volje, razuma, hotenja in koordinacije akcij. Perifernega bi pa lahko označili kot posredovalca zunanjih dražljajev in impulzov za akcijo. Poleg tega pa obstaja tako imenovani avtonomni ali vegetativni živčni sistem, ki deluje neodvisno od naše volje in uravnava delovanje notranjih organov: dihal, prebavil, obtočil itd. Z enim svojim delom, ki ga imenujemo simpatikus, v glavnem pospešuje delovanje organov. Pod njegovim vplivom postane srčni utrip hitrejši, mobilizirajo se rezerve krvnega sladkorja, presnova se pospeši, ožilje se zoži v koži in prebavilih, zenice se razširijo, ves organizem je usmerjen v naglo, koristno reagiranje. Parasimpatikus kot drugi del avtonomnega živčevja pa ima v glavnem zaviralno in varčevalno vlogo. Pod njegovim vplivom delujejo organi ekonomično in vendar z največjim možnim učinkom. Utrip srca postane počasnejši in izdatnejši, ožilje v koži in prebavilih se razširi, želodec in črevesje se živahneje gibata, ledvice pa pospešijo izločanje.

Oba dela vegetativnega živčevja sta pri zdravem človeku fino in natančno uglašena. Kadar eden popusti, poprime drugi, in tako sta oba v določenem dinamičnem ravnovesju, ki zagotavlja nemoteno in ekonomično opravljanje življenjskih funkcij.

Čeprav je ta sistem samostojen, lahko nanj do neke mere vplivajo zunanje zaznave, ki jih sprejema centralni živčni sistem. Že dolgo je npr. znano, da strah in razburjenje pospešita gibanje črevesja. Študentje pred izpitom ali vojaki pred naskokom dobijo pogosto drisko. Zornemu mladeniču, ki sreča svojo izvoljenko, se pričnejo tresti roke, »sapo mu jemlje«, srce mu prične nabijati, zenice se razširijo — ves vegetativni živčni sistem je torej vznburjen in napet.

Takšna kratkotrajna in predvsem prijetna razburjenja lahko organizem prenese brez večje škode. Če pa je obremenitev živčevja hujša, dolgotrajna in neprijetna, se kaj kmalu pokažejo določeni znaki živčne neurejenosti, prenapetosti in razrvanosti, ki jo v začetni stopnji označujemo kot nevegetativno distonijo, pri hujših oblikah pa kot nevrozo in psihonevrozo.

Nastanek teh obolenj je pogojen z vrsto zunanjih in notranjih činiteljev. Marsikdaj npr. obstaja razkorak med sposobnostmi človeka in zahtevami, ki jih predenj postavlja delovno mesto. Tak človek je v stalni napetosti, strahu, negotovosti — kar se seveda odraža na njegovem živčevju. Velikokrat iščemo smisel življenja v upih in pričakovanjih, ki jih polagamo v prihodnost. Če ni nobenih izgledov, da se to uresniči, če se nam želje in cilji vedno znova izmikajo — bomo zelo hitro v situaciji, ki poraja nevrozo. Sodobno življenje se vedno bolj spreminja v kaos prenapetih zahtev, nečloveškega tempa, neizbrušenih in marsikdaj surovih odnosov med ljudmi. Doma in na delovnih mestih je vedno več konfliktov in napetih situacij ter vedno manj počitka in resnične umirjenosti. In čez vse to se še ulega težak oblak negotovosti v svetu, nestabilnih gospodarskih odnosov in stalno grozeče vojne nevarnosti.

K nastanku distonij in nevroz pa po drugi strani prispeva bolnik sam kot živa enota z vsemi svojimi dobrimi in slabimi, prirojenimi in pridobljenimi lastnostmi. Irski dramatik Bernard Shaw pravi nekje, da bi človek pri izbiri lastnih staršev moral biti

Oranica

Foto: V. Broman

ljanje v imenu ljudi, ko je vendar pravica do samoupravljanja temeljna in je ni moč odtujiti od človeka? Zakaj in čemu prepustimo to neodtujljivo pravico tehnokratom, birokratom in podobno? In nazadnje: zakon o medsebojnih delovnih razmerjih in avtonomni predpis s tega področja v delovni organizaciji bosta toliko naša in za nas, kolikor jima bomo dali demokratične vsebine mi vsi in kolikor bosta izraz naših hotenj.

Milan Safošnik

močno previden. Žal bo to ostala le pobožna želja, kajti človek bo prej ko slej ostal le slučajni rezultat bolj ali manj slučajnega stika njegovih staršev. Podedoval bo nekaj dobrih in nekaj slabih lastnosti — med slabimi pa zelo pogosto nagnjenost do živčnih obolenj po enem ali celo obeh starših. Torej vstopa v življenje z določeno obremenitvijo, ki se ob prej opisanih zunanjih faktorjih vedno bolj pogloblja.

V bistvu je to, kar imenujemo »živčnost« ali »živčna razrvanost« le porušena usklajenost vegetativnega živčevja. Zdravniki označujejo to z izrazom »vegetativna distonija«, kar naj bi pomenilo, da je načeto ravnanje med simpatičnim in parasimpatičnim živčevjem.

Delo tega živčnega sistema je postalo nekoordinirano, vsak »vleče na svojo stran« in rezultat tega so številne tegobe, zaradi katerih polnijo pacienti-distoniki vsak dan naše čakalnice in ambulate.

Kakšni so torej znaki vegetativne distonije?

Znani sovjetski nevrolog Bikov je dejal, da je znakov distonije pravzaprav toliko, kolikor je distonikov. In res: niti dva bolnika si nista v svojih tegobah enaka ali vsaj podobna. Kot prepleta vegetativno živčevje ves organizem, tako se neurejenost tega sistema lahko pokaže na prav vseh organih. Značilno pa je, da se le-ti sami po sebi ne spremenijo, da z običajnimi diagnostičnimi in laboratorijskimi metodami ne moremo dokazati ničesar posebnega, da pa so spremembe bolj ali manj funkcionalne. In ravno v tem je vzrok tako pogostih nesporazumov med distoniki in njihovimi zdravniki. Čeprav bolnik toži na še tako hude težave in je prepričan, da je resno bolan in čeprav ga preiskujemo dovolj vestno in z vsemi sodobnimi pripomočki, moramo vedno znova ugotoviti, da je bolnik organsko zdrav ali pa da so objektivni izvidi tako skromni, da niso v nobenem sorazmerju s težavami, ki jih navaja pacient. Bolniki te ugotovitve sprejemajo po navadi z nezaupanjem. Marsikdaj zamerijo svojim zdravnikom, zdi se jim, da jim ti ne posvečajo dovolj pozornosti, čutijo se zapostavljeni, zdi se jim, da jih nihče ne jemlje dovolj resno in se pri tem vedno bolj utaplja v svojo bolezen, pričene begati od zdravnika do zdravnika, in ker povsod naletijo na podobno obravnavo, postanejo zagrenjeni in nezaupljivi.

Znaki distonije so kaj raznovrstni: splošna razdražljivost, slabo in plitvo spanje, tresenje prstov, potenje rok, pogosti in dolgotrajni glavoboli, valovi vročine, rdečica in bledica, vrtoglavice, neurejena stolica, pomanjkanje apetita, bolečine povsod in nikjer, hitro utrujanje pri delu, motnje v seksualni sferi, občutek strahu, negotovosti, splošno slabo počutje — vse to distoniku in njegovemu zdravniku greni življenje.

Distonične težave lahko docela oponašajo sliko te ali one organske bolezni. Dogajalo se je že, da je bolnik kazal skoraj vse znake akutnega vnetja slepiča, vnetja rebrne mreže, razjede na prebavilih, nosečnosti, srčnih bolezni — in vendar je v vseh primerih šlo le za posebno izrazite primere distonije.

Naloge vzročnega zdravljenja bi bile v tem, da v sodelovanju med bolnikom in zdravnikom najdemo pravo pot za odstra-

nitev vseh faktorjev v bolnikovem življenju, ki bi lahko povzročili distonijo. Pogosto zadostuje celo navaden pogovor, ki odkrije prave vzroke. Tudi ukrepi, ki jih priporoča zdravnik, so lahko prav preprosti, vendar učinkoviti. Pri človeku, ki mnogo dela, se neredno hrani, ima nasploh neurejeno življenje, utegne neprecenljivo koristiti že to, da zanesemo vanj nekaj več discipline. Tak bolnik se mora navaditi, da v svojem vsakdanjem življenju organizira nekaj »trdnih točk«, ki se jih bo najstrožje držal. Zares nujni in neodložljivi opravi so zelo redki. Distonike pogosto obsede ideja, da so v središču pomembnih dogajanj in da morajo biti vseskozi prisotni. Zamisli se jim porajajo kar čez noč in se že naslednje jutro izvajajo. Ta nenavadni stil dela, v katerem ni ne sistematičnosti ne umirjenosti, način življenja, ki hlata za minutami in ne pozna počitka — tak način življenja uničuje živce mnogih ljudi. Težko je prepričati takšnega človeka, da bi njegova delovna storilnost bila veliko večja, če bi spravi v red svoj delovni način in osebno življenje. Med trdne točke v vsakdanjem delu naj sodi čas, ko se hrani in počiva, ko prihaja na delo in se vrača z njega. V odnosu do teh nekaj točk bi moral biti trd in brezkompromisen, boriti bi se moral, da jih ohrani — in kmalu bo presenečen, kako tako preprosti ukrepi lahko rodijo izredne rezultate.

Včasih je potrebno spremeniti le odnos do dela in že izginejo mnogi bolezenski znaki. Pri tem nikakor ne smemo distonika prepričevati, da pravzaprav malo pomeni in da se bodo stvari dalje razvijale tudi brez njega. Nasprotno — ravno ker je potreben, mora štediti samega sebe, da bo lahko spretno in z uspehom naprej opravljal svoje delo. Kadar zdravnik svetuje, mu ni do tega, da bi v kom ubil samozaupanje in pozitivno stremiljivost. To bi bilo psihološko nezdravo. Gre kratko in malo le za to, da postavimo stvari na svoje mesto.

Zdravil za distonijo je danes več kot za katerokoli drugo bolezen. To po eni strani kaže na to, da je bolezen zares akutni problem sodobne civilizacije. Po drugi strani pa je veliko število zdravil za isto bolezen vedno znak, da situacija še vedno ni jasna in da vsako zdravlilo le deloma pomaga. S tako imenovano medikamentozno terapijo stremimo za tem, da podpremo psihični režim pacientovega življenja in da uravnamo delovanje vegetativnega živčnega sistema do te mere, da izginejo neprijetni bolezenski znaki.

Seveda je prvi pogoj vsakega zdravljenja ta, da odstranimo situacije, ki lahko povzročijo distonično obolenje. Ob sodelovanju pacienta je treba urediti neskladje med ambicijami in dejanskimi možnostmi, z ustreznimi zaposlitvijo je treba zatreči občutek negotovosti spričo nezadostnih kvalifikacij. Vsakdanji problemi osebnega življenja, kot so družinska, stanovanjska in finančna vprašanja, utrujajo človeka in ustvarjajo občutek notranjega nezadovoljstva. Zdravnikova naloga pri tem ni, da deli modre in velikokrat nerealne nasvete, marveč da skupaj z bolnikom izgradi aktivno — lahko bi rekli napadalno stališče do teh problemov in njihove rešitve. Vsakdanje delo, ki ga opravljamo, ustvarja boljše življenjske pogoje za nas vse. In to je istočasno najboljša preventiva za kakršnakoli živčna obolenja.

OBČNI ZBOR OBČINSKEGA ODBORA ZDRUŽENJA BORCEV NOV OBČINE RAVNE NA KOROŠKEM

Borci Mežiške doline so imeli dne 7. marca 1965 v Mežici svoj redni letni občni zbor.

Na zboru je bilo okoli 100 delegatov in gostov. Občni zbor je kritično pregledal delo občinskega odbora ZB NOV Ravne na Koroškem. Prikazalo se je mnogo problemov, ki še niso rešeni, čeprav bomo letos že obhajali 20-letnico osvoboditve.

Problemi, ki obstajajo in naloge, ki so zadane navedenemu odboru, so:

- stanovanjski problem borcev,
- pokojninski sistem borcev,
- delo aktiva ZB v delovnih organizacijah,
- mladina in borci,
- šole in zgodovina NOB,
- RTV programi in njihova dopolnitev s tematiko NOB,
- zaposlitev borcev,
- problemi borcev kmetov,
- organizacija prireditev na Ravnah ob 20. obletnici osvoboditve naše domovine,
- postavitve spomenika Prežihovemu Vrancu in spominskih plošč borcem NOB,
- problemi osebnih dohodkov ob stalnem naraščanju cen življenjskim potrebščinam,
- sodelovanje borcev NOB v organih delavske samouprave,
- medobčinski odbor ZB za oskrbo doma na Valovinah v Puli,
- skrb za otroke padlih in po vojni umrlih borcev NOB,

to so bili problemi, ki so jih obravnavali na zboru.

Novi odbor ZB NOV občine Ravne na Koroškem bo imel polne roke dela, da bo s svojimi krajevnimi odbori uspel rešiti vse našete naloge.

Izvoljen je bil nov občinski odbor ZB NOV, v katerem so naslednji tovariši:

Pavel Grubelnik — predsednik
Alojz Koren — podpredsednik
Benjo Kotnik — tajnik
Franjo Srahotnik — blagajnik
Miha Danjel
Peter Tomazin
Karel Aberšek
Matevž Ovnič
Anton Radušnik
Ana Tomše
Anton Kladnik
Ivan Sojčič
Rok Rotar
Jožef Srotič
Franc Nagernik
V nadzornem odboru so:
Branko Špragar — predsednik
Ivan Hudopisk
Avgust Razgoršek

Novemu odboru želimo obilo uspeha pri njegovem delu v jubilejnem letu 20. obletnice naše osvoboditve.

F. B.

MISLI

Svoboda govora je posebno dragocena takrat, ko se človek udari s kladivom po prstu.

D. Kaye

Za večje poslovne dosežke

V začetku meseca so se sestali strokovno vodstveni delavci železarne Ravne, pregledali poslovne podjetja v I. četrtletju in sprejeli ukrepe za uspešno delo v prihodnje. Prinašamo najvažnejše podatke in misli iz izvajanj direktorja Gregorja Klančnika.

Uredništvo

V I. četrtletju je bilo skupne proizvodnje dosežene 54.992 t, kar je že iznad ene četrtine kvote — točno 26,3 odstotka — predvidene v letnem planu. To pomeni, da je bila skupna proizvodnja v I. četrtletju za 9 odstotkov nad povprečno četrtletno proizvodnjo lanskega leta.

Proti dinamičnemu planu so posamezni obrati dosegli:

topilnica	24.853 t ali 126,4 %
jeklovivarna	2.633 t ali 100,5 %
valjarna	20.625 t ali 118,9 %
kovačnica	4.209 t ali 104,6 %

Pri tem pa kovačnica ni dosegla predvidene količine predkovanih gredic, ki jih je bilo predelanih le 162 t ali 13 odstotkov plana.

jeklovlek	202 t ali 54,2 %
vzmetarna	1.054 t ali 95,8 %
mehanska obdel.	1.415 t ali 70,7 %

predvidenega plana.

Podobno je tudi z realizacijo, ki smo jo dosegli 5.090 milij. din, kar je 10 odst. iznad povprečne četrtletne realizacije lanskega leta. Prvič v zgodovini našega podjetja smo četrtletno prekoračili 5 milijard ter s tem za 20 odst. povečali prodajo proti istemu obdobju lanskega leta, za 2 odst. pa celo proti zadnjemu najbolj uspešnemu četrtletju 1964. V primerjavi z letno kvoto sicer še nismo dosegli četrtine, temveč le 24,3 odst., vendar nam tudi v tem primeru povečane zaloge omogočajo optimizem.

Posamezne obrač. enote ali obrati so predvidene prodaje za I. četrtletje dosegli:

livarna	115,8 %
valjarna	110,1 %
kovačnica	111,2 %
jeklovlek	54,0 %
vzmetarna	95,6 %
mehanska obdel.	90,1 %

Iz tega se vidi, da so toplo predelovalni obrati predvideno kvoto I. četrtletja dosegli in presegli, v zaostanku pa so hladno predelovalni obrati in bomo morali tej strani proizvodnje posvetiti posebno pozornost.

Zadovoljiv je tudi naš izvoz v I. četrtletju, ki smo ga dosegli za 507.000 dolarjev, kar je za 2 odst. iznad predvidenega plana.

Ti dosežki nam jasno dokazujejo, da je letošnji plan ob normalnem oskrbovanju s surovinami možno doseči in tudi znatno preseči. Povprečna cena naših izdelkov je leta 1963 znašala 423 din za kilogram, leta 1964 382 din za kilogram, letos le 375 din za kilogram. Padec povprečne cene je posledica povečevanja deleža pri prodaji izdelkov 114. panoge; povečanje proizvodnje hladno predelovalnih obratov pa nam mora v bodoče povprečno ceno dvigniti ter s tem zagotoviti prekoračitev planske kvote letne realizacije.

Napredek smo dosegli tudi pri produktivnosti dela. V I. četrtletju smo imeli povprečno zaposlenih 3187 ljudi, kar je za 3,8 odst. nad lanskim povprečjem. V skupni proizvodnji je bil dosežen napredek od 5,24 na 5,75 t na sodelavca ali za 9,7 odst., v blagovni od 1,31 na 1,39 t na sodelavca ali za 6,2 odst., v realizaciji pa od 498.000 na 533.000 din ali za 7 odst. na zaposlenega.

Tudi gibanje izmečka je zadovoljivo. V celotnem podjetju je proti istemu obdobju lanskega leta padel od 2,6 na 1,4 odst. Poseben delež ima pri tem topilnica, kjer je bil zabeležen padec od 3,9 na 1,9 odst. Pri tem pa moramo biti še nekoliko skeptični, ker bomo končno sliko dobili šele potem, ko bodo ingoti pokazali svojo kvaliteto pri predelavi. Izmeček je padel v livarni od 6,8 na 5,2 odst., v utopni kovačnici od 5,2 na 2,8 odst., v valjarni od 0,6 na 0,4 odst., porastel pa je v težki kovačnici od 0,8 na 1,56 odst., v mehanski obdelovalnici od 0,10 na 0,6 odst. ter v vzmetarni od 0,09 na 0,16 odst.

Napredovali smo tudi v borbi za zmanjšanje obratnih nesreč. Lani jih je bilo še 10,85 odst. na zaposlenega, januarja letos je odstotek znašal 10,16, februarja 7,86, marca pa le 6,05 odst. Število izgubljenih dni zaradi obratnih nesreč pa nam kaže, da je narava naših nesreč težjega značaja. To dokazuje, da neprevidnost ni glavni vzrok in bo treba torej poostriži ukrepe za zmanjšanje obratnih nesreč.

Z dosežki I. četrtletja pa kljub napredku še ne moremo biti zadovoljni. Zavedati se moramo, da je hitra dinamika rasti v naši železarni zaradi velikih naložb v osnovna in obratna sredstva razumljiva in da bi z vestnejšim delom, boljšo organizacijo in doslednejšo tehnološko disciplino lahko dosegli še znatno več, predvsem na področju izplena in zniževanja proizvodnih stroškov. Analiza kaže, da je pri proizvodnih stroških še veliko rezerv, predvsem pa

je zanimivo področje izplena. Če bi ga topilnica povečala za 1,4 odst., livarna za 2,1 odst., valjarna pri gredicah za 0,9 odst., pri paličastem jeklu pa za 1,4 odst., težka kovačnica za 2 odst. ter lahka kovačnica za 1,7 odst. (kar je vse izvedljivo), bi železarna pridobila v letni realizaciji 687 milijonov dinarjev ter že samo s tem letno kvoto 21,687 milijonov.

Ker to dokazujejo navedeni podatki o izvrševanju plana za I. četrtletje, vemo, da bi se z dodatno prekoračitvijo lahko približali zaželenim 22 milijardam. Če pa k povečanemu izplenu priključimo še znižanje drugih proizvodnih stroškov, ki naj bi se dosegli z varčevanjem pri uporabi energije, elektrike, ognjevzdržne opeke, elektrod ter drugega pomožnega materiala, ki mu je treba ob boljšem čuvanju naprav pridružiti še znižanje vzdrževalnih stroškov, potem je jasno, da je pridobitev 1 milijarde din v skupnem dohodku objektivno možna. Lahko celo trdimo, da so v rezultatih I. četrtletja te rezerve delno že zajete. To nam kaže doseženo znižanje izmečka, ki je glavni pogoj za povečevanje izplena, zato bi moralo biti nadaljnje zniževanje naša osnovna naloga.

Izboljšanje tehnologije je drugo področje, ki mu moramo posvetiti posebno pozornost, pridružiti pa moramo še tehnološko in delovno disciplino ter končno boljše gospodarjenje z vsem materialom, z osnovnimi in obratnimi sredstvi.

Kaj je treba storiti za večjo notranjo skladnost, boljšo organizacijo ter večji red in disciplino?

Najprej — spremeniti moramo naše medsebojne odnose. Sloga in človeški pristop k sodelavcem, ne glede na to, če so podrejeni, mora biti osnova naših poslovnih stikov. Obrniti se moramo k neposrednemu proizvajalcu ter vsem ustvarjalcem naše delovne skupnosti, da bi z veseljem, ne pa z nejevoljo opravljali svoje naloge.

Drugo pa je izboljšanje discipline. Obe stvari pa sta dolžnost strokovno vodstvenega kadra. Zadosti imamo predpisov in

pravilnikov, s katerimi so nas organi delavskega samoupravljanja pooblastili, da bi te dolžnosti lahko izpolnjevali, treba je le vse te predpise uporabljati.

Podobna stvar je tudi uveljavljanje sistema delitve osebnih dohodkov. Glavni del nejevolje, ki jo z veliko fluktuacijo, zastoji v proizvodnji in z drugimi posegi izražajo naši sodelavci, moramo pripisati sebi. Kako naj delavec pri stroju pozna našo notranjo zakonodajo — pravilnik o delovnih razmerjih, sistem delitve osebnega dohodka, predpise o delovni varnosti — če mu je ne razložimo in sproti ne razlagamo? Celo sodelavci na najvidnejših mestih obratov in oddelkov pa govorijo, da je naš sistem delitve osebnega dohodka zapleten in nerazumljiv, ne potrudijo pa se, da bi se z njim spoznali ter njegove prednosti razložili podrejenim sodelavcem.

Najbolj enostaven sistem delitve osebnega dohodka je plača na uro ne glede na to, ali se dela ali se ne dela. V pogojih delavske samouprave, ko delavec ustvarjalno sodeluje pri oblikovanju in delitvi dohodka, pa stvari postajajo bolj komplicirane. Vrsta je komponent, ki vplivajo na večji ali manjši dohodek podjetja in obračunske enote, vrsta stvari, ki vplivajo na večji ali manjši povprečni osebni dohodek ter vrsta elementov, ki vplivajo na večje ali manjše prejemke posameznikov. Kljub temu pa, da v naš sistem vključujemo vzpodbudne elemente za višje dosežke podjetja, obračunskih enot, delovnih skupin in posameznikov, naš sistem ni tako kompliciran, da se ne bi mogli z njim razmeroma hitro seznaniti.

Strokovni kader pa je tisti, ki ima neposreden stik s proizvajalci, zato se mora predvsem seznaniti s celotnim sistemom delitve osebnih dohodkov. Spoznati mora načine in možnosti oblikovanja globala osebnih dohodkov za celo podjetje, posebno pa za obračunske enote ter podrobno spoznati udeležbo posameznika pri delitvi teh globalov.

To pa seveda ni vse, kar mora strokovno vodstvo spoznati. Višja tehnologija, boljši proizvodni dosežki, dosledna tehnološka in delovna disciplina so zadolžitve in odgovornost strokovno vodstvenega kadra, zato se bo moral te svoje dolžnosti dnevno tudi zavedati. Ne smemo se pri tem izgovarjati na druge organe. Prepričani moramo biti, da bodo vsako akcijo, katere cilj je povečanje našega poslovnega uspeha, odobraval in podprli vsi organi delavske samouprave, ZKS, ZMS in sindikat. Razviti moramo širok delovni program za večje proizvodne dosežke, katerega osnovni nosilec mora biti strokovno vodstveni kader. V predlogu oblikovanja osebnega dohodka za letošnje leto je zato poleg upoštevanja plana zajeta še prizadevnost izboljševanja odnosov in povečevanja proizvodnje, zato je delitev prikazana s predpostavko dosega 22 milijard din realizacije. Za spoznanje sistema oblikovanja osebnega dohodka nas to ne sme motiti, ker je važno le razmerje oz. delež osebnega dohodka v doseženi realizaciji. Skupno pa se moramo zavzeti za delovni program, saj smo za njega zaradi doseganja večjih osebnih dohodkov vsi zainteresirani. V zvezi s tem pa se postavlja pred nas več nalog.

— Organizirati je seminarje strokovno vodstvenega kadra, ki ima neposreden stik

s proizvajalci, na katerih se mora podrobno razložiti sistem delitve osebnega dohodka, prikazati možnost zniževanja proizvodnih stroškov, predvideni obseg letošnje proizvodnje, delovni program za povečanje povprečnih osebnih dohodkov ter ne nazadnje način vpeljave izboljšanih medsebojnih odnosov in človeški pristop k vsem sodelavcem.

— Po vseh obratih mora strokovno vodstveni kader organizirati proizvodne sestanke, na katerih se bo obravnaval delovni program in obdelale obveze za večje tehnološke, proizvodne in poslovne dosežke na posameznih področjih.

— Celotni vodstveni kader mora spoznati in uporabljati pravice in dolžnosti, ki mu jih nalaga pravilnik o delovnih razmerjih in druga notranja zakonodaja ter dosledno preganjati vse disciplinske prekrške.

— Tiste, ki brez razloga trajno ne dosega predpisanega učinka dela, je z odpovedjo delovnega razmerja izločiti iz naše delovne skupnosti.

— Za čas treh mesecev bo sprejemna komisija sporazumno z obračunskimi enotami sprejemala nove sodelavce le za boljšo zasedbo proizvodnih agregatov. Izjema pri

tem so lahko le visoko strokovni delavci.

— Predpisani delovni čas se mora dosledno uporabljati za poslovni rezultat podjetja, zato se morajo poleg rednega prihoda in odhoda z delovnega mesta odpraviti med rednim delovnim časom za proizvodnjo neplodna sestajanja.

— Za doseganje boljše tehnološke discipline se bodo morali sproti ugotavljati vsi vzroki zamenjave materiala, nepravilne analize in podobno in potem tudi takoj ukrepati.

— Šefi sklopov in obratovodje ter vodje sektorjev morajo vpeljati obvezni dnevni obhod svojega področja.

S tem je navedenih le nekaj ukrepov, ki naj v podjetju utrdijo delovno in tehnološko disciplino. Za to ne bo potrebno izdajati posebnih novih predpisov, temveč le dosledno uporabljati pravice in izvrševati dolžnosti, ki nam jih pravilniki in statut že nalagajo.

Z izvrševanjem našega delovnega programa hočemo doseči večji skupni dohodek, večji čisti dohodek ter višje osebne prejemke, večjo notranjo slogo in splošno zadovoljstvo.

V Dobji vasi novo delavsko naselje

Potreba po novih stanovanjih je v tako tesni zvezi z rastjo železarne, da je postala standardna gradnja blokov za nas vse prepočasna in so se zato urbanisti odločili prenesti za javorniški Pigl planirano naselje montažnih hiš v Dobjo vas.

Zakaj? smo vprašali inž. Franca Meznerja v urbanističnem biroju.

Zato, je bil odgovor, ker bi bila gradnja na Piglu zaradi odročnosti dosti dražja. Transport, komunalne naprave, vse bi bilo na Piglu dražje, zato je po dolgotrajnih diskusijah in študijah padla odločitev — Dobja vas.

Navadili smo se biti pesimisti, kadar gre za stanovanja, zato ljudje tudi dvomijo, če bodo stanovanja letos vseljiva.

Bodo, je bil kratek odgovor, pojasnilo pa nekoliko daljše.

Načrti so tako daleč, da bo Gradis začel z delom, čim bo vreme ugodno. V obratnem vrstnem redu kot marsikdaj doslej bodo začeli tokrat najprej z gradnjo komunalnih naprav: cest, kanalizacije, vodovoda itd. Šele nato bodo začeli po pasovih pripravljati temelje in nato montirati hiše.

Kakšne bodo hiše oziroma stanovanja?

Dva najbolj preizkušena tipa so izbrali: Gradisov tip »šalara« in »jelovica«. Medtem ko je »šalara« sestavljena iz tipiziranih betonskih elementov, je »jelovica« v glavnem lesena, vendar sta oba tipa primerna za naše podnebje, se pravi, da je toplotna izolacija pri obeh v redu. Nekaj čez 50 odstotkov bo »šalara«, ostalo »jelovica«.

Prednost montažnih hiš pred standardnimi bloki?

Določen komfort je že v tem, da so vse pritlične, človek je bolj zase kot v bloku, lahko goji rože pred hišo itd. Slaba stran pa je seveda že to, da je nekoliko iz mesta, čeprav je v načrtu trgovina posebej za to naselje, pa tudi kleti ni.

Pa prevoz? Ta seveda ni odvisen od urbanistov, vendar vse kaže, da bo treba misliti na stalno — mogoče polurno — avtobusno zvezo Ravne—Prevalje.

Javljajo se pomisleki, češ da bodo to barake.

Montažno naselje je kot vsako drugo — takšno, kakršnega znajo stanovalci narediti. Dva tipa hiš so projektanti izbrali prav zato, da bo naselje bolj pestro, pa tudi sicer so dani vsi pogoji, da bo Dobja vas prav privlačna.

Pravijo, da bo mogoče stanovanja tudi kupiti?

O tem je še prezgodaj govoriti, vsekakor pa je stanovanje tipa »jelovica« po 4,5 milijona. Nekatere hiše bodo imele tudi garaže, sicer pa bodo garaže grajene posebej.

Ogrevanje? Centralno, saj hiše ne bodo podkletene, zato bo tudi shramba za kurjavo zelo majhna. Glede toplotne še ni vse jasno: ali se bo naselje priključilo na Gradisovo ali bodo našli drugo rešitev.

In nazadnje najbolj aktualno vprašanje: kdaj se bodo ljudje lahko vselili?

O tem je težko govoriti, saj velika stvar vpliva na gradnjo, jo lahko pospeši ali zavre, vendar pa smo se odločili za montažno naselje prav zaradi tega, da bo še pred zimo vseljivih vseh 98 stanovanj, sicer ta akcija sploh ne bi imela pravega pomena, saj je nastala prav zaradi nujne potrebe po stanovanjih.

Torej akcija, porojena iz stiske, najhitrejša možna pot do stanovanj, ki jih železarna tako nujno potrebuje, zato pa tudi nekatere zadrege — večino najbolj moti to, da ne bo kleti, brez katerih pač žal ne gre.

In tovarišu inženirju hvala za pojasnila.
o. k.

Križanke so žvečilna guma inteligence.

Ob skulpturah ravenske Forme vive 1964

V lanskem poletju, pravzaprav se je že napovedovala jesen, smo na Ravnah proslavili zaključek dela Forme vive. Nekaj kiparskih stvaritev je že takrat stalo na mestih, za katera so bile napravljene, vendar smo komaj slutili celotno zasnovo, kakor so si jo zamislili organizatorji. Galerijama skulptur v Kostanjevici in Seči so želeli pridružiti še novo, ravensko, ki pa naj ne bi bila zbirka kiparskih del na prostem, temveč naj bi te stvaritve opravljale novo funkcijo v samem kraju, med stanovanjskimi naselji, na stečičih cest in poti. Ta nova organizacijsko posredovalna oblika, ki se ni mogla opreti na tradicijo takega likovnega opremljanja kar celih naselij, je kazala samo mnogo dobre volje in poguma vseh, ki so pri pripravah sodelovali, nikakor pa ji nismo mogli napovedovati vnaprejšnji uspeh ali neuspeh. Prav v tem tveganju pa je bilo po mojem mnenju nekaj privlačnega že od vseh začetkov. Imel sem občutek, kakor da je ta, sicer v vsakem umetniškem ustvarjanju pričujoča poteza prav prežarila kiparje, ki so se iz vseh koncev sveta zbrali na Ravnah pri skupnem delu. Morda so se ji v nekoliko nenavadnih okoliščinah odzivali še zavestneje in da jih je nekako psihofizično silila k izredno marljivemu in predanemu delu. Ko sem letošnjo zimo spet obiskal Ravne, se je ta pozitivna delovna vna prikazala v vseh mogočih dimenzijah v samih skulpturah, ki so bile, razen Poljakove in Luketičeve, že postavljene v svoja »domovanja«.

Nevtralna belina snega je umirjevalno ležala v pokrajini, posebna zimska svetloba, ostra in nekoliko trpka ter nekam nestvarna, je jemala nekaterim teh skulptur realne razsežnosti in spet drugim vtisnila prej skrite simbolične poteze, ki so bile v zlato zeleni jesenski luči utišane in umirjene. Pa tudi splet likovnih prvin, ki jih je priklical posamezen kipar v svoji ustvarjalni ihti na pomoč, da bi mu služile pri uresničitvi njegovih predstav, tudi ta je bil v nenavadni svetlobno barvni osamelosti, ki jo je ustvarila narava, bolj viden in lažje razrešljiv. Morda je k temu dejstvu pripomogla tudi relativna časovna odmaknjenost in podzavestno dozorevanje nekaterih vtisov iz jesenske dobe. Naj bo tako ali drugače, kar iskreno priznam, da so šele v teh menjavah dozorele v meni nekatere misli tako, da jih je morda vredno zapisati.

Nikar se ne prestraši, dragi bralec, ki poznaš ravenske skulpture, ne mislim pisati visoko strokovne kritike o teh stvaritvah; predvsem jih ne mislim na silo trgati iz njihovega prostorskega domovanja in jih tako osamele vrednotiti po njihovi plastični pomembnosti. Bilo bi krivično do kiparjev, ki so jih ustvarili, in prav tako do entuziazma ravenskih ljudi, ki so jih želeli imeti v svojem kraju. Prav to, kako so se te skulpture, delo kiparjev iz zelo različnih dežel, Kanade in Japonske, Italije in Poljske itd., kako so se te stvaritve vživele v svoje okolje in kako se je »človeško« okolje privadilo njih, prav to me zanima.

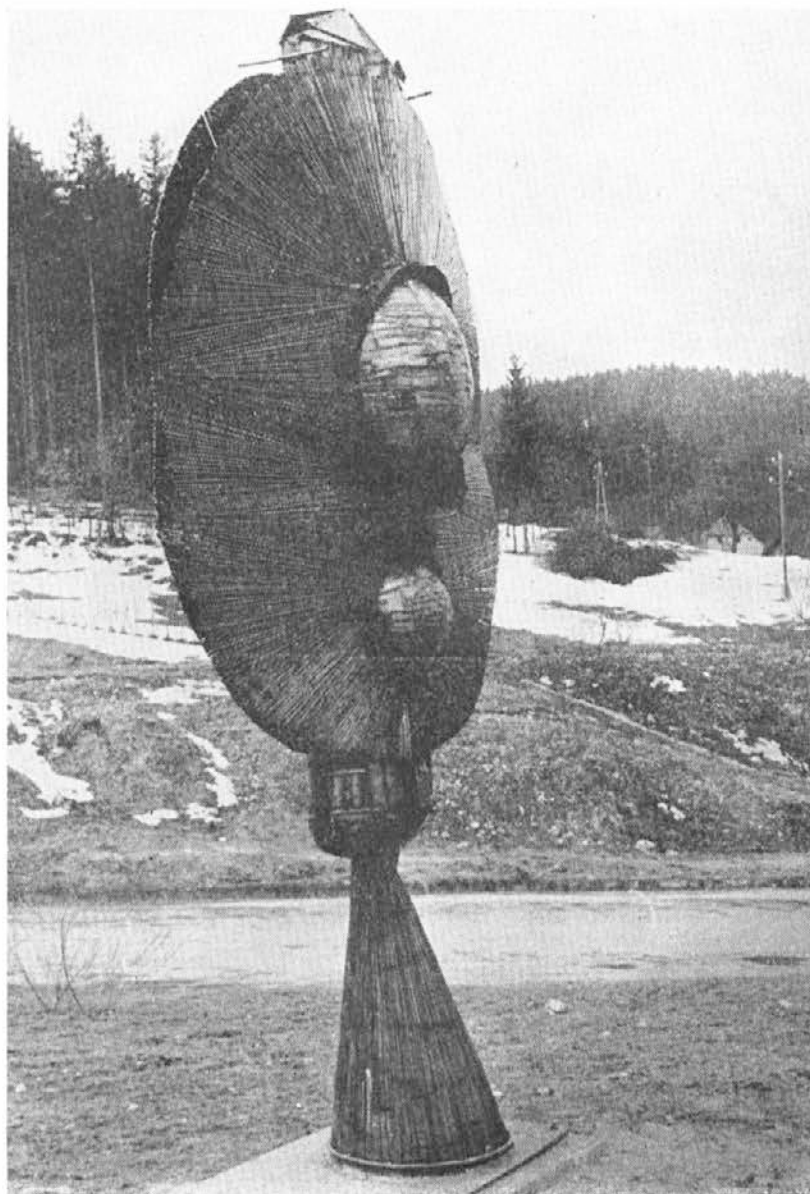
Plastika Zorana Petrovića, ki stoji pred vhodom v železarno, je na prvi pogled kar

grozljiva. V sredi prijetnega malega vrtiča, ki se v snegu odkriva s svojo živo plastično igro tal, so se pognale proti nebu nekakšne sulice in osti, njihove čudne in neenake konice so polne predrtih predmetov, ki so nemotni in negibni obviseli v višini kakor neme priče poraza. Pod njimi srše proti nam kratke cevi in nas skupaj z majhnimi, plastično izbočenimi oklepi spominjajo prav tako viteških oprav kakor tudi sodobnih motoriziranih bojnih pošasti. Ostro trikotno rezilo, ki spominja na konico pluga, je temelj celotnemu sestavu. Plastika je pravi kontrast milo valujočim oblinam, ki jih ustvarja okrasno grmičevje v vrtičku, v katerem stoji kip, ta grozljivi memento, osamljena priča vojnega razdejanja, ki ni prizaneslo tudi tej naši skriti koroški dolini.

Dalje po cesti proti Čečovju se na pročelje sodobne stanovanjske hiše ostro riše kiparska stvaritev Kanadčana Yvessa Trudeauja. Temne železne plošče je kipar somerno razporedil v sestav nekakšne prirezane mnogostranične piramide, v središču prireza pa se je kakor neustrašljiva srčika vzpelo kvišku manjše »zmagovito« koničasto rezilo, ki ga prav na vrhu nekoliko hudomušno zaustavlja rahlo usločen kovinast rogljič. Kipar se je podredil ploskovitosti

železnih plošč in s predrtinami in dekorativno zanimivimi prirezi ustvaril zanimivo in vsebinsko enostavno pričevalno, optimistično delujočo, čeprav morda nekoliko presuhoparno disciplinirano skulpturo, ki naj prostoru pred arhitektonsko gmoto vrne nekaj naravnih proporcij, nekaj iluzije naravnega sožitja, kakor so ga naši predniki znali ustvariti z velikim drevesom, ki so ga zasadili ob kmečki domačiji. Tako drevo je dobro opravljalo svoje utilitarno in tudi estetsko poslanstvo.

Ob vhodu na Čečovje, prav na temenu strmega klanca, stoji veliki Dvooki semafor Slavka Tiheca. Postojmo na cesti. Desno se svet vzpne proti gozdu z vitkimi smrekami, na levi se odpira novo, sodobno stanovanjsko naselje, ponos in domovanje ravenskih železarjev. Plastika, ki je pravzaprav dosežek dveletnega dela, saj je dal kipar koncept tega kipa že l. 1962 v svojem Temnem semaforu, je idealno pretehtana stvaritev dveh, za Tihevo umetnostno delo tako zelo plodnih antagonizmov. V osrednjem delu, v telesu velikega semafora, se uveljavlja trdno in disciplinirano plastično pojmovanje, tudi lepa »barvna« modelacija tega telesa, ki jo uresničuje kipar z razmeroma majhnimi svetlečimi ploskvami in povezuje s temnejšimi »šivi«, tudi ta ne more preglasiti osnovnega plastičnega izraza. Preko tega telesa pa se razpenja nežno slikovita pahljačasta paličasta krona, ki je v navpični osi dvakrat predrta, tako da se skozi odprtine prikazuje plastično izbočeno motno blešče-

Slavko Tihec
Dvooki semafor
Foto: Z. Vezjak

če jedro. Celotna gmeta osrednjega dela počiva na lahkotno zamišljenem, neenakomerno prišiljenem stožcu, in prav ta lahkotnost dopolnjuje poetično mikavnost te sicer velike in težke kiparske stvaritve. Prefinjena barvitost, ki jo kip kaže s čelne in hrbtne strani, se še povečuje, če stopimo dalje po cesti in ga pogledamo od strani. Ritmično razgiban obris poživljajo precej močni svetlo temni kontrasti, ki jih ustvarja tako sama oblika osrednjega telesa kakor paličasta pahljačasta krona, ki ga obdaja. Doživetje ob srečanju s to kiparsko stvaritvijo je prav nenavadno. Med naravnimi prišiljenimi oblikami dreves na eni strani in ostrimi kubičnimi silhuetami hiš na drugi strani stoji ta veliki cvet kakor tekmeč obema in dopolnilo obeh, je kakor velik, osamel simbol toplote in življenja, kakor mogočno strmeče oko.

Če stopimo po poti med čečovski hiše, nas skoraj v sredini naselja, na nekakšnem medprostorju med hišami, ki ne kažejo najbolj plemenitih arhitektonskih zamisli, preseneti razmeroma manjša skulptura, delo Italijana Giancarla Marcheseja. V svoji kristalinično jasni kompoziciji se sprva nekoliko hladno in geometrično zarisuje v belino obdajajočih hiš. Podobna je narobe obrnjeni prizmi, ki smo jo z vrhom zapičili v podstavek. Toda čim bližje gremo, tem bolj se prvotni »geometrizarajoči« hladni vtis izgublja in vešče modelirana površina pričinja žarčiti svojo magično moč. Klasično jasna oblika, ki jo napolnjujejo mnogo manjše ploskve,

obarvane s prav grafično prefinjenostjo, se spreminja pred našimi očmi v veliko simbolično toplo srce, ki napolnjuje in prevrednoti prej utilitarno strog in stvaren prostor in ustvarja med hišami humano, estetsko zanimivo prizorišče in zbirališče. Prav ko smo se zdolgočasili ob monotoniji enobarvnih ometov na hišah, se v višini našega pogleda prikaže lep, južnjaško toplo barvit, v tonu žgane umbre žareč kip, ki nosi v enostavnosti plastično tektonske oblike in v svoji barvitosti neizbrisen pečat narodnosti svojega stvaritelja.

Prav na kraju čečovske planote, kjer se stekajo poti, prihajajoče iz naselja pred dom železarjev, stoji na prostrani trati velika kiparska kompozicija, delo japonskega kiparja Jo Oda. Kipar mi je sam pravil, da je želel ustvariti iz odpadnih delov različnih železarskih izdelkov kompozicijo, ki naj v celotni obliki in v notranjem sestavu ponazarja mnogoličnost življenja v naselju, v novem, sodobnem, racionalno zamišljenem in kljub prizadevanjem nekoliko hladnem in strojno mrtvičastem sestavu hiš z velikimi steklenimi okni in sončnimi sobami za njimi, z nezmotljivo strogorednostjo odhajanja in prihajanja stanovalcev v njih, ki ga narekuje delo v železarni. Rad sem mu verjel, saj strogi, navpično vodoravni splet plošč, cevi in palic res dobro ponazarja prvi del njegove predstave, toda tisto človeško poanto, oni skriti, pa vsebinsko tako zelo pomembni del, ki ga vsakemu naselju s svojo prisotnostjo, bitjem in nehanjem ustvarjajo živi ljudje,

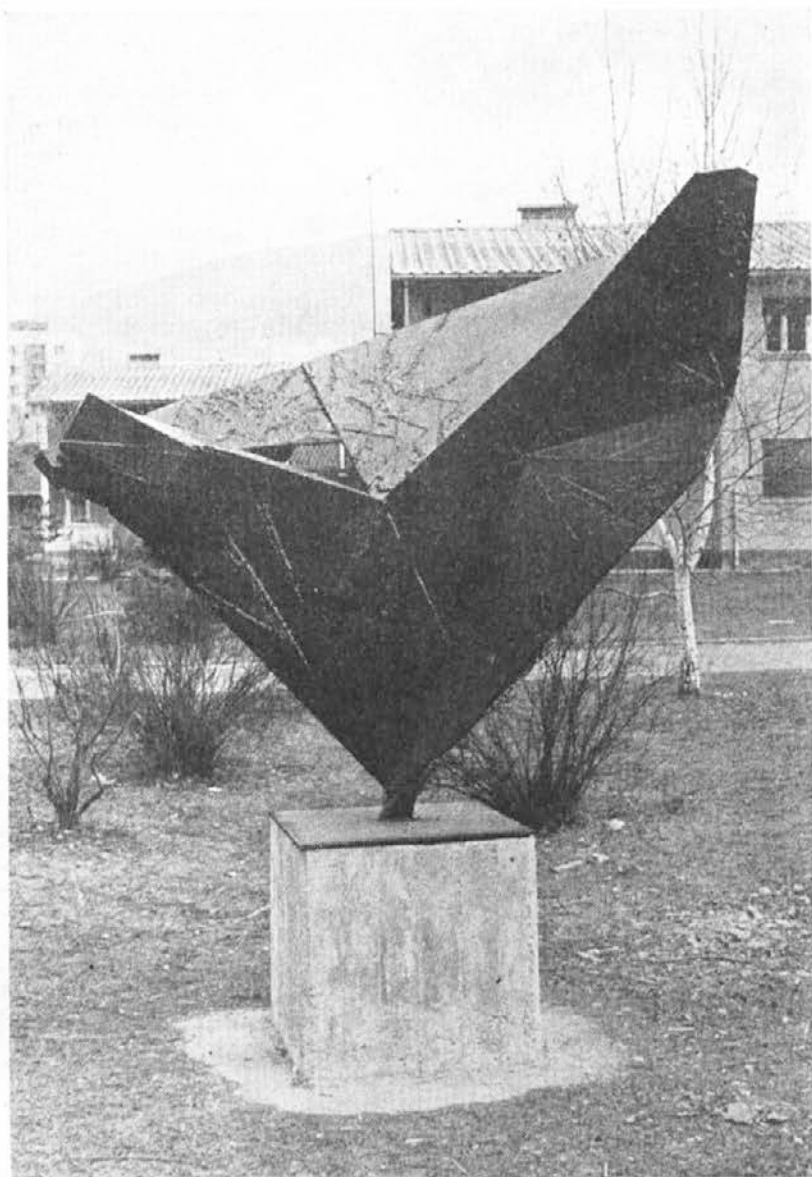
neuniformirani in čustvujoči kljub ali celo prav zaradi razpetosti med domom in železarno, v nešteto smeri usmerjeni in vendar drug drugemu notranje sorodni, o tem drugem delu je zmogel izpovedati le malo. Je kriv on in njegov kozmopolitski način življenja, ki ga je prinesel iz velikega sveta s seboj? Je kriva odtrganost njegove umetnosti od umetnostne tradicije lastne domovine? Je morda kriva ta, naravnim oblikam konkurenčna in ne njih občudujoča smer v likovni umetnosti sploh? Ne bi upal soditi in zdi se mi celo, da ne bi bilo to nikomur k pridru. Naj presodi čas in ljudje, ki jim bodo ravske skulpture postajale del življenja ali pa tudi ne. Samo ta končna sodba bo prava. Važno je le eno. Dajmo tudi tem skulpturam čas, da se jih privadimo, da pokažejo svojo pravo vrednost. Saj najboljšega prijatelja včasih ne spoznaš po tem, kar drugi menijo o njem, spoznavaj ga po njegovih dejanjih. Zgodi se celo, da to je prijatelj, saj misli in dela za tebe, pa ga vendar ne ceniš. Šele ko ga ni več, se zaveš izgube.

Andrej Ujčič

Prvi maj 1938 v Španiji

Na prvomajski dan smo začeli zelo zgodaj s pripravami za proslavo. Dobili smo celo pomoč: invalida Mravljaka, ki me je tisti dan nepričakovano obiskal na eberski fronti. Že prej sem zvedel, da je bil v nedavnih težkih bojih hudo ranjen, da pa njegovo življenje ni v nevarnosti. Medtem je že toliko okrevaj, da so mu lahko dali tri dni dopusta, da bi me obiskal in povprašal po novicah iz domačih krajev, ki sem jih zapustil šele februarja (1938), on pa precej časa pred menoj.

Pred proslavo je bilo preveč dela, da bi se o vsem pomenila, zato me je tudi med samo proslavo povpraševal po tem in onem. Pred koncem proslave je borce pozdravila tudi tričlanska delegacija antifašističnih žena iz mesta Tarragano. Trije interbrigadisti pa smo dobili za spomin po en svilen robec, obrobjen z barvami španske republikanske zastave. To res ni bilo nič nevsakdanjega. Nevsakdanji je bil le nočni obisk starega španskega ribiča iz bližnjega naselja. Prišel je neopazno mimo straže v naše taborišče, da bi invalidu interbrigadistu v nevihtni noči nudil zavetišče v svoji skromni ribiški koči. Vedel je, da je moje ležišče na njegovi parceli, ob zidu, ki varuje zemljo pred erozijo in vetrom, zato me je lahko našel in ob meni tudi Boža, ki mu je bil njegov obisk v prvi vrsti namenjen. Po krajšem nagovarjanju sva se z Božom odzvala njegovemu vabilu, ki ni bilo samo njegovo, temveč vse njegove družine, saj so nas na pragu čakale še žena in dve hčerki — oba sinova pa sta bila na severni fronti. Z Božom sva bila še enkrat v zadregi, saj so nama hoteli prepustiti svojo edino sobo, sami pa so si že postlali na ilovnatem gumnju. Prepričevali so naju, da bi tako ravnala vsaka antifašistična španska družina. Midva pa sva jim skušala dopovedati, da takega neizmernega gostoljubja ne bi mogel sprejeti nihče izmed interbrigadistov. — Končno sva jih zares prepričala, da bova dovolj zaščitena, če bova spala na pokritem

Giancarlo Marchese,
Kristal

Foto: Z. Vezjak

PO DVAJSETIH LETIH

»Čez deset let se dobimo prav tu,« so se dogovorili, ko so opravljali malo maturo, pa se niso več našli. »Čez deset let se dobimo prav tu,« so se dogovorili, ko je pomlad v zadnjem letu vojne vablivo ponujala svoje nežne čare, ogrevala otrple ude in božala krvaveča srca. Dobro se je še spomnil tiste pomladi.

Rajši kot pomlad imam jesen, je modroval Drejc, tisto rumeno zlato, ki tako zapeljivo duhti in presunljivo otožno poje z vetrom, ko tako prepričljivo sili v srce in me hoče prepričati, da je delo dokončano, da sem zaslužil svoj delež in mi ga ponuja — duh dozorelega sadja, vonj razorane zemlje, vonj koroških gozdov, njihovo zamolklo pesem in pa milostni spomin na sončne dni, na razbeljene peči Šmohorice in na cvetoče jase ob Ledinah, ponuja mi še za slovo rumeni umirajoči soj jeseni in blede diš zime.

Tako so se našli, ne po desetih, po dvajsetih letih. Kje so že tisti dnevi, vendar tako živo v spominu, tako silni so, da jih noben čas ne bo prezorel, noben spomin jih ne bo zakril enostavno zato, ker so njegovi, ker mu jih nihče ne more vzeti.

Ko je lani jesenskega popoldneva stopal proti Ledinam in je mrak legal na zemljo, je mislil na tista leta nazaj. Pravkar se je vračal iz tujine in potoval skozi široko Panonsko nižino prek Pomurja in Štajerske in se spet zamislil o tej prečudni koroški zemlji. Niti za trenutek se ni ustavil, nadaljeval je pot proti Gori. V njem so se zvrstili spomini, kdove zakaj ravno danes; morda zato, ker je prav na ta dan pred dvajsetimi leti odhajal v gozdove.

Vsaka smreka, vsak kamen se mu je zdel znanec, vsakega je posebej pozdravil, postal ob njem in pokramljal z njim. Potem je že v mraku prispel pod kočo na Ledinah. Kdove zakaj se mu je zdelo, da prihaja k znani javki. Krenil je na desno, v zavetje temačnega gozda in legel na zeleno vresnato preprogo ter globoko vdihnil ostrí planinski zrak, da se mu je stemnilo pred očmi. Svet okoli njega je prenehal biti, ostal je sam v smaragdno zelenem čudežu pod baldahinom stoletnih kron. In ko je tako strmел skozi proti zamračenim daljavam, se je oglašil šibek glas, kot

takrat, pred dvajsetimi leti: »Si ti?« pa še enkrat: »Si ti?« Počasi je vstal in se ozrl proti dolini. Kako je tam doli Sonji z otrokom v naročju? Prav tako kot pred dvajsetimi leti je rekla: »Si ti?« samo da je takrat še pristavila: »Ali še nisi pri njih?«

Danes ima isti jasni obraz, le da so se ji gube prikradle na čelo in lesk v očeh je umrl, iskrica, ki je gorela takrat, pa je ostala in žgala tako silno, da ga je vrnila v mladostje.

Ta prečudni čas, ki te pelje za roko od zmage do poraza, od vstajenja do smrti. Ta prečudni gospodar, tako milosten, da ti pusti v vseh mukah še iskrico upanja, ta tvoj prijatelj te popelje med zvezde; samo ukaži, pa si v raju — za prekleto plačilo.

Takrat ni vedel, da je življenje gospodar, menil je, da je on gospodar življenja. Ni vedel, da je nad močjo še višja moč, nihče ni vedel. Danes je vse jasno. Tako je moralo biti: moč se utruji, čustvo strohni, up postane starikav, vera dobi sestro nevero, le ljubezen ostane edini zvesti pogrebec, vse drugo je treba plačati.

Bilo je septembra 1944. Drejc je bil študent, poln nad. Enostavno ni mogel razumeti, kako so mogli ubiti Jančijevega očeta kar tako, brez vzroka. Menda je s prestreljenimi prsmi obvisel na plotu svoje domačije. Strah ga je bilo, ker ni razumel, da to lahko počno ljudje. Tedaj se je bilo treba odločiti. V tem času se je povezal z osvobodilnim gibanjem. Prav na njegov god so ga mobilizirali. Zvečer si je pripravil nahrbtnik in položil vanj velik hleb kmečkega kruha, dve klobasi in menda še kaj, pripravil najmočnejše čevlje in obleko ter legel k počitku. Zaspal je proti pričakovanju mirno. Nekako ob enih ponoči je krepko potrkalo na okno. Oče je skočil pokonci in vprašal, kdo je in kaj hoče. Tiste čase je bilo nevarno odpirati komurkoli. Odgovor je bil kratek:

»Partizani so tu, po vašega sina smo prišli.« Oče ni rekel ne bele ne črne, prišel je k postelji, ga butnil in dejal:

»Po tebe so prišli!« Drejc je v hipu planil pokonci in v desetih minutah je bil napravljen. Mati je molčala, kot da ni ničesar slišala. Vedel je, da vse ve in da morda ni spala vso noč. Nekaj ji je pravilo, da bo to noč odšel njen edini sin — morda v smrt. Drejc je stopil k materini postelji in ji dal roko. Ni vstala, le roko mu je stisnila in rekla: »Bog te varji!« Nič poljuba in nobene druge besede. Ko je dal roko očetu, ga je globoko nekje zbolelo. Oče se je obrnil stran in pridušeno dejal: »Morda te bom pa še kdaj videl.« Potem je s trdimi koraki stopil čez prag izbe v kuhinjo, ki je bila takrat še dimnica. V njej so bili trije — kako bi jih imenoval? — bojevniki že niso bili videti, resno pa so se držali, kar se da.

»Korošec!« se je predstavil prvi. Bil je neobrit, nekako 40 let je imel in venomer se je muzal. Drugi je bil dolg in slok, na nosu so mu tičali naočniki in z očmi je begal iz enega kotā v drugega; na hrbtu mu je visel polprazen nahrbtnik. Korošec je prvi povzel:

»No, Drejc, zdaj si naš, pa ni tako 'burno', kot si misliš.« Molčal je. Šele zdaj je opazil tretjega člana skupine. Bila je mlada partizanka nežnega obraza, iskrenih se oči in venomer se je smejala, kot da je v najbolj razigrani družbi. Nobeden od njih ni prav rekel, po kaj so prišli, le ona je med smehom rekla: »Tovariš, po tebe smo prišli!« Ni vedel, kaj naj reče. Vsi tuji so mu bili in ta nenadna sprememba ga je vrgla s tira. Natovoril je nahrbtnik na rame in brez besed odšel iz bajte. Vsi trije so mu molče sledili. Šli so mimo Šentanela proti Strojni, nato so krenili na desno prek nekega krompirja, kjer se je suhljač prevrnil in klet, tovarišica pa se je smejala. Ko je tudi Drejc obležal med vlažnimi brazdami, se je črnooka partizanka prikotila prav do njega in se zvonko smejala: »Ti si pa jezik v 'ruksak' spravil, daj, odveži ga.« Kotnila se je dalje in se še kar smejala. V trenutku ga je zgrabilo, da bi jo udaril. »Ti, mene kliči Zmaga,« je rekla. Tako je spoznal Zmago. Šli so dalje in čez kake pol ure polegli na položni gozdnati rebri med gostim koševjem. Vsi trije spremljevalci so nebrižno zaspali, njemu pa spanec ni in ni hotel v oči.

Vse rane, ki jih je zasekala vojna, nikoli ne zacelijo

Foto: R. Gradišnik

gumnu. Toda do spanja nama sploh ni bilo. Pogovarjala sva se vso noč in se spraševala, ali se ne da res nič napraviti, da ne bi šla v zaton kratka prvomajska tradicija španskega ljudstva. Božo je še vedno veroval v zmago, meni pa se je že takrat zdelo, da novega, še hujšega suženjstva ne bodo mogli preprečiti niti taki borci, kot je bil Božo. Sredi noči se je Božo brez vsakega oklevanja odločil, da bo, čeprav še nezdravljen, zopet vzel puško v roke. Komaj se je zdanilo, je že napisal upravi bolnišnice pismo, da je popolnoma okreval in da gre k svoji enoti nazaj na fronto.

Ob zlomu na fronti februarja 1939 sva se ponovno srečala — potem pa nič več. Padel je tri leta pozneje — tri tedne pred prvim majem leta 1942 v borbi slovenskega naroda za svobodo.

Ivan Kreft

Vsaka korenika posebej ga je žulila, vsak štor mu je bil napoti. Ne, tako pa ne gre, mu je rojilo po glavi. Kar tako spijo, kot cigani in pa preveč zaupljivi so. Kako mu morejo zaupati, saj ga niti ne poznajo. Že res, da nimam slabih namenov, toda kako morejo to vedeti? In tako jih je opazoval, ki so se počutili v gozdu bolj doma kot v hiši.

Ko je zora poljubila Uršljo goro in Peco, je Korošec prišel momljati med zobe, potem se je spravil pokonci, mu vrgel šop papirjev pod nos in pristavil:

»To je zate, ko si študiran,« nato pa z brezbriznimi koraki odšel. Ničesar ni razumel. Obračal je papirje sem in tja, potem poslušal smrčanje obeh ležečih postav in končno ugibal, kje da je in kaj se je zgodilo. Ciklostirani papirji so bili že starega datuma — partizanska literatura. Nekaj se je zganilo v njem. Vsa preteklost ga je bremenila in ležala na njegovih prsih kot težak kamen. Vsa otroška leta je preživel sam, brez vsake družbe, po naravi občutljiv in ambiciozen, je odbijal vsako družbo; predvsem se je nagonsko izogibal vsakogar, ki bi skušal prodreti v njegovo dušo, zato je veljal za čudaka in je bil na to skoraj ponosen. Bil je vzgojen strogo, v konservativni kmečki tradiciji, v kateri se je rodil in preživil v njej otroška leta, bila pa je v njem sla po nečem višjem; skoraj strupen vetrič je zavel skozi njegovo dušo, ko je prihajal iz šol domov na počitnice. Njegovi vrstniki so ostajali daleč za njim, prirodni, zrasli z zemljo in nepopačeni niso mogli ostati ob njegovi strani, saj je bil šolan. Takšnega ga je naredila okolica. Bil je pristen, vendar je v njem klil skoraj še neopazen nagon po oblasti.

Redko je govoril, izogibal se je družbe, sedaj pa ga je nekaj enostavno postavilo sredi preprostih ljudi, izzivali so ga in silili, naj govori, naj se smeji z njimi — čemu le! Vojna je, saj ni izbire. Nemce je sovražil iz dna duše, to mu je vcepila šola, pravzaprav bolj razrednik kot šola.

Sramotno se mu je zdelo, da bi jim služil, stal mirno pred njimi in tulil blazne nerazumljive popevke. Sedaj pa so prišli ponj tile trije, eden neobrit, eden raztrgan, ona pa, no kdove, kako je le zašla med nje. V njem sta se borila ponos zaradi položaja, katerega naj bi zasedel v družbi po vseh pravilih, ki so mu jih do sedaj vtiskali v telo in razum, na drugi strani pa odpor, da bi sužnjil Nemcem. Sedaj pa mu naenkrat vržejo pod nos šop »literature«, tako so imenovali te papirje. Primitivno so bili tiskani, stari že kake štiri mesece. Vendar jih je skrbno prebiral, enkrat, dvakrat, večkrat in pomalem se mu je jasnilo. Torej so le organizirani, pa še svojo tiskarno imajo, čeprav primitivno. Njegov stari svet se je pričel podirati, tako počasi, vendar zanesljivo. V njem je tičal prirojeni odpor proti vdoru novih, neznanih sil. Ni razumel, ni hotel izgubiti svojega sveta, ki je bil skoraj skrivnost; takrat mu je bilo šestnajst let. Tam je ležala pištola na opasaču, pritrjena z jermeni. Nehote mu je oko obstalo na svetlem ročaju in nekako nervozno begalo od ročaja do speče partizanke. Ni mu šlo v račun, kako morejo, le kako morejo biti tako brezbrizni. Partizanka je spala mirno, čulo se je le njeno enakomerno dihanje in jutranje sonce je poredno poščegetalo zardeli, speči obraz med črnimi dolgimi kodri, dokler ni v trenutku odprla oči in že iz navade zgrabila za pas. V temne oči je ujela njegove in jih nekaj trenutkov držala vklenjene, da je otrpnil. Zdelo se mu je, da mu bere vsako misel in jo ponavlja. Potem so se ji beli zobje zalesketali v jutranjem soncu, da je zardel in uprl oči v tla. Ničesar ni rekla, temveč zgrabila storž in ga v loku poslala spečemu sosedu na nos. Poskočil je, kot bi mu zabodel šilo v stegno in se z eno roko zgrabil za nos, z drugo pa slepo tipal okoli sebe. Naočniki so mu manjkali, brez njih pa je bil popolnoma slep. Šele tedaj se je spomnil, da imajo novega sopotnika in izpustil je zajeten storž, s katerim se je

hotel oddolžiti prijazni jutrnici. Namuznil se je in napol obrnjen vstran zabrundal, tako da ga je Drejce slišal: »Bo že spregovoril.« Tovarišica ga je karajoče pogledala in se primaknila bliže. Tedaj se je počasi prizibal Korošec s polno skledo ajdovih žgancev, politih z mlekom. Ker je šepal na eno nogo, se je mleko cedilo po njegovih hlačah, on pa se je režal v kosmato brado. Po zajtrku, ki je Drejcu kar teknil, so mu dejali, da naj kar tam čaka in študira. Stopili so malo stran in se po kratkem razgovoru razšli vsak v svojo smer. Čas je tekel po polžje, sonce je stopilo nad vrhove smrek in blagodejno božalo zeleno mahovje. V daljavi je bilo slišati strele. Premaknil se je z jase med gosto grmičevje in gledal papirje. Moralo je biti že precej čez poldan, ko je zašumelo tam dolj pod njim. Korošec se je prirežal, šepajoč navkreber, pa ni prisedel. Skoro istočasno se je z druge strani prav tako prikradla Zmaga. Oni s ščipalniki pa si je pustil čas, čez dobro uro je prikllel in mahal z rokami okoli sebe, kot da ga zasleduje osje gnezdo. Zopet so stopili ob stran in se nekaj pogovarjali, nato pa so krenili čez Suhi vrh. Ko so rinili proti Sabodinu in je sonce že zatonilo za obzorjem, so postali za trenutek. Drejce se je naslonil na usahlo rogovilo, in ko je zopet odprl oči, je ugledal pred seboj tri rečeče se obraze, Korošec pa je modro priregnul: »Je že naš.« Ko so se bližali Sabodinu bajti, je bil že popoln mrak. Okoli bajte je bilo vse živo, jesensko delo je držalo ljudi pokonci pozno v noč. Sem od žgajnarce je močno dišalo po toplem tropinovcu, v preši pa cvililo in pokalo pod težo mlinskega kamna, ki je plezal vedno višje po vretenu. Tako domače vzdušje je prevzelo Drejca, da je pozabil na burne dogodke pretekle noči in se režal z drugimi vred, ko je pokušal pravkar narejeno žganje. Po večerji so zopet krenili dalje, pa le trije, oni s ščipalniki je izginil v temno noč. Prej tako jasno nebo se je prepreglo s temnimi, gostimi oblaki in ko so rinili po temnem kolovozu, so pričele padati debele deževne kaplje zmeraj gosteje, dokler niso neprekinjeni curki prepregli goste teme. Hladna deževnica je curljala od krajev klobuka za vrat in odtekala z zavezanih čevljev. Malo pred polnočjo je trojica potrkala na vrata Tonijeve bajte. Prijetna toplota je pregnala zopni lepljivi občutek in čaj z žganjem je spremenil slabo voljo v prijetno razpoloženje. Drejcu so odkazali prostor na klopi ob štedilniku. Malo nezaupljivo je gledal obglodane štelje, ki so moleli iz deske, vendar je bila utrujenost močnejša od nezaupanja. Zleknul se je po dolgem in ko se je zjutraj prebudil, je bil partizan.

Ni čakal več, kdaj ga bo kdo ogovoril, hitel je pripovedovati, kako dobro da se počuti in da ga prav nič rebra ne bolijo, čeprav je čutil prav vsako posebej. Korošec se je zopet režal v še bolj kosmato brado in mencial okoli štedilnika ter se trudil, da bi izbežal iz njega žareč ogorek, da bi zapalil povaljani čik, ki ga je za najhujše čase hranil v skritem žepu stare avstrijske vojaške bluže. Zmaga pa se je komaj opazno nasmehnila za dobro jutro, tako mimogrede, oči so se ji ustavile na Drejcu, danes pa niso bile več tako razigrane, nekam resno so gledale v sveže

Idilična hišica v Črni

Vigred prihaja

Foto: F. Kamnik

jesensko jutro. Slovo je bilo kratko. Skupina je nadaljevala pot proti Tolstemu vrhu.

Čez kako uro hoda so naleteli na stražarja. Ni ustavljal, temveč samo pozdravil. Še nekaj sto metrov in Drejc se je znašel v partizanskem taborišču. Bilo je zbranih kakih 30 borcev. Eni so prihajali, drugi odhajali, tam so nekaj živahno razpravljali, drugi so čistili orožje, tretji šivali razpadajoče uniforme, nekdo je vihtel kamen in udarjal z njim po hlačah, pa Drejc ni nikakor vedel, za kaj gre. Šele mnogo pozneje je izvedel, da je pobijal »pancerje« tako bolj masovno in polmehanizirano.

Zmaga je izginila nekje med vrvežem v krogu tovarišic, ki jih ni bilo malo.

Korošec je odšepal med »stare« in krilil z rokami, Drejca pa je pustil kakih deset metrov stran, kot da ga še nikoli ni videl. Drejc je stal tam in debelo gledal vrvež v taborišču. V podzavest se mu je prikrdla temna misel: prav sem imel. Semkaj ne spadam, ne, semkaj ne. Ne marajo me, ne zaupajo mi. Od časa do časa je kdo vrgel pogled nanj, potem pa se je počasi približal majhen mošček v civilu, s klobukom in povešenimi kraji. Pričel je razgovor z Drejcem, tako nekako obzirno, skoro plaho. Rekel je, da ga pozna, prav-

zaprav njegovega očeta, in da mu je Roki ime. Roki je videl, da je Drejc otožen in sam, pa mu je hotel pomagati. Drejc je uporno molčal, vendar je začutil v srcu toliko topline, da bi bil Rokija najrajši objel. Čez kako uro je tam na oni strani zaropotalo. Slišati je bilo peklensko vpitje, jok in rafale. Odprl se je pravi pekel. Taborišče je utihnilo. Borci so zavzeli položaje in molče čakali. Neoboroženi z Drejcem vred so se razpotaknili po bližnjih kritjih. Čez kake pol ure so se začuli hitri koraki, ki so se približevali iz doline. Po ozki, poraščeni stezi so v hitrem koraku prisopihali štirje borci. Ker je bil svetel dan in prihajajoči dobro vidni, stražar ni ustavljal. Prišel je Iztok, so rekli, pa še trije z njim. Flajmizeve selijo, se je oglašil drugi, menda so odpeljali vso živino, ljudi in vse ostalo, kar se premakniti da.

Kmalu nato se je taborišče razšlo. Drejca je prevzel kurir Brzi, pa še eden je bil z njima. Prečkali so dolino in se utaborili pod Brinjevo goro. Drejcu, ki je ves čas hodil v sredini med obema, so ukazali, naj se umakne med gosto smrečje in naj čaka, dokler se ne vrne. Tu in tam je zaropotala strojnica ali počila puška, popoldan ni in ni hotel miniti. Drejc je bil brez orožja. Umikal se je vse globlje med bodikovo grmičevje. Po glavi so mu rojile

črne misli. Videl je, kako so prihrumeli zelenci in ga obkolili, potem je zbežal in rafal ga je prerešetal ravno čez pas, tako da je prestreljen obvisel na plotu. Potne kaplje so mu stopile na čelo in popadel ga je obupen strah. Spomnil se je, kako mirno je še predvčerajšnjim legel doma v posteljo in zaspal, čeprav je vedel, da bo danes ali jutri odšel v gozdove, vendar tega nemira ni čutil. Ko je bila že trda tema, se je Brzi vrnil. Drejc se na poziv ni oglašil, dokler ni Brzi prišel že čisto do njega in je prepoznal njegove poteze. Šele potem se je izvil iz bodečega objema. Brzi je rekel samo, da gresta čez. Drejc ni razumel, kaj to pomeni. Brez vprašanja je koračil za njim, se spotikal ob korenine in kamenje. Poti ni hotelo biti konec, hodila sta že skoro eno uro, ko je Brzi postal, brez besed Drejca potisnil v visoko praproto, sam pa odšel nekam naprej. Tam na levi je bučala fužina, čisto pred njegovim nosom pa se je z železnim truščem iz teme izluščil oklopni vlak in grozeče dirjal proti fužini. Torej je proga tam spredaj, malo dalje pa Meža in cesta. To torej pomeni »čez«. Začuli so se koraki nemške izvidnice, ki je kontrolirala teren na obeh straneh proge. Brzi je očitno dobro vedel, kdaj bo izvidnica odnesla pete. Komaj je izginila za ovinkom, že se je

prihuljeno prikradel Brzi iz varnega zavetja in razložil načrt. Skrajno tiho in previdno, da je treba prečkati progo in čistino do grmičja ob Meži, pa tako, da bo razmak med enim in drugim vsaj 50 metrov. Če pa naju opazijo ali če prično streljati, tedaj na tla in potem skokoma nazaj čez progo v gozd. Dreje se je ves tresel od napetosti in razburjenja, saj je bil prvič na taki preži. Po mačje je sledil kurirju v varni razdalji in ko je dosegel prvo grmičje ob Meži, se je brez povelja zleknil na tla. Brzi je šel naprej in zabredel v reko. Voda mu je segala čez pas. Dreje je nameraval za njim, pa mu je Brzi z nemo kretnjo zabranil. Ročno ga je naložil štoporamo in ga nesel prek Meže. Dreje je obstal kot vkopan. Zakaj je tovariš to storil? Če trenutek prej se ni zapal, mu je ta trenutek izginil zadnji sum v tovariša in le prirojeni trmi se je imel zahvaliti, da ga ni objel in pritisnil na srce. Vso pot proti Navršskemu vrhu je razmišljal o dogodkih zadnjih dveh dni. Vedno bolj se mu je zdelo, da je našel sebe in tovariše tu, kjer ni nikoli mislil, da jih bo našel. Vsi so bili prijazni, ne samo prijazni, prizanesljivi so bili z njim, kot da bi vedeli, da preživlja krizo in revolucijo v duši, da se iz starega človeka poraja novi. Kdor tega ni občutil, ne ve, kako silno težko in veličastno je tako rojstvo novega človeka. Nehote mu je spomin pričaral črne oči in dolge kodre in tisti skoro otožni nasmeh. Čemu so ji le dali ime »Zmaga«. Za korajžo? On pa nima imena. Nihče ga ne pokliče Dreje, »tovariš« mu reko. Čemu pa njemu ne dajo imena? Ali mu ne zaupajo? Pa vendar, saj so tako prijazni z njim. Vprašal bo Zmago. Nekako oddahnil se je, kot da se poznata že od otroških dni, tako sta se pozdravila. »Zdravo, tovariš!« je dejala smejaje in živahno dvignila stisnjeno pest v pozdrav. Popoldan se je Dreje opogumil. Pristopil je k Zmagi in jo vprašal s tako resnim obrazom, da je planila v smeh: »Ti, tovarišica, zakaj pa meni ne dajo imena, kaj misliš?« Ni odgovorila, samo smejala se je, tako da je Dreje še bolj zardel.

Čez dva dni se je nad Rašešnikom sestal komite. Dreje je sedel ob strani in opazoval, kaj počno. Imajo neki sestanek, je sklepal. Potem so ga poklicali medse. »Tovariš, postal boš član SKOJ, če boš dokazal, da si tega vreden,« je dejala sekretarka mladinskega komiteja. Dreje ni vedel, kaj naj reče, brezupno je obračal oči v Zmago in želel le, da se sestanek konča. »Še prej pa si moraš izbrati ime,« je dejala. Dreje je vse te dni razmišljal, katero ime bi mu najbolj pristojalo. Marjan, Drago, Zmago, Vojko, morda katero iz »Krsta pri Savici« — Valjahun, Kajtimir ali pa kar Janez, morda Saša ali Mitja, sedaj ko so ga vprašali, pa ni vedel odgovora. Potem pa je butnil kar tako tja v en dan: »Vanja.« »Torej, Vanja, jutri zjutraj kreneš s tovarišicami na teren, treba bo sestaviti aktiv SKOJ.« Tako je Dreje postal nov človek, postal je aktivist, zdelo se mu je, da je odvrget z ramen vse breme preteklosti in da je zaživel novo življenje. Lotil se je dela z mladostnim ognjem in poln idealizma.

Nekega dne so mu sporočili, da bo odšel v šolo na osvobodeno ozemlje. Dreje ni prav vedel, kje je to ozemlje. Tako pri-

bližno se mu je sanjalo, da je daleč in da bo treba iti peš. Roki ga je spomnil, da bi bilo dobro posloviti se od doma, pa sta se odpravila na pot proti Šentanelu. Noč ju je zatekla nad Suhim vrhom. Polegla sta na tla brez pokrivala, saj je bila noč še dokaj topla. Ponoči se je Dreje prebudil. Nekje v bližini je počila suha veja, še ena. Dreje se je prav počasi pritpal do Roki-jevega »gazerja« ter ga uperil v temo, sam pa je bil pripravljen na skok. Sedaj bo moril. Še nikoli ni streljal na živi cilj. Pretresla ga je čudna zona in živci so bili skrajno napeti. Tedaj pa je v temo glasno zalajalo. Srnjak je zavohal ljudi, zalajal in odštorkljal po hribu navzdol. Proti večeru drugega dne je Dreje zopet videl očeta in mater. Zdelo se mu je, da prihaja domov mnogo starejši, odločen in samostojen in ko se je spet poslavljaj, je stal tako ravno in tako vedrega obraza pred materjo, da je še solza v njenem očesu izginila in ji je na ustih zaigral prav tak, čeprav nekoliko utrujen nasmeh.

Drugi dan je skupina partizanov odšla proti Javorju. Hodili so ves dan in vso noč in na večer drugega dne prišli na odprto jaso nad Javorjem. Sonce je prijetno grelo in listje je že pričelo rumeneti, tako da se je narava tam gori spremenila v pravi raj. Če ne bi venomer spominjali na boj in vojno, bi človek pozabil na to. Na pašniku ob planinskem seniku je bilo zbranih že mnogo udeležencev okrožne konference, ki se je vlekla že tri dni. Dreje se je stisnil ob košato smreko in poslušal govore, razprave in razmišljal. Vedno bolj je rasla v njem vera, da je organizacija teh ljudi trdna, da vedo, kaj hočejo, da niso skupina ubežnikov in preganjanih, temveč vojska in oblast. Pravzaprav o tem niti ni razmišljal, ta misel je pronicala vanj sama od sebe. Danes je prvič po dveh mesecih, odkar je bil v partizanih, jedel iz skupnega kotla. »Farflči« so rekli tej čudni, močniku podobni masi, pa meso je bilo v njej in je še kar teknila. Ko se je stemnilo, so se partizani razšli, eni na stražo, drugi v izvidnico, eni so plegli po gozdu, drugi zopet na skedenj. Dreje se je zakopal do vratu v dišeče seno in spanec mu je počasi lezel na oči. Tedaj pa se je zunaj oglasila veličastna ubrana pesem Leži tam jezero v tihoti. Pesem je nežno plavala v žametno modri mrak in trepetala kot svetla zvezda na jasnem nočnem nebu. Partizani so peli pozno v noč. Dreje pa je poslušal, zamaknjen nekam v neznano. Ko se je mnogo let pozneje spominjal teh dni, je vedel, da je ta dan postal last vseh nežnih napevov, postal je nov človek in pred njim je stal nov svet, v katerega je toliko zaupal in katerega se je toliko bal. Še ko ga je spanec pokopal nazaj v breztelesje, je videl črne oči med dolgimi kodri in slišal božansko pesem iz gozdov.

Tiste jesenske dni se je vreme sprevrglo. Zlati sončni čudež se je spremenil v sovravno plundro in snežni metež. Komaj je one dni Dreje odnesel zdravo kožo. Pričel se je križev pot v dežju, snegu in preganjanju. Partizani so obupavali in prek zgubanege lica je marsikomu zdrsnila solza obupa. Dreje je bil sam ves preplašen in kadar je bila kriza največja, je vzela Zmaga vajeti v roke. Pričela se je smejati s tako sproščenim, zvonkim smehom, da

se ji ni bilo moč upirati. Dež je lil v curkih, snežene cunje so se valile izpod neba, niti pedi kože ni bilo suhe in brozga je silila iz škrapetov. Dreje in njegovi trije spremljevalci pa so sedeli na olupljenih hlohkih, se smejali in glasno prepevali: »Oj partizani, to so hudiči, nobena hajka nas ne uniči.« Zmaga si je domislila: »Ne vemo, kako dolgo bomo še živi, dajmo, izmenjajmo slike!« Takoj so jo ubogali. Zapisala je na hrbtni strani: »Spominjaj se hajke in dežja v skupni borbi za Koroško, ne pozabi na Zmago.« Tiste deževne jeseni je Dreje prvič zasluhlil, kaj je ljubezen. Potem je odšla s terena Dravograd. Dreje jo je videl šele nekaj dni pred osvoboditvijo, ko se je vrnila prav tako nasmejana.

Ker je ni pobrala vojna, jo je pobrala bolezen kmalu po vojni. Bila je rojena za tisto iskreno tovarištvo, katerega je našla med sotovariši v borbi. Njen lesk v očeh bi umrl in nasmeh bi ji postal grenak, ako bi spoznala, da svet ni tak, kot ga je videla z otroškimi očmi in da ljudje prijatelje prodajajo in kupujejo. Zato je umrla.

Inž. Mitja Šipek

PREŽIHOV SPOMENIK

Letos naj bi bil postavljen spomenik Prežihovemu Vorancu. Imenovana je bila komisija, v kateri sta poleg domačih članov (Franc Fale, Gregor Klančnik, dr. Franc Sušnik, Leopold Suhodolčan in drugi) tudi Zoran Kržišnik, direktor Moderne galerije v Ljubljani, in Drago Druškovič, urednik Prežihovih zbranih del. Ta komisija je pregledala tri osnutke, ki so prišli na interni natečaj, in odločila, da nobeden ni primeren enostavno zato, ker vsi želimo, da bi bil spomenik nekaj enkratnega. Prevladalo je mnenje: če smo že pri Formi vivi zastavili zahtevo po kvaliteti zelo visoko, nima pomena, da bi se zdaj na hitro zadovoljili z manjšo kvaliteto pri Prežihovem spomeniku.

Pri razpravi o tem, kdo bi bil sposoben in voljan izdelati spomenik do 29. novembra, se je komisija odločila povabiti kiparja DRAGA TRŠARJA. Pri tem kipu naj ne bi šlo za fotografsko točen posnetek Prežihovega, temveč za prikaz njegove pisateljske in človeške silovitosti in navezanosti na Koroško in njene ljudi. Temu se pravi učeno »psihološki portret« in tako duševno podoba Prežihovega naj bi torej dobili.

Prostor, kjer bo spomenik stal, si bo izbral kipar skupaj z arhitektom. Med več možnostmi, ki so se pojavile (v bodočem mestnem središču nasproti železarne, na Prežihovini, v parku), bo najbrž obveljala zadnja in bo spomenik verjetno stal pri naših kulturnih ustanovah v parku.

Omenjeni osnutki so vseeno zanimiv dokument in si jih lahko vsakdo ogleda v sejni sobi študijske knjižnice, Koroški fužinar pa bo v prihodnji številki objavil njihove fotografije.

Nikoli v življenju nisem stal, če sem lahko sedel, nikoli nisem sedel, če sem lahko ležal.

W. Churchill

Da bi bilo človeku v Angliji prijetno, mora prebiti zimo na Azurni obali, poletje na Škotskem, ostali čas pa v postelji.

N. Conrad

Prof. Peter Ficko:

Zaščita in pomen Tople v okviru prostorskega regionalnega načrtovanja

Z regionalnim načrtom Koroške smo predvideli zaščito doline Tople. Ta predstavlja zaključeno geografsko enoto in prostor, ki ga je začel človek že zgodaj preoblikovati. **Zato se je v raznih značilnostih prvotna prirodna pokrajina začela spreminjati v kulturno pokrajino, ki je tod ohranila arhaične poteze.** Te označujejo naše lastne etnične značilnosti, ki so se malokje ohranile. Zato jih kaže zaradi kulturno zgodovinskih vrednosti ohraniti v prihodnost pred propadom, ki ga povzroča urbanizacija in sodobne oblike življenja.

Ta namen, ki mu med drugim sledi regionalno prostorsko načrtovanje, bi radi dosegli — ohranili kulturno zgodovinske vrednote preteklosti. Tako smo v prostorsko regionalnem načrtu Koroške zavarovali več predelov, toda med najpomembnejše vsekakor sodi dolina Tople. Zakaj? **Živa priča našega zgodnjega narodnostnega razvoja je, torej ima etnološko vrednost. Ohranitev tega predela za prihodnost predstavlja spoštovanje našega narodnostnega razvoja in daje poudarek naši samoniklosti ter pomenu ljudske kulture.**

Med odločujočimi činitelji, ki so vplivali na naselitev Tople, je bilo vsekakor **prirodno okolje.** Za povirje Meže je značilno, da je naseljenost v tem predelu najvišja na Slovenskem sploh. V Topli se giblje v n. v. od 800 do 1126 m. Vzrok temu dejstvu je geološka in petrografska sestava (ordovijski skrilavci, morenski nasipi), ki sta omogočili položni relief kakor tudi možnost kmetijske izrabe tal, čeprav glede na klimatske razmere v omejenem obsegu.

Take prirodne razmere so čakale našega prednika, ki je prvotno živel predvsem v nižinskih predelih. Različni so vzroki, da je človek začel naseljevati višinske predele. Porast prebivalstva in predvsem družbeno ekonomske razmere so odločale o tem pojavu. Vsekakor je pri tem poglavitni vzrok v spremembi proizvodnih sredstev, ko motiko zamenja ralo. To je povzročilo spremembe tudi v družbenem razvoju. Praskupnost (vaška skupnost, zadruga), ki jo je povezovalo motično kmetijstvo, je sestavljala večja skupina ljudi, medtem ko odkritje rala ne zahteva več prvotne družbene oblike, ampak si lahko manjša skupina ljudi zagotovi dovolj dobrin za življenjski obstoj. Pojav rala je torej vzrok naseljevanja ljudi v višinskih predelih in to posameznih družin.

Tehnološke in družbene spremembe ter naseljevanje višinskih predelov so potekale od 9. do 12. stoletja in tudi Toplo lahko štejemo v to razdobje. Tedaj so v Mežiški dolini in drugod nastajale višinske kmetije.

Kmetijske površine so pridobili s trebljenjem gozdov na način, ki se je ohranil vse do danes — s požigalništvom. Tudi »povzročitelj« gorskih kmetij — ralo ali nekdanji plug — so uporabljali še v bližnji preteklosti.

Tako so se skoraj v sedanost ohranila

prvotna sredstva in način življenja, ki so pomembne sestavine ljudske kulture.

Iz dolinskih naselij, ki so bila že ob ustanovitvi strnjeno zazidana, kot so Črna, Prevalje in Ravne, obdajale pa so jih kmetijske površine, je potekala naselitev višinskih predelov. Višinske kmetije so torej mlajšega nastanka in predstavljajo posebno obliko naselij, ki ji pravimo **samotne kmetije.** Dokazi, da so mlajšega nastanka, niso razvidni samo iz strokovne literature, ampak so še danes živi. Če navedemo le ljudske običaje: nosačijo, gnojvožo in steljerajo, vidimo, da so to prežitki kolektivnih običajev praskupnosti, kjer so ljudje drug drugemu pomagali, kot je bilo v prvotni družbeni ureditvi v navadi. Ti delovni običaji pa so v nasprotju z vsemi obstoječimi značilnostmi gospodarjenja kmetij in značajem družin, ki so strogo individualistične.

Samotne kmetije v Topli sestavljajo posebno obliko naselij: dom in gospodarska poslopja. Med seboj so stavbe prostorsko ločene, na zunan pa ustvarjajo videz gručaste zazidave.

Dom, prebivališče kmečkih ljudi, je doživel v svojem razvoju največ sprememb. Prvotno leseno gradivo sta zamenjala kamen in opeka, ki se uveljavljata v zunanjih zidovih in notranjih predelnih stenah, medtem ko se je les v celoti ohranil v ostrešju in kritinah, kjer so dosledno uporabljene skodlje (šintelni). Tudi notranja funkcionalna razporeditev prostorov se ni bistveno menjala. Največ sprememb je doživela kuhinja. Prvotno je imela odmerjen prostor v podaljšku veže in ni bila pregrajena (na primer Burjak). To takrat, ko je bila še običajna dimnica. Po njenem propadu je postala kuhinja poseben prostor s pregraditvijo veže, medtem ko so ostali prostori večinoma v arhitekturnem in funkcionalnem pogledu nespremenjeni.

Domovi v Topli so verjetno ohranili svoj prvotni tločrt, ki izraža v primerjavi z drugimi samotnimi kmetijami v Mežiški dolini svojske značilnosti. Ta se uveljavlja v obsežnosti in velikih prostorih, kar se izraža tudi v vertikalni zazidanosti. Zato je dom v Topli masiven in velik, k svojskemu in mogočnemu videzu pa je prispevalo arhitekturno oblikovanje. Oblika strehe, naklon strešin in okna skupno s starejšim in mlajšim uporabljenim gradivom, ki se smotrno povezuje (na primer Fajmut), so činitelji, da se toplovski domovi privlačno povezujejo s prirodnim okoljem.

Ta lepota je zdaj zaščiten

Pri Florinu

Masivnost in velikost doma pa nista bila sama sebi namen. Vzrok temu pojavu moramo iskati v posestnih razmerah in gospodarstvu. Za vse samotne kmetije v Topli je značilno, da imajo obsežno posest, zato so potrebovale precej delovne sile. Nekoč je imel vsak kmet po več hlapcev in dekel. To je bil eden od glavnih činiteljev, da so domovi tako obsežni.

Posebna značilnost za Toplo so precej manjše stavbe, zanimivo oblikovane, za preužitkarje (na primer Florin, Fajmut), ki imajo posebno vrednost zaradi svoje arhitekture in ljudske ornamentike, če ne omenimo socialnih pomembnosti.

Od gospodarskih stavb imajo samotne kmetije od 2 do 3 hleve, kar je posebnost Tople. Že po tem lahko sklepamo, da je poudarek v kmetijstvu na živinoreji. Skoraj v celoti so grajeni iz lesa, kar kaže, da so se v preteklosti malo spreminjali. To pa potrjuje tudi funkcionalna razporeditev prostorov.

Kašte so tisti činitelj iz ljudskega stavbarstva, ki poudarjajo svojske značilnosti kulturne pokrajine v Topli in dajejo naseljem samotnih kmetij zaključeno privlačnost ter neprecenljivo etnološko vrednost.

V okvir samotnih kmetij štejemo tudi pastirske kočice oziroma »planine«. Vsako gospodarstvo ima svoje. Te danes razpadajo, vzrok je v nazadovanju ovčarstva med obema vojnoma. V pokrajinskem pogledu predstavljajo »planine« ravno tako tipično značilnost samotnih kmetij Tople.

Kot smo že dejali, so kmetijske površine nastale s krčenjem gozdov in so pravzaprav kot celice sredi njih. Pri tem je zanimiva razvrstitev kulturnih zemljišč in položaj naselja v njihovem okviru. Na to razvrstitev je predvsem vplivala vožnja gnoja. To kmečko opravilo sodi med najtežja dela. Zato zavzemajo polja v okviru raznovrstnih zemljišč kmetije najnižje lege. Razume se, da je vožnja gnoja navzdol najlažja. Znano je dejstvo, da je potrebno na polja navoziti mnogo več gnoja,

kot dajejo ta pridelka. Nad polji je nekako na sredini naselja kmetija, ki si je izbrala več ali manj uravnan prostor. Nad njo pa so travniki in pašniki, ki prehajajo v planine. Za temi sledi gozd, dokler se ne konča v skalnih površinah Pece. Tej razvrstitvi zemljišč pravimo zemljiška razdelitev na celke.

Da so imele kmetije že ob nastanku tako obliko, kot jo imajo danes, ne priča samo starost imen, ker se priimki kmetov ujemajo z domačimi imeni kmetij, temveč tudi velika posest in prirodne meje kmetij. Te potekajo po vrhovih, grebenih, potokih, mejah med gozdovi in obdelovalno zemljo itd. Nekdaj velika posest se je po izvedeni agrarni reformi zmanjšala. Tako poseduje Končnik 221 ha, Fajmut 198 ha, Kordež 213 ha, Florin 101 ha in Burjak 91 ha.

Znano je dejstvo, da višinsko kmetijstvo nazaduje. Med raznovrstnimi vzroki je upadanje števila prebivalstva med poglavitnimi, saj je občutno pomanjkanje delovne sile in mladega prebivalstva.

Leta 1765 je živelo v Topli 78 ljudi (po parohialnem urbarju Črne). Zanimiva je ugotovitev, da je največji kmet Končnik poleg svoje družine imel 16 hlapcev in dekel. Razpolagamo še z drugimi dokazi, da je imelo življenje nekoč večjo širino, ko je bilo več ljudi. Velika gospodarska poslopja, prostorni domovi, zaraščena polja in travniki pričajo, da so se kmetje mnogo več ukvarjali s poljedelstvom, torej s tisto vejo kmetijstva, ki zahteva največ delovne sile.

Gibanje števila prebivalstva podajajo popisi, ki povedo, da zadnjih sto let prebivalstvo neprestano nazaduje. Leta 1869 je živelo v Topli 87 ljudi, 1890. leta 84, 1910. leta 79, 1931. leta 73, 1953. leta 56 in 1961. leta 49 ljudi. Po zadnji vojni se je odselila večina mladega, delazmožnega prebivalstva v dolino, kjer se je deagrariziralo. Ostajajo pa starejši ljudje, ki ne morejo opraviti vseh kmečkih del. Zato postajajo

kmetije zanemarjene ter so problematično vprašanje našega gospodarstva in družbe.

V gospodarstvu Tople ločimo dve pomembni razdobji, ki sta našli svoj odraz v kulturni pokrajini. Prvo, ko prevladuje kmetijstvo, in drugo, ko je poudarek na gozdarstvu. Vse do druge polovice prejšnjega stoletja je v ospredju kmetijstvo. Tedaj še gozdarstvo oziroma gozd nista imela prave vrednosti. S pojavom železnice Maribor-Celovec pa dobi gozd na pomen, kar pride v kulturni pokrajini kmalu do izraza. Površine z gozdom se širijo, medtem ko se kmetijske krčijo.

Tako je bila v prvem razdobju, leta 1827 izraba tal naslednja: 58,1 % pašnikov, njiv in travnikov 18,7 % in gozdov 23,2 %. Iz te raznovrstne strukture se odločno razbere prevladovanje kmetijskih površin. Spremembe se pojavijo po letu 1863, ko steče po Mežiški dolini železnica. Tedaj se izraba tal začne vedno bolj nagibati v korist gozdov. To razdobje vključujemo v drugo, ki sega še v sedanji čas. Tako je znašala leta 1960 izraba tal: 31,3 % pašnikov, njiv in travnikov 7,9 % in 35,9 % gozdov. Iz teh odnosov je razvidno občutno napredovanje gozdov na račun njiv in travnikov.

Spremembe v izrabi tal, na katero so vplivale družbeno ekonomske razmere v ožjem in širšem smislu, so glede na tipičen in izrazit primer Tople naravnost poučne. Prehod od kmetijstva na gozdarstvo v preoblikovanju kmečkega gospodarstva, ki poteka že več kot sto let, se še ni zaključil. Ta preobrat kulturne pokrajine predstavlja pomembno kulturno zgodovinsko vrednoto, ki je upoštevana v okviru zaščite Tople. Tu gre pravzaprav za prostorske učinke, ki so jih povzročila pomembna družbeno politična dogajanja v prejšnjem in tem stoletju.

Kmetijstvo ima tako danes kot v preteklosti ekstenziven in samooskrbovalen značaj. Zaradi tega so se ohranile arhaične značilnosti gospodarstva (orodja, načini obdelave in miselnost kmečkih ljudi). Kmetijstvo je v sedanosti v težkem položaju; nekaj slabosti smo že navedli. Glede na prirodne pogoje je največ možnosti za razvoj živinoreje, ki pa je bila nekoč pomembnejša. Da poljedelstvo ne daje ugodnih rezultatov, nas prepričajo hektarski donosi. Pri ozimni pšenici znaša 12 q, pri ozimni rži 12 q, pri jari rži 9 q, pri ječmenju 7,9 q in pri ovsu 9 q na ha. Poseben način obdelovanja zemlje na višinskih kmetijah zahteva precej več dela kot enaka površina v ravnini. Tako je potrebnih za 1 ha pšenice 85 delovnih dni, za ozimno rž 80, za oves 75 in za ječmen 70 dni. Delovni dan traja od zore do mraka.

Že teh nekaj gospodarskih podatkov pove, da življenje na kmetih ni rožnato, zato je povsem razumljivo, da se močno uveljavlja krčenje prebivalstva. V tem pa preti naši zaščiteni Topli nevarnost propada, če se ne bo izboljšalo kmetijsko gospodarstvo in s tem zaježilo odhajanje prebivalstva v dolino. Le tako se bodo ohranile kulturno zgodovinske vrednote tega predela Mežiške doline.

Da bi zaščita Tople postala življenjska realnost, smo predvideli, da bi se samotne kmetije poleg kmetijstva in gozdarstva začele ukvarjati tudi s turizmom in bi naj tako našle v medsebojni povezanosti teh

NAŠA DEŽELA V TISKU

Bibliografski popis

»Bibliografija, to je popis knjig in sestavljanje urejenih seznamov knjig in drugih slovstvenih izdelkov (razprav, člankov, leposlovnih prispevkov itd.), je postala ob stalnem naraščanju knjižne produkcije, zlasti pa ob zmeraj obilnejšem številu periodičnih publikacij nadvse pomembna pomožna veda za vsakršno raziskovalno in strokovno delo. Postala je tudi temelj moderni dokumentaciji.« (Mirko Rupel: Knjižnice in bibliografija.)

Nekaj bibliografskih publikacij smo imeli Slovenci tudi pred letom 1945. Toda šele po tem letu je dobila Narodna in univerzitetna knjižnica v Ljubljani poseben bibliografski oddelek, ki je izdal doslej bibliografije za leta od 1945 do 1959. V teh bibliografijah je ogromno gradiva, urejenega v pregledni obliki, po strokah.

Narodna in univerzitetna knjižnica objavlja bibliografske preglede v reviji Knjižga, ki jo lahko vsak brezplačno naroči pri Cankarjevi založbi v Ljubljani. Tudi v štirinajstdnevniku Naši razgledi najdemo na zadnji strani bibliografske preglede za nove tiske.

Naloga študijskih (pokrajinskih) knjižnic je tudi, da izdelajo splošne bibliografije za svoje ozemlje. Študijska knjižnica na Ravnah na Koroškem naj bi izdelala splošno koroško bibliografijo za vse tiske in druge prispevke (razprave, članke itd.), ki so v zvezi s to pokrajino, bodisi da so tu nastali ali so jih napisali avtorji, ki so bili v tej pokrajini rojeni ali pa so po vsebini navezani nanjo.

Naša naloga je torej med drugim zbirati

treh dejavnosti življenjski obstoj. Da je vključevanje turizma v kmečko gospodarstvo Tople možno, dokazuje dejstvo, da se z njim že ukvarjajo nekatere kmetije. Za doseg tega namena v polni meri je potrebno le več organiziranega dela v tem pogledu. Pogoji za razvoj turizma so tod zelo ugodni — prirodne zanimivosti in lepote ter kulturno zgodovinske vrednote.

Namen zaščite in ohranitev Tople kot narodnostnega ter kulturno zgodovinskega predela bi dosegli:

- z ohranitvijo pravilnega biološkega ravnotežja v prirodi;
- z usklajevanjem odnosov med posamezniki in skupnostjo do prirode, tako da se omogoči trajno razvijanje in rekreacijsko, znanstveno in gospodarsko izkoriščanje prirode in prirodnih dobrin;
- z doslednim varstvom značilne podobe pokrajine;
- s preprečevanjem vseh posegov, ki bi posredno ali neposredno prizadejali značilno podobo pokrajine (obliko naselij, arhitekture, zemljiško razdelitev itd.).

S tem prispevkom smo hoteli obrazložiti pomen zaščite, medtem ko nismo spregovorili konkretno o preventivnih ukrepih in seveda s tem v zvezi, kako vsestransko obnoviti Toplo tudi v funkcionalnem pogledu, da bi ohranila svojo prvotno podobo.

in hraniti krajevni in pokrajinski tisk in služiti spoznavanju domače krajevine zgodovine v najširšem pomenu.

GLASILA V MEŽIŠKI DOLINI

KOROŠKI FUŽINAR. Glasilo ravnenskih železarjev. Ravne na Koroškem. 1951 — 4°.

Od leta I/1951 do leta XIV/1964 (17. oktobra) je bil urednik Avgust Kuhar, potem Marjan Kolar.

INFORMATIVNI FUŽINAR. Mesečno glasilo ravnenskih železarjev. Ravne na Koroškem. 1964 — 4°. Urednik Marjan Kolar.

MEŽIŠKI VESTNIK. Glasilo občinskega odbora OF Mežica. Mežica. 1952—1953. 4°.

Leto I/1952. Izšlo 7 števil. (Naslov od št. 3: GLAS MEŽIŠKE DOLINE. Glasilo občinskih odborov OF Črna, Mežica in Prevalje.)

Leto II/1953. Izšla št. 1.

PLANINE — NAŠE VESELJE. Glasilo mladinskega odseka Planinskega društva Prevalje. 4°. Urednik Ernest Vauh. Prevalje.

Leto I/1959. Izšla št. 1.

Leto II/1960. Izšli št. 1, 2.

ALMANAHI

KLUB koroških študentov. Ob desetletnici gimnazije. Uredil Stanko Vrtič. (Ljubljana 1955.) 32 str. 8°.

Vsebina: O gimnaziji in Klubu koroških študentov. Koroški študenti na visokih šolah.

PET LET kluba koroških študentov akademikov. 1952—1957. Uredil Drago Vobovnik. Ljubljana, 1957. 105 str. 8°.

Vsebina: O delu Kluba koroških študentov. Iz kronike pevskega zbora KKŠ. O Prežihovem Vorancu in o Blažu Mavrelu.

VRESJE. Almanah maturantov ravnenske gimnazije. Ravne na Koroškem. 1960—1964. 8°.

Leto I/1960. Uredil Štefan Volf. Leto II/1961. Uredil Herman Vogel. Leto III/1963. Uredila Olga Heric. Leto IV/1964. Uredila Katjuša Strnad.

MATURANTI 1960. Maribor, Ravne, Ptuj. Maribor. 1960. 52 str. 8°.

Vsebina: Imenik maturantov in leposlovnih prispevkov.

MATURANTI 1961. Maribor, Ravne, Ptuj. Maribor. 1961. 63 + (I) str. 8°.

Vsebina: Imenik in leposlovnih prispevkov.

LJUDJE NA RAVNAH. Dnevniški zapiški pri gradnji gimnazije od 22. VI. do 1. VIII. 1950. (II. koroška dijaška MDB dr. Fr. Sušnika. Pisal Boris Strohsack.) [Tipkopis s slikami.] (II) + 98 str. 8°.

ZBORNICI

ZBORNİK KOROŠKE. (Uredil Vladimir Klemenčič.) Ljubljana. (Klub koroških študentov.) 1959. 120 str. 8°.

Vsebina: Geografski pregled Koroške. Gospodarska podoba Mežiške doline. Organizacija KP »Sever«. Oris protifašističnega boja na Koroškem in drugo.

KOROŠKI ZBORNIK. (Uredil Bogo Grafenauer, Lojze Ude, Maks Veselko). Ljubljana. Državna založba Slovenije. 1946. 658 + (II) str. 8°.

Vsebina: Temeljno delo o Koroški. Geografski in zgodovinski pregled Koroške in njenega duhovnega življenja.

ŠOLSTVO

GIMNAZIJA RAVNE NA KOROŠKEM 1951/1952. Ravne. 1952. 16 str. 8°.

Vsebina: Imeniki dijakov, profesorjev itd.

ŠOLSKA GLASILA v naši dolini zavzemajo v lokalnem tisku pomembno mesto, ne toliko po tehtnosti prispevkov kot po tem, da se v njih vzgajajo najmlajši zbiralci gradiva o naših domačih krajih. Seveda ne moremo prezreti tudi literarne vzgoje teh glasil, kar posebej velja za gimnazijska glasila. Nekatera izhajajo že več let, druga pa so po eni ali nekaj številkah spet ugasnila.

NOVA BRAZDA. Glasilo MKUD »Samo-

Zelenega Jurja praznujejo

Foto: B. Kajzer

rastniki» gimnazije na Ravnah. Ravne. 1947—1954. 4°.

Leto I/1947—1948? Izšla št. ?.

Leto II/? Izšla št. ?

Leto III/1950—51. Izšlo 6 števil. Urednik Boris Strohsack in Franček Paradiž. (Izhajala v 3 izvodih.)

Leto IV/1951—52. Izšlo 7 števil. Urednik Rajko Poberžnik. (Izhajala v 3 izvodih.)

Leto V/1952—53. Izšlo 4 številke. Urednik Ivan Skoflek in Marjan Kroflič. (Izhajala v 3 izvodih.)

Leto VI/1953—54. Izšlo 6 števil. Urednik Marjan Kroflič. (Izhajala v 6 izvodih.)

BRSTJE. Glasilo dijakov ravske gimnazije. Uredniški odbor: Edmund Zavodnik, Slavko Korošec, Nada Kac, Marjan Žmavc. Ravne na Koroškem.

Leto I/1957. Izšla št. 1. 4°.

MISEL MLADIH. Glasilo ravske gimnazije. Ravne na Koroškem. 1957 —.

Leto I/1957—58. Izšli št. 1, 2. Urednica Mija Hribernik. (250 izv.)

Leto II/1958—59. Izšlo št. 1, 2, 3. Urednica Ivanka Novak. (120 izv.)

Leto III/1959—60. Izšli št. 1, 2. Urednik Stefan Volf. (200 izv.)

Leto IV/1962—63. Izšla št. 1. Urednik Leo Žmavc. (130 izv.)

Leto V/1963—64. Izšli št. 1, 2. Uredili Alenka Florjančič, Jerica Marzel, Dušan Sečnjak. (250 izv.)

Leto VI/1964—65. Izšla št. 1. Urednik Drago Pečko. (150 izv.)

AMATER. Glasilo ravnstevnikov dijakov. Urednik Ervin Pirtovšek. Ravne na Koroškem. Leto I/1960. Izšla št. 1. 4°. (110 izv.)

SOS. Izdali osmošolci ravske gimnazije 1. aprila 1957. Izšla št. 1. 4°.

MLADOST POD URŠLJO. Glasilo učencev osnovne šole II. (Ivana Ditingerja) Ravne. Ravne na Koroškem. 1958—1962. 4°.

Leto I/1958—59. Izšlo št. 1, 2, 3. Urednik Leo Žmavc.

Leto II/1959—60. Izšla št. 1. Urednica Marija Polajner.

Leto III/1960—61. Izšlo št. 1, 2, 3. Uredniki Alenka Florjančič, Marija Ovnič, Jože Košuta.

SAMORASTNIKI. Glasilo osnovne šole Prežihovega Voranca. Ravne na Koroškem. 1962—. 4°.

Leto I/1962—63. Izšli št. 1, 2.

Leto II/1963—64. Izšlo št. 1, 2, 3. Uredniki Ludvik Gutenberger, Anton Grobelnik, Silva Razgoršek, Vili Kveder, Tatjana Grlic.

Leto III/1964—65. Izšla št. 1.

ŽAREK. Glasilo učencev metalurške industrijske šole. Ravne na Koroškem. 1959—1961. 4°.

Leto I/1959—60. Izšlo št. 1, 2, 3. Uredili Cene Glušič, Anton Papež, Anton Spegel, Filip Dolinar. (200 izv.)

Leto II/1960—61. Izšli št. 1, 2. Uredili Ivan Križnar, Anton Papež, Anton Spegel, Mirko Gorenšek. (150 izv.)

VIGRED. Glasilo literarnega krožka osnovne šole Franja Goloba na Prevaljah. Na Prevaljah. 1955 —. 4° (Letno izšlo 3 številke po 120 izv.)

Od leta I/1955—V/1960 urejal uredniški odbor.

Leto VI/1960—61. Urednik Ana Valente.

Leto VII/1961—62. Urednik Jelka Drezgič.

Leto VIII/1962—63. Urednik Anica Pavše.

Leto IX/1963—64. Urednik Miran Zemljič.

Leto X/1964—65. Izšli št. 1, 2. Urednik Rado Jurač.

ODMEVI IZ POD PECE. Glasilo nižje gimnazije Črna. Črna na Koroškem.

Leto I/1959. Izšla št. 1. 4°.

NARODOPISJE

MAROLT France: Slovenski ljudski plesi Koroške. (Spisala France Marolt in Marija Šuštar.) Ljubljana. Glasb. nar. inst. 1958. 68 str. s slikami. 4°.

MÖDERNDORFER Vinko: Koroške uganke in popevke. V Celju. Mohorjeva družba. 1949. 63 str. 8°.

(Koroške uganke in popevke so izšle prvič že l. 1933 v Celju.)

MÖDERNDORFER Vinko: Koroške narodne pripovedke. Celje. Mohorjeva družba. 1946. 367 + (I) str. 8°.

Möderndorferjeve Narodne pripovedke iz Mežiške doline so izšle že l. 1924 v Ljubljani in Koroške narodne pripovedke l. 1937 v Celju.)

MÖDERNDORFER Vinko: Koroške pripovedke. (Ilustriral Gvido Birolla.) V Ljubljani. Mladinska knjiga. 1957. 179 + (III) str. 8°.

KOTNIK Franc: Storijske I. II. Celovec. Družba sv. Mohorja. 1958. 8°.

(Kotnikova prva izdaja Storijske I. del — Koroške narodne pripovedke in pravljice — je izšla na Prevaljah pri Družbi sv. Mohorja l. 1924.)

MÖDERNDORFER Vinko: Ljudska medicina pri Slovencih. Ljubljana. Slovenska akademija znanosti in umetnosti. 1964. 432 + (VI) str. 8°.

PRIRODNE VEDE

DRETNIK Dušan: Elaborat o škodi, ki jo je povzročilo neurje 21. 6. 1961 v gozdovih SLP na področju KGG Slovenj Gradec. [Tipkopis s slikami.] (I) + 36 str. + priloge. 4°.

UPORABNE VEDE

ZDRAVSTVO v občini Ravne na Koroškem. (Poročilo za leto 1962. Sestavil in analiziral dr. Janko Sušnik. Podatke zbrala statističarka Pavla Pratkanec.) [Tipkopis.] Ravne na Koroškem. Občinski zdravstveni center 1963. (IV) + 80 str. + 1 pril. 8°.

DRETNIK Dušan: Neposredne možnosti za intenziviranje gozdne proizvodnje na koroškem gozdno gospodarskem področju. Otiški vrh. Tovarna sulfatne celuloze in natron papirja v izgradnji. 1964. 33 str. (Ciklostil). 4°.

MOHORIČ Ivan: Industrializacija Mežiške doline. Maribor. Založba Obzorja. 1954. 315 + (I) str. 8°.

Vsebinska: Zgodovina jeklarne na Ravnah, prevajalske železarnice, mežiškega rudarstva in premogovnikov.

GLASBA

KRAMOLC Luka: Zbornik koroških pesmi. Ljubljana. Državna založba Slovenije, 1948. 104 str. 8°.

Vsebinska: Pesmi Mežiške doline, Podjune, Roža in Zilje.

POJDAM u rute. (Ljubljana.) Koroški akademski oktet. 1960. 11 str. 8°.

Vsebinska: Poročilo o gostovanjih; besedila, pesmi.

GLEDALIŠČE

GLEDALIŠKI list gledališke skupine DPD Svobode na Ravnah. Ivan Cankar »Hlapci«. Ravne na Koroškem. (1955). 33 str. 8°.

TRETJA okrajna dramska revija. 26. IV. — 29. IV. 1961. Ravne na Koroškem. (Občinski svet Svobod.) 1961. 20 str. 8°.

ŠPORTI

CAJNKO Vinko: Telesna vzgoja treh dolin. Mislinjske, Mežiške in Dravske doline. Slovenj Gradec. 1957. 231 + (IV) str. 8°.

Vsebinska: Zgodovina in delo telesno vzgojnih društev.

DRŽAVNO smučarsko prvenstvo v klasičnih disciplinah 1955. Ravne na Koroškem. 1955. 4°. 3 zvezki.

DEVETNAJSTO državno prvenstvo v klasičnih disciplinah Ravne na Koroškem — Črna na Koroškem. Ravne na Koroškem. 1964. 4°.

DRUGE mednarodne smučarske tekme metalurških podjetij od 4. do 6. II. 1955. Ravne na Koroškem. 1955. (36) str. 8°.

MEDNARODNI smučarski mladinski troboj. Ravne na Koroškem. 1956. (10) str. + 1 pril. 8°.

METALURŠKE zimske športne igre 21. in 22. januarja 1962. Ravne na Koroškem. 1962. (8) str. 8°.

PRVE mednarodne metalurške smučarske tekme. Ravne na Koroškem. 1954 (16) str. 4°.

SMUČARSKI teki za pokal Kurikkala od 9. do 12. februarja 1956. Ravne 1956. 44 str. 8°.

PLANINSTVO

TABOR koroških planincev na Plešivcu. 18. VII. 1954. Maribor. 1954. 29 str. 4°.

Vsebinska: Zgodovina in razvoj planinstva v Mežiški dolini.

LITERARNA ZGODOVINA

PREŽIHOV zbornik. Uredila Marja Boršnikova. (Ilustriral Janez Vidic.) V Mariboru, Založba Obzorja 1957. 420 + (I) str. 4°.

Vsebinska: Spomini kulturnih in političnih delavcev na Prežihovega Voranca in študije o njem.

ZEMLJEPIS, ZGODOVINA

OB severni meji. Maribor, Mariborski literarni klub. 1961. 93 + (I) str. + 1 pril. 8°.

(O Mežiški dolini str. 76—90.)

MELIK Anton: Štajerska s Prekmurjem in Mežiško dolino. Ljubljana. Slovenska matica. 1957. 595 + (I) str. 8°.

(Mežiška dolina: str. 100—117.)

GAMS Ivan. Pohorsko Podravje. Razvoj kulturne pokrajine. Ljubljana. Slovenska akademija znanosti in umetnosti. 1959. 231 str. + pril. 8°.

(V tem delu je vključena tudi Mežiška dolina.)

GOSTINSTVO — turistični vodnik za okraj Slovenj Gradec. Mislinjska — Dravska — Mežiška dolina. (Sestavil Avgust Kuhar.) Slovenj Gradec. Gostinska zbornica. 1955 (33 str.) + 1 pril. + zemljevid. 8°.

ŠASEL Jaro: Dosedanja arheološka najdišča v Mežiški dolini. Seminarska naloga 1950. (Tipkopis.) 6 str. 4°.

KOROŠKA v borbi. Spomini na osvobodilno borbo v Slovenski Koroški. Celovec. Zveza partizanov Slovenske Koroške. 1951. 224 str. + pril. 8°.

ŽOLNIR Bogdan: Partizanski tisk ob

Meži, Dravi in Mislinji. Maribor. Založba Obzorja. 1962. 210 + (I) str. 8°.

ŽEVART Milan: Po sledovih narodno-osvobodilne vojne v mariborskem okraju. Maribor. Založba Obzorja. 1962. 360 str. 8°.

VOJNE akcije u Koroškoj 1918/19. (Kratki pregled.) Beograd. Vojnoistorijski institut J. A. 1950. 70 str. + priloge. 8°.

Vsebinska: Boj za slovensko Koroško.

DIPLOMSKE NALOGE

Diplomske naloge maturantov ravske gimnazije in drugih domačinov, s katerimi so diplomirali na fakultetah univerze v Ljubljani, so redke, dragocen vir za domoznastvo, saj so navadno tipkane le v nekaj izvodih, od katerih ostaneta dva na fakulteti, enega pa hrani študijska knjižnica na Ravnah.

DRETNIK Dušan: Gozdno gospodarstvo Mežiške doline. Diplomatska naloga. (Tipkopis. S slikami.) Ravne. 1956. (II) + 212 str. + priloge. 4°.

FICKO Peter: Ravne na Koroškem. (Mestna geografija.) Diplomsko delo. (Tipkopis. S slikami.) Ravne. 1961 (II) + 83 str. + (XVIII) + pril. 4°.

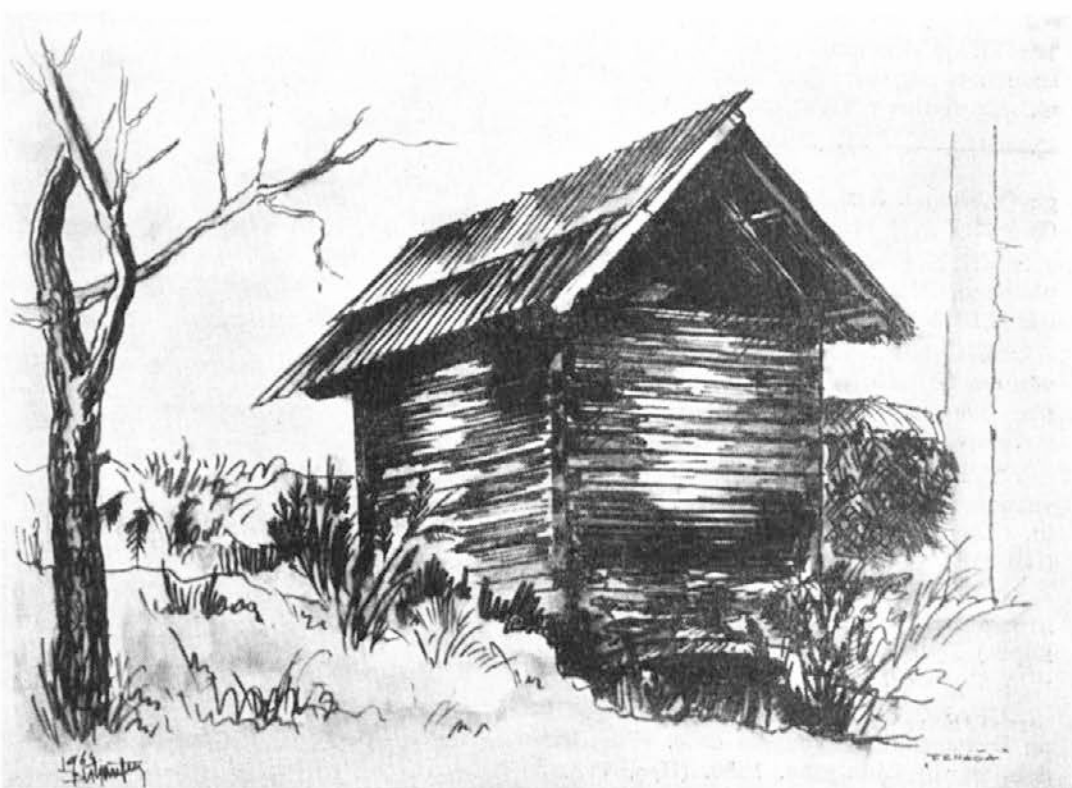
JEROMEL Anton: Ekonomska in družbena problematika gorskih kmetij v Mežiški dolini. Diplomsko delo. (Tipkopis.) Črna na Koroškem. 1962. (II) + 70 str. 4°.

MEDVED JAKOB: Mežiška dolina. (Diplomska naloga. Fotokopije.) Ljubljana b. l. 112 listov. 8°.

MODER Olga: Naselje Prevalje. Monografija. Diplomsko delo. (Tipkopis. S slikami.) Ljubljana. 1960. (II) + 75 str. + priloge. 4°.

NABERGOJ Dušica: Kmetijska proizvodnja v Črnečah in Črneški gori pri Dravogradu. Diplomatska naloga. (Tipkopis. S slikami.) Ljubljana 1956. (IV) + 87 str. + priloge. 4°.

PRATNEKAR Maks: Kmetijstvo rudarske vasi v Mežiški dolini. Diplomatska nalo-

F. Boštjan, Frnača

LEOPOLD SUHODOLČAN

SVETLICE

Pri založbi Obzorja v Mariboru je januarja izšel Suhodolčanov prvi roman Svetlice.

»Svetlice so svetle lise v senci drevesa, drobne kresnice v nočeh. SVETLICE pomenijo Suhodolčanu vrednote: ljubezen, lepoto, skratka vse tisto, zaradi česar je vendarle vredno živeti to naše življenje, polno nerešenih osebnih problemov, skrbi in senc.« (Iz spremne besede založnice.)

Bralca naših krajev bo roman dvakrat zanimal:

1. ker ga je pisal več kot manj domačin,
2. ker kaj kmalu spoznamo, da se dogaja pri nas, da so Poljane Prevalje, Dobrije pa Ravne.

Predvsem ob drugi ugotovitvi bo naš bralec postal še posebno pozoren in kritičen. Iskal bo sebe in bo spraševal, ali smo to mi. Hotel bo spoznati junake, identificiral jih bo. In ko bo prebral roman, bo nekaj težkega leglo nanj, porajali se mu bodo dvomi o pristnosti.

Ali niso domalega vsi ti ljudje, Marini pa Grofi, Korošci, Zobci, Tomaži, Kosi, Barbara, Ana, nekam čudni, »špasni«? bo sklepal bralec.

Vsi so nekam živčni, sitni pravzaprav, se zbadajo, so drug drugemu napoti, govore učeno; kot da bi poslušal predavanje aktivista, so njih besede včasih. (Andrej in Barbara se skorajda na vsem lepem razideta, Barbara sili za Kosom, čeprav vsaj bralcu postane takoj jasno, da je on ne mara. Kvečjemu kar tako — mimogrede; stari Marin ima dvojen obraz — doma in v baru ob mladi Veroniki, je včasih kar siten čudak, Grof tudi ni povsem normalen, pa Ana — živčna, razdražena je, Simon je čudak, Tomaž je snob... no, hvalabogu, stara Marinka je preprosto normalna.) Taki so, in bognasvaruj, če smo res taki tudi mi.

In kje jih vse srečamo, in kaj vse počno! Tarokirajo »Pri stari pošti«, klepetajo in se »svetsko« pogovarjajo v kavarni, zberejo se na »hausbalu« pri Paraju (Andrej se zdru-

žuje z Lizo, Paraj se umakne z drugo), v baru v Mariboru srečamo Marina, dalje srečamo nekatere na koči. Kakšen šef ti je Pivec! Za današnji čas skoraj nerazumljiv. Pa tisto poglavje s splavom, ali ni prehudo naturalistično?

Težak je, težak roman.

Ali res lahko Barbara kar pusti dva čedna otroka, dobro službo, pa tudi mož ni nemož?!

Tako ocenjuje naš bralec, tak je pogled na roman z enega, čisto našega zornega kota. Morda se bo kdo celo spomnil na kak svetovni roman. Morda na Artamonove Gorkega, Galsworthyjevo Sago o Forsytih, Faulknerjeve romane, na njegove meščane iz New Orleansa.

Ali je Marin junak naših sag? Pa vendar pisatelj ustvarja roman Marinov, vsi žive za »tistega Marina, ki bo nekega dne uresničil veliko željo Marinovega rodu«. To je saga nekega rodu, vendar ne naših krajev. Je pa zanimiva saga, sodobna in polna »svetlic«.

Zato pa je treba oceniti roman z drugega, širšega zornega kota. Ob širših meritvah pa dobi knjiga širše in globlje dimenzije.

Pisatelj nam je jasno razgrnil blišč in bedo malomeščanske družbe, starih purgarjev, ki tipajo in iščejo ravnovesje v novi družbi, pa novih parvenijev, ki pozabljajo na ideje revolucije. Naša družbena morala v novonastajajočih, v silnem ritmu rastočih mestih je v krizi in ravno v iskanju poti iz krize je velika vrednost romana. Z iskreno prizadetostjo išče drobne, večne in pomembne vrednote človeka in družbe. Zaupa v človeka in jasno mu je, da si ne smemo delati nobenih iluzij. Težko se je prebiti, a Barbara se je preko ponižanja prebila: »Zdaj je z mano drugače. Znala bom živeti, to je najvažnejše... drugačna sem, čeprav me je

stalo veliko veliko, naj nihče več ne prehodi za mano te poti...«

Suhodolčan je z romanom ponovno dokazal, da ima pisateljsko rutino (sodoben stil, značilni notranji dialogi, ki so v glavnem močni, prijetno osvežilo so domače barvane besede), da zna prodreti v duševnost junakov, jo analizirati, pa tudi obvladati.

So poglavja, so deli romana, ki bi bili sami zase dovršene novele. Smo pa trčili s tem ob neko slabost romana — kompozicija je premalo trdna.

Z zanimanjem čakamo nadaljevanje, kako se bodo razpletale zgodbe Marinov. Junaki romana se bore in iščejo smisel življenja. Njegovi ljudje so odkriti, kakor je odkrit pisatelj, ko razgrne pred nas krizo sodobne družbe in pisatelj veruje, da bodo našli pot iz osebne in družbene zakompleksiranosti, daje nam vero v ČLOVEKA, ki je je sam poln, pokazal je nam, da SO v ljudeh SVETLICE.

Ko zaključujem te svoje misli o Suhodolčanovem delu, so v časnikih že začele izhajati prve kritike. Slovenska javnost je roman ugodno sprejela.

Prof. Tone Sušnik

KOMFORT

Mlad zakonski par razkazuje prijateljem svoje stanovanje.

— To je pa soba za glasbo, je mladi mož odprl še zadnja vrata, ali če hočete — glasbeni salon.

— Glej no, pa nikjer nobenega instrumenta! se je začudil prijatelj.

— Seveda, je rekla gospodinja, instrumentov ni, toda od tod se najbolje sliši sosedov radio.

TE ŽENSKÉ

Mark Twain je nekoč dejal:

— Ženska je vsak hip sposobna iz nič narediti tri stvari: klobuk, solato in zakonski prepir.

ga (Tipkopis. S slikami.) Ljubljana. 1956. (I) + 82 str. + priloge. 4°.

SUŠNIK Franc: Flora Uršlje gore. Diplomsko delo. (Tipkopis. S slikami.) Ljubljana. 1955. (I) + 53 + (II) str. + priloge. 4°.

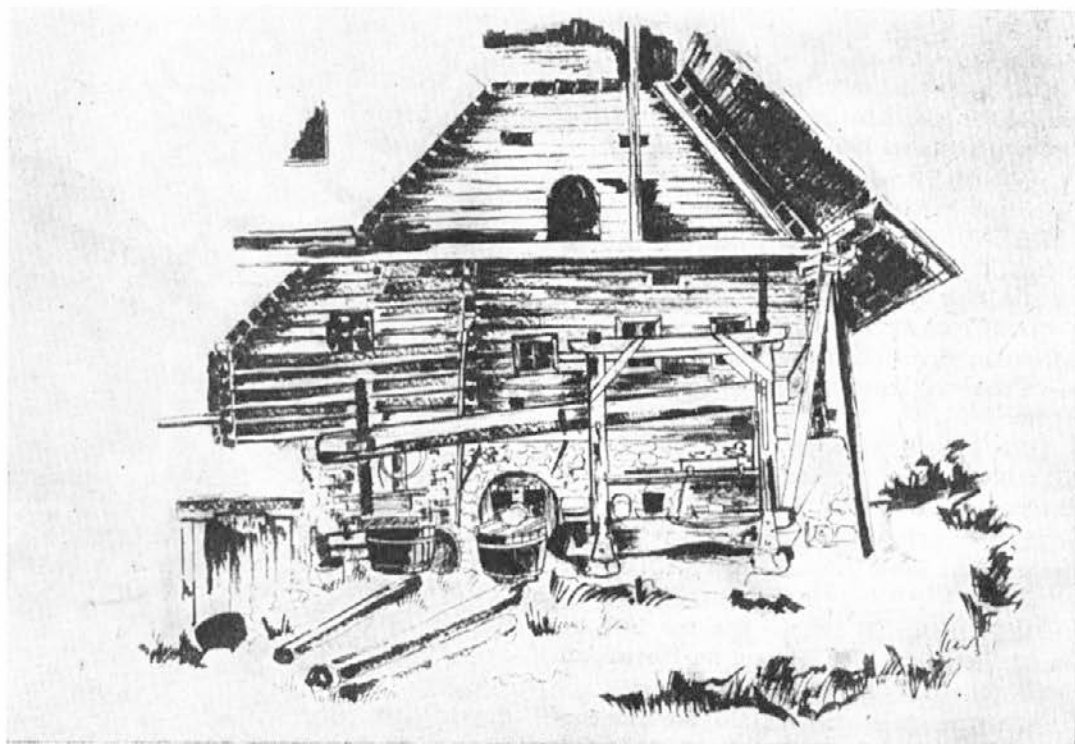
URŠIČ Ivan: Samotna kmetija pri Slovenjem Gradcu. Diplomsko naloga. (Tipkopis. S slikami.) Ljubljana. 1957. (I) + 90 str. + priloge. 4°.

VAUKAN Anton: Erozijski pojavi na severnem pobočju Uršlje gore. Diplomsko delo. (Tipkopis. S slikami.) Ljubljana. 1960. (III) + 77 str. + priloge. 4°.

ZAVODNIK Edmund: Ravne kot potrošni center zelenjadi. Diplomsko delo. (Tipkopis.) Ljubljana 1964. (I) + 80 + (II) str. + priloge. 4°.

ZUPANČIČ Jože: Regionalni opis občine Dravograd. Diplomsko delo. (Tipkopis. S slikami.) Ljubljana. 1960. (II) + 77 + 3 str. + priloge. 4°.

Sestavila: Marija Suhodolčan

F. Boštjan, Zdovčev v Kotljah

Janko Gačnik - sedemdesetletnik

Kar jih je danes starih 25 do 55 let, ki so hodili na Ravnah v šolo, so bolj ali manj vsi Gačnikovi učenci.

Trideset let je bil učitelj na Ravnah, od 1920. do 1950. leta; pravzaprav trideset bi jih bilo, da jih niso pretrgala štiri leta oku-

Janko Gačnik,
učitelj in borec

pacije, ki jih je preživel v konfinaciji nekje v Abruzzi in potem kot učitelj v taborišču NOVJ v južni Italiji.

Trideset tistih let, ki so pomedla stoletja in postavila tudi Guštanj — Ravne na glavo.

Pred 70 leti: videz je bil tedaj, da čas večnostno stoji; Franc Jožef je bil cesar že trideset, že štirideset let, in petdeset let, in šestdeset, sedemdeset, domalega sedemdeset let cesar: na svetu nihče živ ni drugega pomnil kot Franca Jožefa. Toda čas je stal le kakor vase prisluskujoča nosečnica pred svojo hudo uro.

Samorastno je bilo Gačnikovo otroštvo v Libeličah. Bistre se je tudi nemškega dobro naučil; prav je napisal v šolski nalogi »Erdbeben« in ne »Potresen ist gewesen«.

V Celovcu ga niso sprejeli na učiteljsko. Kapitulariral pa Gačnik že tedaj ni. V Mariboru je bil ravnatelj Schreiner in profesor dr. Potočnik, prijatelj koroških Slovencev. 1914. leta je maturiral, svetovna vojska se je začela, nekaj mesecev je bil učitelj v Slovenskih goricah pri Barbari, potem je moral v vojske.

V Romuniji je, poročnik, čakal konec 1918 in mimo Libelič hitel med prostovoljce — borce za Koroško.

Jugoslavija — čudovita beseda! Eros, ki je vžigal žene in dekleta. Za moške je pomenila konec vojske. Pomenila je konec nemške gosposčine in oholosti. Za idealiste je bila uresničenje sanj o gospodstvu demokrati in objem bratstva slovanskega od Zilje do Carigrada.

V ponesrečeni ofenzivi 29. aprila 1919 je bil Gačnik ranjen. Tedaj se je, onemogel v sovražnikovih rokah, s krvjo zapisal svoji Koroški.

Guštanj z Mežiško dolino, ki se je z odločno akcijo svojega »narodnega sveta« in Malgajevih borcev takoj po razsulu monarhije vključil v jugoslovansko skupnost, je prišel brez plebiscita v Jugoslavijo. Toda ta Guštanj je trpel od sledov tiste vloge, ki mu jo je bila namenila germanizacija Slovenske Koroške, in gospodje v jeklni so bili tudi poslej Nemci.

S temi sledovi se je Gačnik spoprijel z gorečnostjo jugoslovanskega patriota; jugoslovanski patriotizem je vnel v svojih učencih in v mnogoterih društvih, ki jim je

bil predsednik, tajnik, režiser, vaditelj, pevovodja in prosvetar.

Lepo je, če se učenci pohvalijo: Gačnik me je učil! Lepo, če se učitelj lahko ponosno spomni: glej, ta je bil moj učenec!

Po osvoboditvi so nove Ravne vzkipele. Gačnik je bil upravnik dijaškega doma, upravitelj šole, gradil je spomenik v Dobrih, urejal je partizanske grobove, bil je tajnik Zveze borcev, režiral je igre, vadil in vodil je pevce, z ženo Miro povsod prisoten prosvetni delavec.

— Ženi — Mariborčanki — sem pri poroki tako obljubil, je dejal, ko se je po upokojitvi preselil v Maribor.

Korenike so ostale na Koroškem. Buden čuvár je nad tradicijami koroške narodne borbe.

Boštjan je razstavljal

Februarja je v študijski knjižnici razstavljal naš sodelavec *Franc Boštjan*. Ker je minilo že precej časa od njegove zadnje razstave, zasluži gotovo več pozornosti.

Razstava — nad 40 del — je po tehniki obsegala večinoma risbe, nekaj pastelov in eno olje, po motivih pa večidel koroške domačije, kašte, mline, pokrajine in obraze, ki so se jim pridružili še motivi iz železarne; stilno je docela prevladoval realizem.

Kaj slikarja zadnja leta najbolj privlači in kam kaže njegova pot? Že izbor razstavljenih del potrjuje, da je Boštjanu bliže risba kot barva. Prav tako je očitna vse večja zvestoba koroški folklori, saj postaja kar njen dokumentarist in kronist. Najboljša dela najdemo zato med njegovimi kaštami, mlini in žagami. Vendar pa se skriva v tem nagnjenju tudi nevarnost oziroma ima takšna usmeritev poleg dobrih tudi slabe strani. Dobro v vsakem primeru za zgodovinarje in narodopisce, ki so jim lahko nekatere Boštjanove risbe dragocen študijski material, slabe za umetniško vrednost del, ker prevelika zvestoba originalu lahko

omejuje svobodo ustvarjanja. Za umetnika je pač važnejše, da izrazi tip koroške hiše, kašte ali mline nasploh, še bolj, če ustvari svojo vizijo mlinov in kašt, kakor pa da nariše točno to in to domačijo.

Taka umetniška stvaritev je brez dvoma kašta, upodobljena tudi na vabilu. Pač zato, ker je originalna kašta dala le navdih za njen nastanek.

Zdaj imamo seveda na izbiri dvoje meril za ocenjevanje Boštjanovih del in mu bodo najbolj laskavo oceno gotovo dali zgodovinarji in etnografi, ki jim je Boštjan resnično veliko ponudil, medtem ko bodo umetnostni kritiki priznali trajno vrednost znatno manjšemu številu del.

Železarski motivi so očitno manj doživeti od ostalih, so pa res tudi bolj bežno narisane skice kot izdelane podobe.

Motil pa bi se tisti kritik, ki bi mislil, da Boštjan ne ve, da je ena od največjih izraznih možnosti slikarstva svoboda komponiranja, prenašanja notranje doživetih stvari v obliki podob na platno in papir. Boštjan ve, da lahko umetnik vsrka zunanje vtise, jih nosi v sebi, dokler ne dozori in jih potem (prepojene s svojo osebnostjo) oblikuje. Boštjan tudi ve, da lahko slikarjeve risbe in platna vriskajo od barv, da se črte stiskajo od groze, da lahko izžarevajo žalost ali veselje in enaka čustva vzbudijo tudi pri gledalcih.

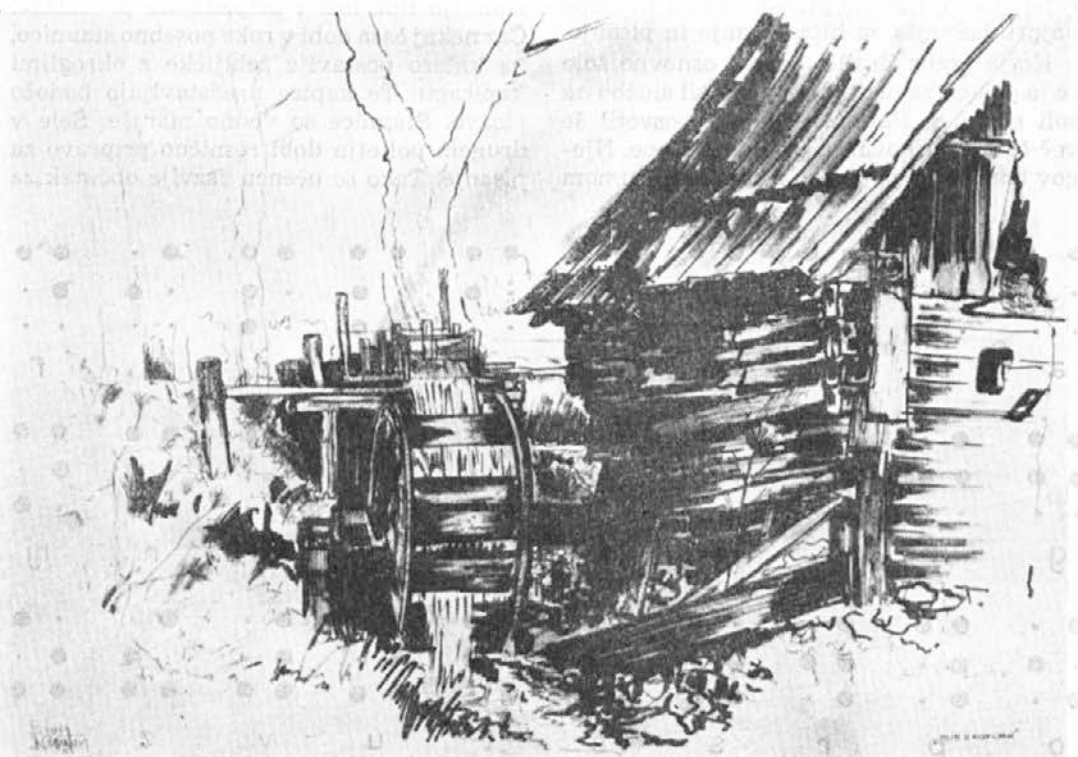
Te možnosti je sprejel le delno, večinoma pa se je zavestno odločil, da bo le kronist domače dežele in to vlogo tudi dosledno opravlja.

n. r.

ZNAČILNOST

— Zakaj te voditelji ne marajo? so nekoč vprašali nekega filozofa.

— Zato, ker voditelji nikoli ne marajo tistih, ki so pametnejši od njih, je odgovoril filozof. To je skupna značilnost vseh voditeljev.

F. Boštjan, Ob bistrem potoku

BRANJE V TEMI

Morda si težko predstavljate življenje brez opazovanja okolice, ne da bi videli čudovite lepote narave. In vendar so se milijoni ljudi po vsem svetu zadovoljili s takim življenjem. Res je številka visoka, a je resnična. Že v Sloveniji je okrog 1600 ljudi prizadetih pri vidu.

Malokateremu je znano, kako slepi berejo in pišejo. Pisava slepih je mnogo enostavnejša od normalne pisave. Sestavljena je preprosto iz pik oziroma točk, vbodenih v papir. Imenuje se po izumitelju pisave Louisu Brailu — (Braillova pisava).

Louis Braille je bil Francoz. Živel je v prvi polovici prejšnjega stoletja v okolici Pariza. Starši niso bili premožni, vendar je oče čevljar družino lahko preživljal. Mali Louis se je večkrat igral z očetovim orodjem. Pri tem pa se je usoda z dečkom kruto poigrala, saj tudi pri igri nesreča nikoli ne počiva. Ko je bilo Louisu tri leta, je nekoč tekel preko dvorišča s šilom v rokah. Spotaknil se je in orodje se mu je zadrlo globoko v oko. Kljub prizadevanju zdravnikov, da bi s takratnim znanjem zdravljenja resili drugo oko, je deček popolnoma oslepel. Starši so bili močno prizadeti. Kam naj pošljejo slepega sina, da bi se izučil poklica? Po naključju so zvedeli za prvi zavod za slepe v Parizu, ki so ga prav v tem času ustanovili. Tako so poslali sedemletnega Louisa v to šolo z upanjem, da bo kljub izgubi vida lahko nekoč opravljal neko delo.

Prva šola za slepe je bila torej ustanovljena v Parizu. Ustanovitelji so bili tedaj v veliki zadregi. Proučiti so namreč morali, kako naj bi podajali znanje učencem. Pisave za slepe ni bilo, zato tudi nobenih knjig ali učbenikov. Najprej so normalno pisavo prilagodili tako, da so jo učenci na poseben način vbadali v papir. Vendar je bilo tako pisanje mučno in zamudno. Zato so se morali zanašati predvsem na svoj spomin.

Kljub vsem težavam je bil Louis Braille vedno odličen učenec. Že tedaj so se mu porajale misli, kakšna pisava bi bila za slepe najprikladnejša za hitro branje in pisanje.

Ko je Louis Braille končal osnovno šolo se je priučil za učitelja in nastopil službo na šoli slepih v Parizu. Sedaj je posvetil še več časa raziskovanju pisave za slepe. Njegov trud je bil poplačan z odličnim izumom

pisave, ki jo danes uporabljajo vsi slepi na svetu.

Zamislil si je šest točk, s katerimi naj bi zgradil celotno abecedo. Črke naj bi se ločile med seboj le po številu in legi točk. V ta namen je napravil tudi prvo pripravo za pisanje. Na eno stran pločevinaste mape je vbodel jamice, na drugo pa okenca, od katerih je vsako pokrilo šest jamic. Med obe strani je položil papir in s posebnim pisalom (v obliki šila) delal nanj pike. Ta prvi poizkus pisanja mu je odlično uspel. Take priprave uporabljamo slepi še danes, le da so medtem že precej zastarele.

Louis Braille je s svojim izumom napravil pravo revolucijo v šolanju slepih in tako postal eden njihovih največjih dobrotnikov. V številnih glavnih mestih Evrope so začeli ustanavljati šole za slepe.

Danes poleg tablic (priprave za pisanje) uporabljamo v šolah še posebne pisalne stroje, ki omogočajo zelo hitro pisanje.

Kako je z izobraževanjem slepih pri nas? Danes je ta problem že povsem rešen. V Jugoslaviji ima glavno mesto vsake republike posebno osnovno šolo za slepe. Poleg tega nastajajo že srednje šole: v Beogradu je srednja medicinska fizioterapevtska šola za slepe, v Zagrebu srednja daktilografska šola itd. Na žalost pa nimamo v Jugoslaviji gimnazije za slepe, čeprav je zanjo danes že mnogo interesentov. Številni starejši slepi obiskujejo zavod osebne izobrazbe, poleg službe tudi večerno gimnazijo. Danes je slepim odprta pot celo na visoke šole. Nekateri med njimi že uspešno opravljajo službe, za katere je potrebna univerzitetna izobrazba. V Beogradu imamo npr. slepe pravnike, drugod profesorje itd.

Kako poteka pouk v osnovni šoli za slepe? Ta šola se od normalnih ne razlikuje, le prvi razred je prilagojen privajanju učenca na tipanje. Zato dobi v začetku prvega razreda vsak učenec v posebni škatli pomešana zrna pšenice, koruze, fižola itd. Ta zrna s pomočjo tipa loči v pripadajoče predalčke. Čez nekaj časa dobi v roke posebno stavnico, na katero postavlja žebeljčke z okroglimi kapicami. Te kapice predstavljajo bodočo pisavo. Stavnice so vedno manjše. Šele v drugem polletju dobi resnično pripravo za pisanje. Tako se učencu razvije občutek za

tipanje. V ostalih sedmih razredih osnovne šole je učni program enak učnim programom drugih osnovnih šol.

Iz osemletke gredo absolventi v različne šole ali na delovna mesta.

Tudi moje šolanje je potekalo na tak način. Po končani osemletki sem se odločil za gimnazijo, ki jo sedaj obiskujem na Ravnah. Sprejeli so me z veseljem in kot popolnoma enakopravnega drugim dijakom. Zato naj ob tej priložnosti izrečem zahvalo in priznanje ravenški gimnaziji.

Beno Zagernik

Festival Koroškega kinokluba

Presenetili so dvakrat: najprej ocenjevalno komisijo, nato občinstvo na Ravnah in v Slovenjem Gradcu. Triindvajset 8 mm filmov so posneli člani Koroškega kinokluba samo lani. Toliko so jih tudi poslali v tekmovanje na domačem festivalu, ki so ga priredili v začetku februarja na Ravnah.

Komisija ni imela lahkega dela, ko je izbirala in priznavala kvaliteto.

Po zvrsteh je odločila tako:

— **dokumentarni film**, 1. Broman, **Steljeraja**, 2. Vezjak, **Frnača**, 3. Čretnik, **Operacija**;

— **reportaža**: 1. Broman, **Benetke**, 2. Broman, **Pariz**, 3. Vezjak, **Turistični teden v Črni**;

— **igrani filmi**: 1. Rupar, **On, ki rad spi**, 2. Flis, **Zares krvava zgodba**;

— **žanrski filmi**: 1. Vezjak, **Kauko, čebe-lice in med**, 2. Vezjak, Broman, Rupar, inž. Šipek, **Slovo od Kuharja**, 3. Čretnik, **Maškarada**.

Posebno nagrado za idejo in tekst je dobil film »Slovo od Kuharja«, za idejo pa »Maškarada«.

V celotni oceni, ne glede na zvrst, pa je žirija razporedila filme:

1. Steljeraja, 2. Benetke, 3. Kauko, čebe-lice in med.

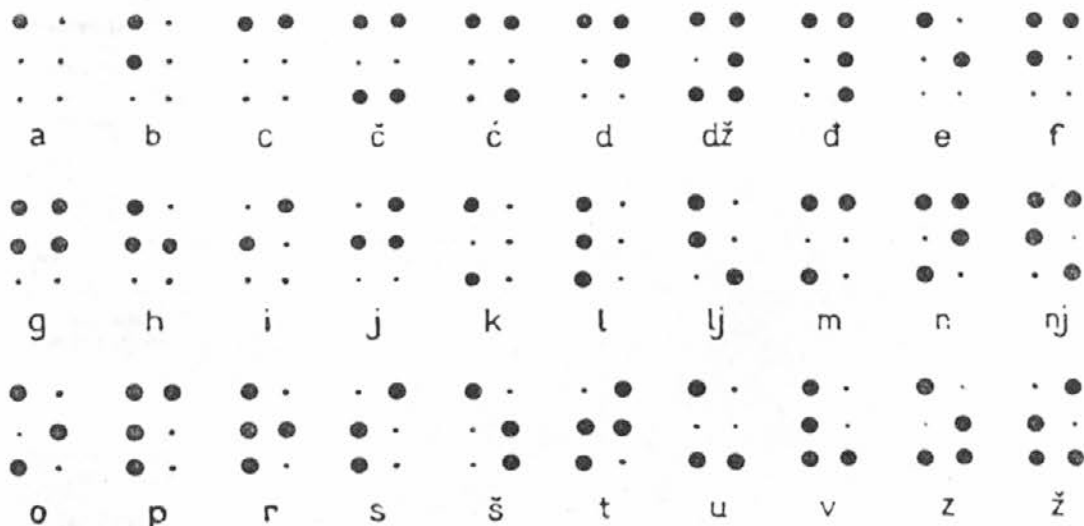
Na Ravnah in v Slovenjem Gradcu so člani Koroškega kinokluba predvajali izbor najboljših filmov, obakrat je bila dvorana nabito polna, občinstvo pa navdušeno. Pohvalo iz prejšnje številke našega lista lahko samo nadaljujemo in povemo, da so naši filmarji zares talenti, le besedila, (ki pa pri filmu resda pridejo po funkciji šele na tretje mesto) ne bi smeli zanemariti in je Slovo od Kuharja najlepši primer filma, ko sta se ujeli beseda in slika.

Prav tako ne bi smeli preveč popuščati okusu naročnikov, za katere snemajo npr. dokumentarne filme. Le strokovnjak naj ima pravico določiti, kako bo izpolnil postavljeno nalogo.

Vendar s sredstvi, ki jih imajo zdaj na razpolago, ni bilo mogoče narediti stvar še boljše, zato raje za zaključek pripišimo oceno strokovnjaka iz Ljubljane, Maria Šubica, ki je bil v ocenjevalni komisiji in je potem napisal oceno tudi za Delo:

»...navdušenje, ki spremlja Koroški kinoklub, zdrava kritična presoja, ki je je sam sposoben, študijski pristop in zavest, da kamera ne more ostati le hobby, da se mora srečati s časom in ljudmi, to zasluži iskreno priznanje.«

r

Braillova abeceda

Žrtvujmo kaj za zdravo skupnost

Ob praznikih si čestitajo med seboj kolektivi, vodstva in osebja podjetij. Mnogo se ob takih priložnostih izreče želja, še več jih ostane skritih in neizrečenih. Sta si želela srečo tudi delavec in kmet, ki sta se med vojno tako tesno povezala in si obljubila večno bratstvo?

Bilo je v navadi, da so za »vejke cajte« mesarji razstavili debele vole in jih celo ovenčane sprovajali, da so ljudje videli, kaj bodo lahko kupili in jedli. V prenesenem smislu bi lahko rekli, da so pokazali, kaj je kmet dal prebivalstvu. Jasno je, da je kmet-rejec dobil primerno nagrado. Kmet bo tudi danes dajal, če bo prejemal, in kdo more živeti brez hrane? Zato dajmo drug drugemu tudi več kot samo želje, človek človeku, podjetje podjetju, kmetijstvo industriji, industrija kmetijstvu, vsi pa kraju in narodu.

Na 8. kongresu se nam je razgrnila sedanja podoba. Sicer ponekod še prekrita s premogovim dimom, se je vendarle v perspektivi pokazala v žarki luči samoupravljanja, plačila po delu in pravilnem vrednotenju dela.

Če izrečemo iz te celote sliko našega kraja, da si jo podrobneje ogledamo, bomo marsikaj odkrili. Predvsem mislim, da se večina naših ljudi še vedno ne zaveda, kaj jim je dano s samoupravljanjem, in da je v glavnem od njih odvisno, kako bodo živeli sami in kakšen bo njihov domači kraj. Ko sprejemamo pristojnosti okraja in republike za reševanje zakonskih in pravnih določb, ko občina vedno bolj rešuje stvari občanov, postajamo res ena sama velika družina.

Naj kot preprost človek povem dve preprosti prisposobi: prva je ruska, druga čisto domača.

K modremu starčku je prišel bogat kmet in tožil, da ima sicer lepo posestvo in ljudi za delo, vendar mu gospodarstvo ne uspeva. Starček mu je dal skrinjico in mu rekel, naj jo nosi povsod, kjer se kaj dela in kjer je treba kaj delati, ne sme pa je odpreti, preden mu on tega ne dovoli, čez leto dni pa naj mu pride poročat.

Kmet je izpolnjeval naročilo in uspeh ni izostal, čeprav se je nazadnje izkazalo, da je bila skrinjica — prazna!

»Pojdite — pojdimo!« je preprosti ključ do uspeha. »Pojdimo!« pravi dober gospodar, in če je povsod sam zraven, uspeh ne izostane. Tako je dejala tudi naša mama, ko smo otroci obupani obstali ob njivi sicer lepe pšenice, a je bilo v njej osata, kot bi ga kdo nalašč zasejal. Preden je bilo delo končano, so bile roke ranjene od bodic in smo morali vse prste oviti, da smo mogli delo končati. Toda šlo je in kakšno veselje je bilo žeti lepo, čisto pšenico!

In kakšen način ubiramo v naši občini, v našem kraju? Kadar kličemo ljudi na sestanek, jih kličemo vedno tako, da bi lahko tudi prišli. Seveda pa morajo tudi ljudje vedeti, da je njihova dolžnost, da se udeležujejo zasedanj, če jih kliče skupnost. Važno je, da poznajo svoje pravice in dolžnosti. Četudi so vsi prebrali statut (pa ga več kot verjetno niso!), jim je vendarle vedno znova treba na preprost način povedati, kaj je potrebno storiti.

Pritožujemo se, da ljudi ni na letno konferenco SZDL. Plačujem članarino SZDL, pa nisem videl, kdaj je bila. Vabiti je treba na učinkovit način, morajo pa potem ljudje tudi res iti na sestanek, se pogovoriti in nato delati. Tudi v demokraciji bo uspešno le izvajanje gesla: »Pojdimo!«

Krajani plačujemo prispevek. Ali nam je res vseeno, kam gre ta denar? Vodstvo nas hoče vprašati, ali ga je namenilo za pravo stvar, ali pa tudi želi naše predloge. Poslušamo radio, gledamo televizijo. Lepe kraje vidimo, lepe pokrajine, ponosne zgradbe, godbe, igre. Ali nam ugaja? Ali tudi mi želimo ustvariti z našim delom kaj takega? Mogoče smo res kdaj premalo izobraženi, da bi vedno vse razumeli. Toda eno zmore vsak:

Ustvariti pogoje za to, da se bo vse lepo razvilo med nami in da bomo tisto, kar zdaj delamo in ustvarjamo podzavestno, delali zavestno. Če bomo delali s polno zavestjo, bo tudi naše življenje bolj bogato in lepše.

Seveda se zavest in zavestnost ne dosežeta kar preko noči. Ljudi je treba šele vzgajati v ljudi, v rodoljube. Zato so seveda spet potrebne ustanove ali vsaj prostori, v katerih bi bila zborovanja, kulturne prireditve. Na vseh sestankih tožimo, da jih ni.

Kaj, ko bi poskusili z notranjim posojilom? Ali bi spet udarniško kaj žrtvovali. Ali nimamo arhitektov, ki bi naredili načrte, strojev, ki bi kopali, mladine, ki bi stregla, gradbenih vodstev, ki bi rekla: »Pojdimo in zgradimo!«

Kmetje bi dali les, gozdni delavci bi ga posekali, vozniki zvozili, žagarji zrezali, mizarji izdelali — udarniško, kot nekoč. Ali ne bi za lep kraj kdaj žrtvovali tudi letni dopust?

Toda prosim, naj me kdo zaradi tega ne napade. Namen je dober, čeprav ni po okusu današnjih ljudi. Toda, kako bomo dru-

gače? Ali bomo ostali pri tarnanju ali pa bomo pokazali, kar bi pravzaprav morali.

Pa še enkrat za konec: tudi kmet spada h krajanom. Naj postanejo kmetje s pomočjo vseh lep okvir, da bomo pri njih dobili kaj dobrega za praznik, vsa okolica pa pašo za oči, da bomo radi ostajali v našem kraju in ga bodo hodili občudovat tudi od drugod.

Maks Merkač — Hudopisk

FOTOAMATERJI SO ZBOROVALI

Člani ravnenskega fotoamaterskega kluba so se zbrali sredi marca na občnem zboru, pregledali delo v preteklem obdobju, sprejeli načrte za prihodnje in izmed najbolj delavnih članov izvolili novo vodstvo.

V upravnem odboru so: dr. Bogomir Celcer, Maks Dolinšek, Štefan Vevar, Hubert Vetter, Slavko Blatnik, Blaž Kajzer, Štefan Pandev, Jože Šuler, Franc Kamnik; v nadzornem odboru pa so: Kristijan Verdinek, Martin Belovič in Franc Kogelnik.

Klub šteje sicer 81 članov (od tega več kot polovico sodelavcev železarne), vendar je od teh večina podpornih. Kolikor so mogli, so v preteklem letu naredili:

slikali so obisk književnikov, seminar REFA, otvoritev koče na Naravskih ledinah, razstave na osnovnih šolah, organizirali so pet fotokrožkov s predvajanjem barvnih diapozitivov, stalno so sodelovali pri Koroškem in Informativnem fužinarju itd.

Za letošnje imajo v načrtu še več akcij, med katerimi bo največja gotovo samostojna razstava umetniških fotografij, za katero se dogovarjajo z likovnim salonom, nadalje namestitev stenskega kioska, v katerem bi sproti prikazovali svoje delo. A tečaj za amaterje začetnike, predavanja za popularizacijo umetniške fotografije, sodelovanje pri Koroškem fužinarju itd.

Načrtov in dobre volje je torej dovolj, težave pa imajo — kot danes večina društev — z denarjem. Če bi dobili več dotacij, bi lahko naredili še več.

m. k.

Vesela mladost

Foto: Prof. S. Kotnik

Podobe iz stare Mežice

Florjan Ivartnik-Pavšer

29. aprila 1893 — 4. januarja 1965

Oba sta zdaj rajna, Kuhar in Pavšer, in sta ostala dolžnika sveti Uršuli.

Že deset let sta rekala, lani sta za gotovo dejala, na letos sta preložila, ko je moral Kuhar v Topolšico: da bosta še enkrat romala po stari šegi s spodobno spoštljivostjo pred goro, lepo po romarsko, s

postajo na Naravskih ledinah, s počitkom pri Vodi, z oddihom na Lužah, en dan gor, en dan dol,

dva, ki sta še znala brati življenjepise uršljegorskih frat in stez,

taka dva, ki jima je bil svet pod Goro, razgrnjen v ukajočem razkošju, pretkan s spomini; kjerkoli bi se oko ustavilo, bi spomin spregovoril, se bi podobe iz molka odčarale, bi zgodbe oživele.

Zdaj je njuna resničnost življenja ugasnila, usahnila bo v blede resničnosti zgodovinopiscev.

Kaj pa še Pavšer? je vpraševal Voranc, če je nanese domače srečanje kjerkoli na tujem.

Dal je na Pavšerja in Pavšer na Voranca. Skupaj sta hodila v šolo in eden in drugi gledala, da sta tudi skupaj sedela.

Ni ušla Pavšerju nobena reč, ki jo je Voranc spisal. Sproti je vse prebral, počasi in modro: Viš ga, se je nasmehnil, to pa je drugače bilo! Zameril pa Vorancu ni, če je kaj »drugače« zasukal: To si je Voranc pa izmislil!

Bil je trden kmet, moder mož in dober človek, Hotuljec čistega kova. Jezen nikoli ni bil. Ni bil glasen. Časti in veljave ni bil lačen. Enostavno je bil zdrav ud svojega ljudstva in naroda.

Vse Kotlje so bile na pogrebu, Podgora, Podkraj, z Brdinj, s Sel, z Raven, borci in terenci osvobodilne fronte, gasilci, do kraja Pavšerjevega sveta se je potegnili pogrebščina, čez šratneško gorico, kjer je 1944. leta celo dopoldne pokonci prestal pred grozečimi puškami nemške policije, mimo njegovega Šmohora, v slovesni mrak zimskega večera.

Dom in rod pa živita dalje v zvestobi materi in očetu; slej ko prej pride na mizo hleb dišečega rženega kruha in grča obenj za spomin rajnim, zbranim okoli Svete Marjete.

Pred sto leti je bilo v Mežici razen fužin ob Šumcu in cerkve še okoli dvajset hiš in nekaj skednjev, dve žagi, štirje mlini in ena ročna kovačnica, šest gostiln in majhna trgovina. Rokodelcev je bilo sicer le pet: dva čevljarja, krojač, pek in lončar.

Marsikaj je od takrat izginilo skoraj brez sledu, ostala pa je še majhna lesena hiša, ena najstarejših v Mežici — Kariceljnova hiša. Tik pod cerkvijo na klanecu stoji, blizu kovinske trgovine Ljudski magacin.

V tej hiši so nekdanj stanovali nočni požarni čuvaji, ki so ponoči pazili, da se ne bi kje na škodlastih strehah pojavil ogenj. V takem primeru je moral čuvaj hitro obvestiti mežnarja, naj gre bit plat zvona. S tem je obvestil vse vaščane, da je v bližini izbruhnil požar in da naj gredo možje pomagat gasiti.

Takrat so večinoma še povsod kurili »na zidu« v zakajenih dimnicah, kjer so marsikje nad zakurjenim »zidom« sušili škodele ali treske, ki so jih potem uporabljali za razsvetljavo, pri tem pa je prav lahko prišlo do požara.

Poleg tega so morali nočni čuvaji še napovedovati uro ponoči od devete zvečer do pete jutraj. S tem so izkazovali svojo vestnost in budnost.

Tako je čuvaj hodil po vasi gor in dol, da je napovedoval uro in pazil, če kje ne gori, dokler se ni zasvitalo.

V svojo obrambo je čuvaj nosil helebar-do, to je sulico s sekiro, v eni roki, v drugi pa svetilko. Obleden je bil v uniformo, na glavi pa je imel čelado, tako da je bil videti kot kak rimski vojščak. (Vse te stvari: čelade, uniforme in helebarde naj bi bile še vedno shranjene nekje na podstrešju v Kariceljnovi hiši.)

V tej hiši so se tudi po starih običajih zbirali mladi fantje, ki so se učili prepevat pesmi za sv. Florjana — zaščitnika pred požari... Hodili so od hiše do hiše, od kmeta do kmeta in peli, da so jim potem gospodinjne darovale jajce in klobas, tu in tam pa so

dobili tudi še kaj denarja, da so drugi dan lahko privoščili priboljšek sebi in čuvajem.

Na vogalu Kariceljnovе hiše je bila pritrjena prva ulična svetilka v Mežici, ki je kazala pot v Pliberk. Bila je na petrolej, ki ga je dajala občina. Pred vhodom na vrt pa je stal oreh, pod njim miza in klopi, po katerih so posedali možje in fantje pozno v noč.

Bila pa je ta hiša tudi nekaj časa pomožna pošta — prva v Mežici. Poštarsko službo je opravljala Kariceljnova hčerka Marija Falat od l. 1895 do 1903, ko je ta posel prevzel Jurij Praper. Njen mož Hugo Hafner je padel v prvi svetovni vojni, zato je (da bi lahko preživljala družino) odprla »tabak trafiko« in jo vodila do pozne starosti.

Vse to je pripovedoval še sam Kariceljnov Falent Leopoldu Ozimicu, ko je bil ta še mlad fant, zdaj pa je te reči povedal 84-letni Ozimic meni z željo, da se zapiše, ker sedaj pri nas takšnih običajev ni več.

Ivan Travnekar

STROJEPISKE IN ATLETIKA

Strokovnjaki so dognali, da opravi zelo zaposlena strojepiska do 80.000 udarcev v 8 urah. Pri tem »prehodijo« samo njeni prsti pot, dolgo okoli 20 km. Preračunano v težo je to delo enako 500 kgm, kar pomeni dviganje 500 kg težkega bremena na višino 1 metra. Poklic strojepiske je torej vse prej kot lahek.

PREŽIH V AMERIKI

Izbirna komisija mednarodnega filmskega festivala v San Franciscu je izmed velikega števila prijavljenih filmov izbrala za predvajanje tudi slovenski celovečerni igrani film »Samorastniki«, posnet po istoimenski noveli Prežihovega Voranca. V San Franciscu sta Jugoslavijo doslej predstavila »Dolina miru« in »Kozara«.

Kariceljnova hiša

Preko Sofije v Carigrad

Z velikim navdušenjem in z bolj malo denarja v žepu smo se s kompasovim avtobusom odpeljali po novi avtocesti do Beograda, po krajšem ogledu mesta pa naprej do Niša.

Mesto je zanimivo in znano po svoji elektronski industriji. Tu smo si ogledali »Čelekulo«, v katero so vzdane človeške glave, zbrane po bitki med Turki in Srbi na Čagru. Turki so premagancem posekali glave in jih vzdali za kazen in svarilo srbskemu narodu, kožo pa predelali ter poslali sultanu v Carigrad.

Naslednji dan nas je zelo slaba cesta, ki bi jo lahko imenovali po japonsko »samajama«, pripeljala v zadnje jugoslovansko mesto Dimitrovgrad. Po krajšem carinskem pregledu smo prestopili jugoslovansko-bolgarsko mejo.

Mimo vzorno obdelanih polj in drevoredov nas je lepa asfaltirana cesta popeljala v bolgarsko metropolo Sofijo. Namestili smo se v hotelu Balkanturist, kjer so nas pristrčno sprejeli. Pred večerjo smo si ogledali mesto in napravili krajši izlet na planino Vitošo, ki pomeni za Sofijčane rekreacijski center. Ob sončnem zatonu smo se vrnili nazaj v hotel, kjer so nam pripravili večerjo z bolgarskimi specialitetami. Ob glasbi sofijškega orkestra nam je večer potekel v prijetnem vzdušju.

Naslednji dan smo si ogledali znamenito cerkev Aleksandra Nevskega s pozlačeno kupolo, Sv. Zofijo, po kateri je dobilo mesto tudi ime, in mavzolej z balzamiranim Georgijem Dimitrovom.

Prvi vtisi v Bolgariji kažejo na nagel razvoj industrije in turizma. Z velikimi naporami delovnega ljudstva se naglo razvija kovinska industrija in metalurgija v sofijškem bazenu. Nove so tovarne lokomotiv, vagonov, rudarskih strojev in popravilnic avtomobilov. Sofija je politično in kulturno središče Bolgarije. Ima mnogo srednjih in visokih šol, biblioteke in muzeje. Posebna znamenitost je Bujuk-Džamija. Mesto je

zelo lepo in moderno urejeno. Tu srečavaš vesele ljudi, ki govore nam razumljiv jezik. Industrija je pomaknjena izven mesta, medtem ko ima mesto mnogo lepo urejenih in negovanih parkov, v katerih je precej spomenikov sovjetskim vojakom, ki so leta 1944 padli pri osvoboditvi Bolgarije. Za domače in tuje turiste pa je privlačna tudi okolica Sofije, kjer je več vrelcev zdravilne mineralne vode.

Polni vtisov smo s kompasovim avtobusom nadaljevali vožnjo skozi najstarejše bolgarsko mesto Plovdiv proti bolgarsko-turški meji.

Že prvi vtisi na meji so nam dali slutiti, da smo prišli v popolnoma drugačno deželo. Utrujeni od dolge in naporene vožnje smo že pozno zvečer prispeli v Carigrad, od koder je polmesec stoletja nosil strah in slavo turškega orožja po Evropi, Aziji in Afriki.

Carigrad je največje mesto Turčije in edino na svetu, ki leži na dveh celinah. Leži ob legendarni morski poti skozi Bospor, ki povezuje Marmorno in Črno morje; je največje trgovsko, industrijsko in turistično središče Turčije. Zgrajen na sedmih gričkih, ki se dvigajo nad Marmornim morjem, Bosporom in Zlatim rogom, je Carigrad čudovita umetnina narave, polna spominov na slavno preteklost in pravljični orient.

Carigrad ima slavno zgodovino. Govori se, da je Mustafa Kemal Atatürk ob neki priložnosti dejal: »Dvakrat sem se zmotil v življenju. Prvič, ko sem premestil prestolnico iz Carigrada v Ankaro, a drugič, ko sem se oženil.«

Mesto je bilo metropola 2600 let. Leta 657 p. n. š. so se tod naselili prvi prebivalci, tisoč let pozneje, leta 330 p. n. š. je Konstantin, rimski cesar, proglasil Istanbul za glavno mesto vzhodnorimskega cesarstva. V letu 1203 je bilo oblegano in delno porušeno. 29. maja 1453 je sultan Mehmet II. — znan pod imenom Fatih (zmagovalec) — zavzel mesto. To zavzetje se še danes smatra kot eno najpomembnejših v zgodovini.

S tem je Istanbul postal glavno mesto osmanske turške države. Že sam pogled na mesto z njegovimi kupolami, vitkimi minareti, okoli 500 mošejami in bleščečimi palačami nam dovolj zgovorno govori o zgodovini in moči osmanskega carstva.

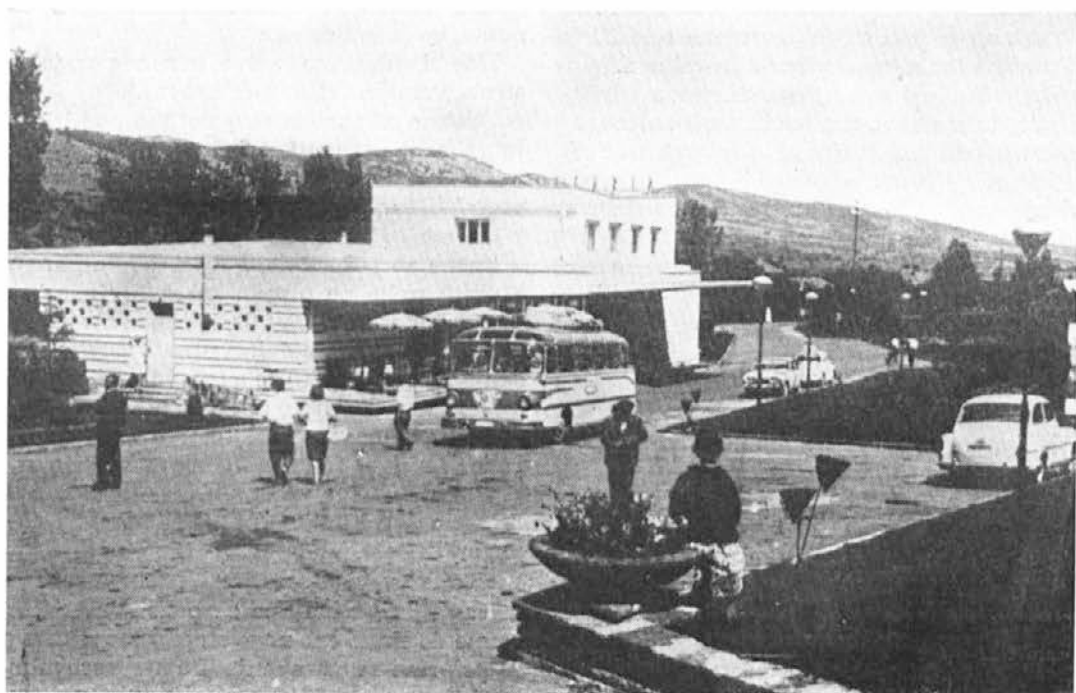
Že pri prvem sprehodu po tem lepem mestu, polnem nasprotij, je nemogoče, da popotnika ne bi presenetile kolone avtomobilov in reke ljudi, ki se razlivajo na vse strani. To še posebej velja za glavne ulice ter druge prometne žile. Pozornost tujca vzbujajo taksiji ameriške proizvodnje — okrog 20.000 — ki te za nekaj lir popeljejo po mestu. Na teh ulicah ni nezaposlenega: trguje se v hiši, v prodajalni, pred prodajalno, na ulici, v postelji. Močan glas ali diskreten šepet so edina reklama. Kričanje zamenjuje male oglase, plakate in drago neonsko reklamo.

S prvo kopreno noči mesto zažari v rdeče zeleni in modro rumeni svetlobi, postane privlačnejše, še bolj skrivnostno. Pa vseeno Carigrad ne spi, trgovine so odprte do pozne noči. Ljudje na ulicah stalno hite, da zaslužijo še kakšen dolar. Kino, kavarna, nočni klubi so polni, tako da dobiš vtis splošne blaginje, posebno še, če ne pogledaš v kolibe carigradskega predmestja.

Svoj prvi muzejski obisk smo namenili Aji Sofiji, eni največjih cerkva, kar jih je bilo kdaj zgrajenih. Zgraditi jo je dal krščanski cesar — Konstantin. Velika kupola, ki se je pri potresu leta 557 zrušila, je bila pozneje v manjšem obsegu zopet obnovljena. Dokončno pa jo je uredil veliki turški arhitekt Sinan. Sonce je neusmiljeno pripekalo, ko smo zapustili hladno notranjost Aje Sofije ter se napotili naprej. Pet let po zavzetju Carigrada je bila za spomin na preroka Mohameda zgrajena Ejupova mošeja. Vsak petek pride sem molit nad tisoč vernikov. Na dvorišču, ki je obdano z zelenjem, je več sto kvadratnih metrov stare turške keramike, ki je lepša od one v Selemijevi mošiji in originalnejša od one v Plavi mošiji. Z dvorišča Ejupove mošeje te pot pripelje na stare grobove. To znano pokopališče je podobno livadi brez cvetja, po kateri so razmetani grobovi, od vseh zapuščeni. Na kamenitih ploščah s turbani so v zankasti arabski pisavi napisani vsi podatki umrlega. Tu in tam se vidi zeleno pobarvana plošča, kar pomeni, da je bil pokojni romal v sveto Meko.

Zapuščamo staro turško pokopališče in se po strmi poti vzpenjamo proti kavarni na vrhu griča. Od tu se nam nudi lep pogled na Zlati rog, na stari del mesta, nad vsem pa dominira Sulejmanova mošeja s svojimi elegantnimi minareti. Mošeja je najpomembnejša za Selemijevo mošejo v Edirni. Stoji na tretjem griču in je najboljšo delo arhitekta Sinana; gradili so jo od leta 1550 do 1557.

Poslovimo se od Zlatega roga in že nas čas priganja proti središču mesta v staro sultanovo palačo, zakladnico Topkapi Saraji. Sultani so vladali v tej palači več stoletij. Grajena je v različnih stilih. Po nastanku republike leta 1924 je postala muzej. V palači so neprecenljive zbirke turških vladarjev. Zakladnica je imela izredno lepe dragulje iz vsega sveta, bogato zbirko kitajskega porcelana, edinstvene so tudi turške plošče, ki so bile prej nameščene v harem. Najbolj preseneča človeka podoba

Na bolgarski meji

Foto: B. Kajzer

Trg Aksaray v Carigradu

Foto: B. Kajzer

stoletne stare kulture, ki obsega največje umetnine — miniature, čipke, svilo, brokate, dragocene zbirke orožja, sedla, kočije, stare sultanove obleke, okrašene z diamanti in zlatom.

Ne daleč od tu se nahaja Bazar, najzanimivejši del Carigrada. Postavljen je bil za časa Mehmeda II. Sto let pozneje je zgorel, Sulejman pa ga je v 16. stoletju zopet obnovil. Rokodelci imajo svojo četrt, ulice pa imena teh rokodelcev. V srcu tega labirinta živijo kovači zlata, barantači, zlatarji, tu najdeš vse mogoče obrtnike, ki prodajajo vse od starega železa naprej. Tu suhi deček ves raztrgan napadalno zaustavlja mimoidečega tujca pa mu šepetaje ponuja veliko zadovoljstvo za mali denar — souvenir d'Istanbul. Z jutrom se prične prepir in pogajanje med prodajalcem na ulici in kupcem na oknu. Dovolj je vsega za oči in za denar — kot povsod, kjer je denar vladar, kjer se trguje, kupuje, prodaja in — propada.

Najimpozantnejša zgradba Carigrada je vsekakor nova sultanova palača ali po turško Dolmabahce palast. Zgradil jo je sultan Abdul Hamit 1853. leta iz najdražjega materiala: egiptovskega alabastra, marmorja in kristala. Notranjost in stene so okrasili največji turški in tuji umetniki. Še nekaj podatkov v ilustraciji: palača ima 360 sob, zanj je bilo porabljenih 14 ton zlata, največja dvorana ima lestenece, težak 4,5 tone

s 750 svečami, največja preproga pa meri 50 kvadratnih metrov. Največje zanimivosti (namreč harem) pa nismo videli, ker so ga ravno obnavljali. Palačo si lahko ogledaš samo s posebno dovolilnico. V novi sultanovi palači je tudi umrl moderni turški reformator Mustafa Kemal Atatürk v sobi št. 71, 10. novembra 1938 ob 9.05. Vse ure v palači kažejo ta čas.

Ogled evropskega dela mesta smo zaključili z avtobusnim izletom po slikoviti cesti vzdolž Bosporja do izletišča Beograjski gozd in naprej do črnomoškega kopališča Kylios.

Zadnji dan bivanja v Carigradu smo napravili izlet prek Bosporja mimo največjega muslimanskega pokopališča na svetu v azijski del mesta Skutari. Vožnjo smo nadaljevali po azijski obali na grič Čamlidža, lepo razgledno točko, s čudovitim pogledom na dvemilijonsko mesto, Zlati rog in Bospor. Bospor — 31,7 km dolga morska cesta — deli Azijo in Evropo, veže Črno in Sivo morje. Ob tej morski cesti ležita dve trdnjavi, Rumeli Hisar in Anadolu Hisari. Prva zgrajena leta 1452 na evropski strani, druga na azijski strani, zgrajena leta 1395. Trdnjavi sta simbol vzhoda in zahoda.

Izmučeni od napornega dne smo šli počivat, da si nabereemo novih moči za povratek v domovino, ki smo si jo že spet zaželeli.

Pregovor pravi: »Povsod je lepo, najlepše doma!«

Blaz Kajzer

V STENI

Mrak je še, ko stopiva iz kočice. S strahom se ozirava proti strmi steni Male Raduhe. V tej temi in tišini se nama zdi še bolj mogočna ter vabljiva kot prejšnji večer.

Prebujajoči se soj dneva s škrlatom pokriva vrhove. Sveta se. Svetloba raste. Bližnji in daljni vrhovi zarumenijo v zarji vzhajajočega sonca. Nad dremavimi dolinami leže meglice; vse je tiho. Kdaj pa kdaj sveži jutranji veter prinese iz doline zvonkljanje ovac in krav.

Pijana od te opojne lepote prideva pod steno.

»Torej Mihovo?« se vprašujoče ozrem v Ferda. Ne odgovori mi. Počasi se obrne ter se žalostno zagleda v gladko steno Plat. Vem, kaj misli. Oba si želiva v Plate. Vendar dvomiva, če sva že dorasla V. stopnji. Dolgo strmiva kakor začarana v to belo steno. Ne vem, koliko časa preteče, ko naenkrat čutim Ferdovo roko na hrbtu. Njegov glas me predrami ter vrne v stvarnost:

»Grega!« ter poltiho doda:

»Mihovo.«

Vsaka beseda je tu odveč. Razvije vrv, se naveževa ter si razdeliva kline in karabince. Sprva gre hitro. Z lahkoto premagujeva razstevaj za razstevajem. Nekoliko dalj časa se zadrživa pod »oknom«. Skozi okno je najtežji del te smeri — IV. stopnja. Prvič se skušava s tako težavnostno stopnjo. Kako bo šlo? Upava na najbolje.

Ferdo se postavi pod okno na dobro varovališče. Grem naprej. Prijem za prijemom se vzpenjam višje. Niti sam ne vem, kdaj prilezem čez to najtežjo oviro. Šlo je lažje, kot sem mislil. Šele sedaj se zavedam, da nisem uporabil nobenega klina. Ko prileze za mano še Ferdo, se počasi, varovaje drug drugega, pomikava proti vrhu. Tu zvije vrv ter se spustiva proti Grohotu. Prvi izpit je za nama. Postajava vedno bolj samozavestna.

Ko prideva pod steno, se Ferdo nenadoma ustavi: »Marjan, ali bi...?« Ne more končati stavka. »Misliš, da bi zmogla?«

Ne odgovori naravnost, mrmraje začne računati: »Sedaj je ura deset; če računava tri ure, sva lahko ob 13. uri skozi. Preostane nama še ravno toliko časa, da ujameva zadnji avtobus za Ravne.«

»Kaj, če se nama kje zatakne? Imava še vse premalo prakse! Veš, da so Plate mestoma tudi V.?!« »Poskusiva, mora iti!«

Snamem vrv z ramen ter jo razvijem. Ko se navezujeva, čutiva nekakšen strah, a obenem željo in hrepenenje, da premagava toliko zaželeno steno.

Zagrizava se vanjo. Preudarno, prijem za prijemom se bližava Platom. Začetni del, do Plat, ni posebno hud.

Znajdeva se pod njimi. Kako majhna, neobčutljiva se čutiva pod to steno! Nič kaj obetajoče ni videti. Plate so nekaj metrov navzgor prav nevarno gladke. Neprijetno presenečenje! Obraza se vidno podaljšata. Pričakovala sva veliko, ampak toliko spet ne. Vendar nama preostane samo ena pot: naprej.

»Strma je...!«

»Da! Če bi bila samo stena! Gladka, gladka je.«

»Skoraj nobenega prijema ni videti.«

»No, nekako pa bo že. Če so šli drugi pred nama, bova še midva.«

Kdo bi opisal vsa čustva, ki so se porajala: strah, veselje, željno pričakovanje!

Udobno se namestim v votlino pod Plate in začnem varovati. Ferdo mi kar zavida, ker ve, da do vrha ne bo več tako udobnega varovališča.

»Grem.« »Varujem.«

Začne se počasi vzdigovati. Vidim, kako s prsti grebe po plitvih zarezah. Tesno je prižet k steni. Pot mu drsi preko obraza ter se razliva po sivi steni. S prsti krčevito stiska boren oprimek. Le s težavo drži ravnotežje. Ne najde in ne najde prijema. Pogled mu splava navzgor. Kolikor more, stegne roko. Le dva, trije prsti mu manjkajo do prvega klina (na najtežjih mestih so namreč že zabiti klini). Z muko se potegne navzgor. Doseže. Vpne.

»Koliko vrvi je še?« »Tri, štiri metre.«

Nad njim je majhna razpoka. Vrvi je še ravno do tja. Z eno nogo stopi v razpoko ter se pripravi za varovanje. Zabije varovalni klin. Čeprav sva že zelo visoko, zabijeva danes šele prvi klin.

Kitara — Adi Koprivnik, klarinet — Alojz Mikic, humorist — Mirko Angeli, trobenta — Darko Ferk, kontrabas — Herman Koprivnik, harmonika — Zvonko Ortan. Sedijo pevci od leve proti desni: Stanko Krevh, Monika Centrih, Danilo Salej

Rezek zvok. Klin je prišel do žive skale. Vsem alpinistom tako prijeten glas prekine tišino v steni ter nama vlije novo zaupanje.

Ko zamrejo udarci kladiva, začnem počasi lesti proti njemu. V razpoki je kaj malo prostora, saj še Ferdo komaj stoji na eni nogi. Zato grem naprej, čeprav me prsti že zelo bolijo od majhnih prijemov.

Čudno! Naenkrat sva pozabila na strah. Ne bojiva se več vrtooglave stene, ki kakor ogromno žrelo zija pod nama.

Ves čas vzpona se naslajava ob vonju skalnate moči in pijevo lepoto igre sonca in stene.

Koliko lepote je v tem kamnitem paradižu, ki naju obdaja okrog in okrog. Počutiva se kakor otroka v materinem naročju.

Vedno bolj se oddaljujem od varovališča. Za menoj ostane vedno več klinov.

Nenadoma, razpoke je konec! Znajdem se pod gladko stenco, ki jo je treba prečiti, ker so na drugi strani prijemi boljši, na tej strani pa je skoraj neprehodna.

Ker tu ne morem in ne smem varovati, mi ostaneta dve možnosti: naprej ali nazaj. Kljub temu, da imam le še zelo malo vrvi, se odločim za naprej; prečkati steno ter priti na poličko nad njo, kjer bi lahko dobro varoval.

»Pazi, grem!« »Varujem.« »Nategni.«

Zabijem prvi klin. Varno je, varno, zabijem ga do konca. Vpnem karabinec in vrv. »Popuščaj!«

Počasi začnem prečiti. Sprva so prijemi veliki, saj se lahko prijemam s celimi členki prstov. Zabijem drugi klin. Sedaj pa gor do poličke! Stegnem roko. Ničesar ne vidim, le tipam. Kakor začarano, ne najdem prijema.

»Bolj levo, bolj levo,« slišim Ferda za seboj. Tipam proti levi strani. Hm, zelo skromno, vendar bolje kot nič. Otikal sem le majhno razpoko, v katero lahko pritisknem komaj nohte in konce prstov. Zberem vse sile ter se z muko potegnem navzgor. O ta kamen, globoko se mi je že zaril v meso.

Telo vzdignem nad prijemališče rok. Ves se potisnem na steno ter se s silnim naporom zavlečem čez rob police. Nekaj časa ne slišim drugega kot močno sopihanje in bitje srca, ki udarja kakor kladivo.

Čez nekaj časa se vsedem ter se pripravim za varovanje. Na pol mehanično zakličem: »Varujem!« in kakor odmev slišim: »Grem!«

Vrv mi začne teči čez ramena. Občutim in obnavljam vsak Ferdov gib, čeprav ga ne vidim.

»Marjan, prvega klina ne morem izbiti.«

»Sem si mislil, kar pusti ga. Za spomin! Saj bova še prav gotovo kdaj tu. Ali ne?«

»Hm... sicer pa je lahko tebi sedaj govoriti, ko sediš.« Nato je vse tiho. Od časa do časa mi veter prinese na uho udarec kladiva in prav to mi da vedeti, kateri klin Ferdo izbija in kako daleč je že.

Naenkrat zagledam roke, glavo, ramena. Hop, še zadnji poteg in Ferdo obsedi na polici zraven mene.

Čeprav imava do vrha še nekaj razstezajev, je najhujše a tudi najlepše za nama.

Izmučeno, vendar ponosno gledava navzdol v Plate. Skoraj ne moreva verjeti, da sva jih premagala. Ni besed, ki bi izrazile vso najino srečo, ponos, zadoščenje, ki sva ga čutila v teh trenutkih.

Narava nama je podarila srečen dan. Vendar nisva premagala samo stene, premagala sva tudi sama sebe.

Marjan Lačen

KOROŠKI FANTIČI GODEJO

Če bi »Koroške fantiče« s Prevalj vprašali, kako in kaj delajo, bi odgovorili: »Zapeti in zaigrati želimo tako, da bi se vsaj približali že priznanim ansamblom narodne glasbe.«

Njihov skladatelj in vodja je Zvonko Ortan, ki ima preko 30 lastnih skladb, s katerimi so nastopili že na več kot 60 odrih v Sloveniji. Radio Maribor jih je posnel, nato pa so njihovo glasbo oddajali v celovškem, slovenjegraškem in radeljskem radiu.

Razen na domačih prireditvah (proslave, fizkulturni nastopi, otvoritve itn.) jih vabijo tudi drugam. Nastopili so že v Kranju, Celju, Velenju, Lovrencu na Pohorju in na Pohorskem dvoru, da omenimo samo nekaj gostovanj.

Čeravno so morali biti skromni pri hrani in prenočiščih, jih je toplo priznanje občinstva vendarle poplačalo za trud.

Pojejo in igrajo ljudem koroške narodne in lastne skladbe zato, da jih razvedrijo po vsakdanjem delu, da se počijejo in odložijo skrbi, da še oni zapojejo ali zažvižgajo nove, domače melodije, kot so:

Mežiška dolina, Moj dom je Koroška, Mamica moja itd. Da zahtevajo njihovi nastopi mnogo vaj, si lahko mislimo, koliko prostih ur pa žrtvujejo zanje, bi bilo težko sešteti in »Koroški fantiči« jih tudi ne seštevajo, temveč godejo in pojejo sebi in drugim v veselje.

Z. O.

Kamniško sedlo

Prežihova značka ni potemnela

Vzniknila je skromno in komaj opazno. Ob petnajsti obletnici Prežihove smrti je praznovala svojo petletnico.

Pobudila je doslej osem posestrim in z njimi zajela tretjino Slovenije.

Bežen obračun je torej primeren.

Ta pa kaže:

- da je bilo letos podeljenih že okoli 550 značk;
- da jih je skupno že skoro 2000 (pri nas);
- da sodeluje vseh 14 matičnih osnovnih šol, industrijska in gimnazija (ekonomska stoji žal ob strani);
- da nas je obiskalo 15 slovenskih književnikov, med katerimi so vsa mladina najbolj znana imena od že klasičnega Bevka in Seliškara pa do sodobne Perocijeve;
- da so tudi odrasli bili deležni treh literarnih večerov in
- da dobivajo kulturne postojanke naše dežele vse več spoštljivih častilcev in prijateljev.

Poleg tega lahko zabeležimo še:

- izredno zanimanje in priznanje kulturne javnosti,
- novo razgibanost v Društvu slovenskih književnikov in celo nekaj pisateljskih spodbud,
- živahnije delo mladinske založbe in vneteje iskanje, kako z dobro in poceni knjigo čimbolj zadovoljiti mladi rod ter
- plodno zamisel in lepo navado izmenjati svoje izkušnje in mnenje enkrat letno v republiškem okviru.

Tudi to je torej nekakšna naša »forma viva« — živa oblika!

Čast in priznanje vsem sodelujočim!

Prof. Stanko Kotnik

ŽE STARI PERZIJCII SO REKLI: »NA ZDRAVJE!«

Najbrž se še nismo vprašali po tem, odkod navada, da človeku, ki kihne, rečemo: »Na zdravje!« Je pač tak običaj, pravimo, ki smo ga podedovali od davnih prednikov. Pa poglejmo, kako je z njim.

Že stari Perzijci so verjeli, da pri kihanju uidejo iz telesa zli duhovi in so zategadelj priporočali, da je treba kihanje vedno pospremiti z dobro željo.

Posebno pozornost so kihanju posvečali stari Grki. Imenovali so ga »dar bogov«. Vsakemu kihajočemu je bilo treba čestitati, ker so se takrat pogovarjali z njim bogovi. Če pa so hoteli opisati lepo dekle, so rekli: »Pri njenem rojstvu so bogovi kihnili.« Pogosto pa so smatrali kihanje tudi kot prerokbo ali potrditev resnice.

Tudi rimski cesarji so pazili na to, da jim je kdo pri kihanju voščil zdravje. Tiberij je imel posebnega dvorjana, ki mu je moral ob vsakem kihcu zaklicati: »Salve!«

V št. 11-12/1964 dostavi na stran 2 v prvem stolpcu pri »Lojz« letnico smrti: 1958!

Sliko na naslovni strani je prispeval prof. Stanko Kotnik.

Ko je v 16. stoletju pomorila kuga v Evropi na tisoče ljudi, so menili takratni zdravniki, da je njen prvi znak kihanje. Bilo je torej več kot upravičeno, želeli kihajočemu zdravja.

Pogosto pa so v zgodovini smatrali kihanje tudi kot slabo znamenje. Ko so npr. Perzijci pred bitko na Maratonskem polju slišali nekega Grka kihniti, jim je precej padel pogum. Seveda pa ne bomo trdili, da je nedolžni »hači« prinesel Grkom zmago.

Se danes je Zulukafer vzradoščen, če mora kihniti, saj verjame, da se javlja v njem duh njegovega prednika, ki mu prinaša modrost. Če pa kdo od Polinezijcev kihne pred odhodom na lov, ostanejo raje vsi doma, saj so prepričani, da so jih duhovi posvarili pred nevarnostjo.

LEPOTA GORA

Če naši sodelavci ne proizvajajo samo plemenitih jekel, ampak tudi rime, je prav, da včasih kaj objavimo. Veliko ne moremo, ker pač nismo literaren list.

Jernej Krof, iz Lokovice doma, je vrtalec v hitrem laboratoriju in pravi, da se mu vsaka pisana reč zrima, menda še pismo. Verze, ki jih objavljamo, je namenil v glavnem tistim sodelavcem, ki še ne delajo po štirih izmenah.

Lepota naših je gora
nad zemeljsko naravo,
razumen človek to spozna,
ko se povzpne v višavo.

Lepota naših vseh gora,
resnica pa je ena:
»Na ših se človek naj poda,
čeprav molči sirena.«

Nedelja naj bo prosti dan
za vsakega delavca,
besede, ki jih da na plan,
so vašega vrtalca.

Vsak dan prah in strup in plin
brez resnega oddiha.
Naj bo nedelja prost dan vsem,
da svež si zrak navdiha.

Hotuljci so zaigrali

Sredi marca, v nedeljo, 14. III., so Hotuljci uprizorili komedijo Petra Petroviča »Vozel«. Igro je režiral Ivan Šmon, igrali pa so: Jožica Kačič, Marijana Dvornik, Stanko Kočnik, Ivan Udovič, Jože Bričman in Slava Rakovnik.

Komedija prikazuje preprosto kmečko življenje v Bosni in zaplete, ki se začnejo vozlati okoli dveh mladoporočencev, ko mož odide po opravkih zdoma, vaški veseljak pa se medtem šali z mlado ženo. Ženina sestra, ki pravega moža ne pozna, pripiše to funkcijo veseljaku, ki je (po njenem) z mlado ženo kar zadosti domač.

Zdaj je seveda komičnih situacij dovolj, saj se vrstijo iz strahu poročene laži in stiske vseh, ter pomagajo še bolj vozlati vse skupaj. Seveda se na koncu vse lepo uredi, veseljak in sestra pa postaneta drugi srečni par.

Veseloigra je lahkotno delo, polno komičnih situacij in zdravega smeha in je kljub težkim pogojem, v katerih so delali režiser in igralci, zelo uspela.

Igralci so dva meseca vadili v nezakurjenih prostorih in so morali imeti precej

poguma, da so premagovali mraz. Če povemo še, da jih nekaj dela na kmetih, drugič pa na izmene v tovarni, potem jim moramo dati res vse priznanje za trud.

Obisk je bil nenavadno številen. Občinstvo je navdušeno spremljalo dogajanja na odru in s tem gotovo tudi pomagalo k uspešnemu igranju.

Režiserju in igralcem želimo, da bi nadaljevali z delom in nam še kaj pokazali, saj je pri nas v Kotljah edino razvedrilo tisto, ki si ga sami pripravimo.

Majda Logarjeva

Prešernova družba nudi dobro in poceni knjigo

Za svoje člane bo v letu 1965 izdala:

1. PREŠERNOV KOLEDAR 1966
2. Mira Mihelič: »ZMERAJ, NIKOLII«, povest
3. Ernest Hemingway: »IMETI ALI NE«, roman
4. Sergej Sartakov: »PO BRZICAH ČUNE«, potopis
5. PRAVLJICE, izbor iz svetovne mladinske literature
6. Emilijan Cevc: »SLOVENSKA UMETNOST«, bogato ilustrirano poljudnoznanstveno delo
7. eno STENSKO SLIKO po izbiri: Lovro Janša »Gorska pokrajina«, Ferdo Vesel: »Prijateljici« ali Richard Jakopič: »Sava«

Letna članarina 1200 din

9 romanov v zbirki »Ljudska knjiga«
3000 din

12 številc revije »OBZORNIK 65«
1200 din

**KNJIGE PREŠERNOVE DRUŽBE
V VSAKO SLOVENSKO DRUŽINO!**

Pojasnila in naročila pri vseh poverjenikih in upravi Prešernove družbe v Ljubljani, poštni predal 41/I

TWAIN IN MUHE

Mark Twain je bil že kot deček zelo duhovit. Nekoč je prišel k očetu in mu povedal:

— Očka, ubil sem štiri muhe, dve moški in dve ženski muhi.

— Kako jih pa razlikuješ?

— To je lahko: dve sta bili na mizi, dve pa na ogledalu.

V SOLI

— Kako najbolje preprečimo kvarjenje mleka? je vprašala učiteljica.

— Tako, da ga pustimo v kravi!

Redakcija te številke je bila zaključena 14. aprila 1965.

Izdaja upravni odbor Železarne Ravne — Ureja uredniški odbor: Alojz Breznikar, Jože Delalut, Franc Golob, Ivo Kohlenbrand, Marjan Kolar, Dušan Miller, Peter Orožen, Jože Sater, inž. Mitja Sipek — Odgovorni urednik — Marjan Kolar — Tel. int. 304 — Tisk: CP Mariborski tisk, Maribor.